

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ**

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΤΑ ΣΦΑΚΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ: ΞΑΝΘΟΥΔΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΔΡ ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΧΑΝΙΑ 2006

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η λέξη τουρισμός πρωτοεμφανίζεται στις αρχές του 19ου αιώνα, αλλά η δραστηριότητα που υποδηλώνει δεν είναι τόσο πρόσφατη. Αυτή εξελίχθηκε παράλληλα με τα στάδια που διαμόρφωσαν την ανθρωπότητα κατά τη διάρκεια των τελευταίων χιλιετηρίδων.

Σήμερα ο τουρισμός ορίζεται ως ένα αυτοδύναμο φαινόμενο, συνώνυμο της κατανάλωσης και του ελεύθερου χρόνου. Παρουσίασε μία ταχύτατη ανάπτυξη, μία χωρική εξάπλωση και μία κοινωνική αποδοχή σε παγκόσμιο επίπεδο, που τείνει να θεωρείται ως ένα κοινότοπο (banal) και αναπόσπαστο τμήμα της σύγχρονης καθημερινότητας.

Η εποχή του τουρισμού της μάζας διαδέχτηκε την εποχή των τουριστών εξερευνητών, των αριστοκρατών και των gentiers (εισοδηματιών).

Η εξάπλωση της τουριστικής πρακτικής υπήρξε απόρροια των συσχετισμών μίας δέσμης μεταβλητών όπως η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η βελτίωση των μεταφορικών μέσων, η βιομηχανοποίηση της τουριστικής παραγωγής κ.λ.π. Ταυτόχρονα δημιούργησε σημαντικότερες και πολυεπίπεδες επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία, το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των χωρών υποδοχής. Κατ'αυτό το τρόπο ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός χωρών αντιμετωπίζει πλέον, στα πλαίσια επιστημονικών προσεγγίσεων, τις δυνατότητες και τις προοπτικές που εμπεριέχει μία δυναμική ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας.

Η ενσωμάτωση όμως του τουρισμού στο κοινωνικό-οικονομικό σύστημα, μέσα από τη διεθνοποίηση και τη μαζικοποίησή του, υπήρξε απόρροια της εξελικτικής του πορείας.

Η διεθνοποίηση του τουρισμού, όπως και η δομή και η σύνθεση της οργάνωσης των ταξιδιών, οφείλουν τα βασικά χαρακτηριστικά τους στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Αυτός ουσιαστικά διεύρυνε και πολλαπλασίασε τους ήδη υπάρχοντες από την αρχαιότητα κύριους άξονες μεταφοράς και επικοινωνίας, ωθούμενος από μία φιλοσοφία πολιτιστικού, θρησκευτικού, οικονομικού και πολιτικού επεκτατισμού.

Θα ήταν επομένως παράδοξο η τουριστική πρακτική να κινηθεί εκτός του προαναφερθέντος πεδίου. Πολιτισμός, πολιτική και οικονομία δημιουργούν από κοινού με το διεθνή τουρισμό ένα ιδιαίτερο πεδίο, το οποίο απεικονίζεται σήμερα στη φύση και τις δομές των τουριστικών ροών.

Η παράθεση και η σύντομη ανάλυση των φάσεων και των σταδίων που διήνυσε ο τουρισμός από την αρχαιότητα ως σήμερα αφενός μεν απεικονίζει την εξελικτική του πορεία και τη πολυσύνθετη φύση του, αφετέρου δε τείνει να ερμηνεύσει τη φιλοσοφία της τουριστικής ανάπτυξης μέσα από τις παρατηρούμενες μεγεθύνσεις του τουριστικού φαινομένου.

Γιατί, έστω και αν θεωρείται ότι το τουριστικό φαινόμενο συχνά προκαλεί "σοκ" στις κοινωνίες και τις οικονομίες των χωρών υποδοχής, ουσιαστικά οφείλει τη μεγέθυνση του καθώς και τη σημερινή του μορφή στις αστικο-βιομηχανικές δομές που αναπτύχθηκαν στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική το 19ο αιώνα.

Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Αυτή διαμόρφωνεται από την ομάδαποίηση διαφόρων κινήτρων που επεξηγούν την τουριστική μετακίνηση και από την ένταξη τους σε κατευθυντήριους άξονες. Σύμφωνα με τον D.Stavraki και τον G.Guibilato ,διακρίνονται οι ακόλουθοι μεγάλοι άξονες και οι επιμέρους σχετικοί τύποι τουρισμού:

1. Τουρισμός σε σχέση με τα μεταφορικά μέσα:

- αεροπορικός τουρισμός
- σιδηροδρομικός τουρισμός
- θαλάσσιος τουρισμός
- οδικός τουρισμός
- περιπατητικός τουρισμός
- ιπποτουρισμός
- ποδηλατικός τουρισμός κ.τ.λ.

2. Τουρισμός σε σχέση με το τουριστικό κατάλυμα:

- τουρισμός ξενοδοχείου
- τουρισμός πανσιόν
- τουρισμός μπάνγκαλοους και επιπλωμένων διαμερισμάτων
- τουρισμός κάμπινγκ
- τουρισμός παραθεριστικής κατοικίας
- τουρισμός τροχόσπιτου κ.τ.λ.

3. Τουρισμός σε σχέση με το προορισμό:

- εσωτερικός (ημεδαπός) τουρισμός
- διεθνής (αλλοδαπός) τουρισμός
- διηπειρωτικός και διαπεριφερειακός τουρισμός
- παράθαλάσσιος τουρισμός
- παραλίμνιος τουρισμός
- ορεινός τουρισμός
- τουρισμός πόλεων
- υπαίθριος τουρισμός.

4. Τουρισμός σε σχέση με την αναψυχή και τον ελεύθερο χρόνο:

- τουρισμός αναψυχής
- πολιτιστικός τουρισμός
- αθλητικός τουρισμός
- γαστρονομικός τουρισμός
- κνηγετικός τουρισμός
- θρησκευτικός τουρισμός
- εορταστικός τουρισμός

- οικογενειακός τουρισμός
- αγροτουρισμός κ.λ.π.

5. Επαγγελματικός τουρισμός:

- τεχνικός τουρισμός
- επιστημονικός τουρισμός
- συνεδριακός τουρισμός
- εκθεσιακός τουρισμός
- τουρισμός κινήτρων κ.λ.π.

6. Τουρισμός υγείας:

- τουρισμός ανάπαυσης
- ιαματικός τουρισμός
- τουρισμός θάλασσοθεραπείας κ.λ.π.

7. Τουρισμός σε σχέση με τη διάρκεια παραμονής:

- τουρισμός μικρής διάρκειας
- τουρισμός μεγάλης διάρκειας
- τουρισμός του weekend.

8. Τουρισμός σε σχέση με το μέγεθος της ομάδας:

- ατομικός τουρισμός
- οικογενειακός τουρισμός
- ομαδικός τουρισμός (group).

9. Τουρισμός σε σχέση με την ηλικία:

- τουρισμός νέων
- τουρισμός της τρίτης ηλικίας.

10. Τουρισμός σε σχέση με το προϋπολογισμό του ταξιδιού:

- τουρισμός πολυτελείας
- κοινωνικός τουρισμός
- μαζικός τουρισμός.

**ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΑΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ
ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ**

Ο τουρισμός στη μεταπολεμική περίοδο, ειδικά μετά το 1970, αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του είναι ότι η λειτουργία του συνδέεται με την διεθνοποίηση μεγάλου αριθμού παραγωγικών κλαδών, καθώς και κλάδων παροχής οικονομικών υπηρεσιών. Έτσι μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη σε τρία επίπεδα: δημιουργία εισοδημάτων, θέσεων απασχόλησης και φορολογικών εσόδων. Στη παγκόσμια διάσκεψη τουρισμού που πραγματοποιήθηκε στη Μανίλα των Φιλιππινών αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι "...ο Παγκόσμιος Τουρισμός μπορεί να συμβάλει στην εγκαθίδρυση μίας Νέας Διεθνούς Οικονομικής Τάξεως που θα υποβοηθήσει στην εξάλειψη του διευρυνόμενου οικονομικού χάσματος μεταξύ των ανεπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων χωρών...", και διακηρύσσει μεταξύ άλλων "Ο τουρισμός θεωρείται μία δραστηριότητα ουσιώδης για τη ζωή των εθνών, λόγω των άμεσων επιπτώσεων του στους κοινωνικούς, πολιτιστικούς, μορφωτικούς και οικονομικούς τομείς των εθνικών κοινωνιών και διεθνών τους σχέσεων...", "...το μερίδιο που εκπροσωπεί ο τουρισμός της εθνικής οικονομίας και στο διεθνές εμπόριο καθιστά αυτόν ένα σημαντικό παράγοντα της Παγκοσμίου Αναπτύξεως. Ο σταθερός αποφασιστικός ρόλος του στην εθνική οικονομική δραστηριότητα, στις διεθνείς συναλλαγές και εξασφάλιση του ισοζυγίου πληρωμών τον καθιστά ως μία από τις κυριότερες δραστηριότητες της παγκοσμίου οικονομίας...".

Στην Ελλάδα από το 1950 και μέχρι σήμερα, δόθηκε βαρύτητα στην ανάπτυξη του τουρισμού, που ως μία οικονομική δραστηριότητα θα επιδρούσε πολλαπλασιαστικά με θετικές επιδράσεις, σε πολλούς κλάδους της οικονομίας των οποίων οι δραστηριότητες σχετίζονται με το τουρισμό, όπως βιομηχανία, βιοτεχνία, κατασκευές, γεωργία-κτηνοτροφία, υπηρεσίες, μεταφορές, εμπόριο, κ.λ.π., συμβάλλοντας στην ανάπτυξη μη βιομηχανοποιημένων και γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών, κυρίως νησιωτικών, ορεινών και μη, όπου η αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή συρρικνωνόταν, συμβάλλοντας επίσης στην αύξηση της απασχόλησης και εισοδημάτων, στην ανακατανομή των εισοδημάτων, στην αναχαίτιση της μετανάστευσης, βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, αύξηση του ισοζυγίου πληρωμών από τις συναλλαγματικές εισροές, αύξηση των φορολογικών εσόδων του κράτους από τις επενδυτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες κ.λ.π.

Τα στατιστικά στοιχεία καταδεικνύουν καθοριστικά το μέγεθος της εξέλιξης από το 1950-1996 στην Ελλάδα: αφίξεις τουριστών 33.333 (1950)-9.782.061 (1996), τουριστικό συνάλλαγμα (σε εκατ. \$) 4,7 (1950)-3.705 (1996), και μέση κατά κεφαλήν δαπάνη (σε \$) 141 (1950)-379 (1996). Επίσης η εξέλιξη των τουριστικών καταλυμάτων (ξενοδοχείων και ενοικιαζομένων δωματίων) στους κυριότερους νομούς της χώρας από το 1973-1996, τετραπλασιάστηκαν, (τουριστικά καταλύματα σε σύνολο χώρας: 237.374 (1973)-978.742 (1996), αύξηση 412,32%).

Η Ελλάδα αναπτύχθηκε κυρίως ως χώρα προορισμού λόγω των τουριστικών πόρων, φυσικών και πολιτισμικών, που διέθετε, αναπτύσσοντας πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.

Τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης διαμορφώθηκαν από πολλούς παράγοντες, όπως τους διεθνείς ή υπερεθνικούς φορείς και οργανισμούς, που σχετίζονται με τη τουριστική ανάπτυξη, τις επιχειρήσεις του ευρύτερου τουριστικού τομέα (tour operators, ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, αεροπορικές εταιρείες, πρακτορεία κ.λ.π.) τις πολιτικές, που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη σε επίπεδο υπερεθνικό, εθνικό ή τοπικό, τους φορείς ή ομάδες συμφερόντων σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο και τις

παραμέτρους της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Η διαμόρφωση κυρίως ενός προτύπου ανάπτυξης, υπόκειται από σχέση αλληλεπίδρασης της ζήτησης και της προσφοράς αποτελώντας και το προϊόν αυτής της σχέσης, με πιθανό κυρίαρχο ρόλο της ζήτησης στις περισσότερες περιπτώσεις. Η διαμορφούμενη ζήτηση μέσα από κίνητρα και τάσεις των τουριστών, αποκτά μορφή, προκαλεί και μεταδίδει στη πλευρά της προσφοράς τα δεδομένα, που θα πρέπει να τους δώσει τη μορφή εκείνη που να ανταποκρίνεται στη συγκεκριμένη μορφή της ζήτησης. Έτσι μέσα από αυτό το σχήμα διαμορφώνεται το πρότυπο, που θέτει τη βάση της τουριστικής ανάπτυξης και χαρακτηρίζει το τουριστικό προϊόν που προσφέρει η κάθε περιοχή.

Τα κυριότερα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης που διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά στον Ελλαδικό χώρο, είναι:

α. Πρότυπο οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών

Με χαρακτηριστικά τις εκτεταμένες και οργανωμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει, την εξάρτηση των υπολοίπων κλάδων από το τουρισμό, εξαιτίας της καθοριστικής παρουσίας του προτύπου στη παραγωγική δομή, τις δυσμενείς επιπτώσεις από την ανάπτυξη του στη τοπική κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον και την εποχικότητα της ζήτησης, περιοχές με αυτό το πρότυπο ανάπτυξης είναι τα νησιά Ρόδος, Κρήτη, Κέρκυρα κ.α.

β. Πρότυπο παραθερισμού

Αφορά το πρότυπο που στηρίζεται στις παραθεριστικές κατοικίες που αναπτύσσονται στη περίμετρο των αστικών κέντρων και σε τουριστικές περιοχές με κίνητρο τη πραγματοποίηση διακοπών. Είναι οργανωμένες περιοχές παραθερισμού με πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού διακοπών, περιοχές με το πρότυπο παραθερισμού είναι τα παράλια των αστικών κέντρων (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο κ.λ.π.), παραθαλάσσιες περιοχές (Ξυλόκαστρο, Λουτράκι, Κυλλήνη, Αίγιο, Λαμπίρι, Κορώνη, Πόρτο Γερμενό, Πλαταμώνας, παραλίες της Χαλκιδικής), ορεινές περιοχές (Πήλιο, Αράχωβα, Καλάβρυτα κ.λ.π.).

γ. Πρότυπο ενταγμένο στο τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο

Αστικός τουρισμός

Η ανάπτυξη του προτύπου αυτού, χαρακτηρίζεται από την ένταξη του στη τοπική παραγωγική δομή της περιοχής και λειτουργεί συμπληρωματικά. Το πρότυπο του αστικού τουρισμού αναπτύσσει υποδομές και υπηρεσίες για να εξυπηρετήσει τουρίστες του επαγγελματικού, του πολιτιστικού και του εκπαιδευτικού τουρισμού, καθώς και στο πλαίσιο ενός ταξιδιού διακοπών που περιηγούνται τη πόλη. Οι υποδομές αυτού του τουρισμού λειτουργούν ως τμήμα της ευρύτερης υποδομής της πόλης, στην οποία ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς τομείς ανάπτυξης. Περιοχές με το πρότυπο αυτό είναι τα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα κ.λ.π.) για λόγους πολιτιστικούς, επαγγελματικούς, υγείας, εκπαίδευσης κ.λ.π.

Τα παραπάνω πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά στον Ελλαδικό χώρο μέχρι σήμερα, με διαφοροποιήσεις ως προς το μέγεθος και την ένταση της ανάπτυξης, της ωρίμανσης και του κορεσμού.

ΚΡΗΤΗ

Η περιφέρεια της Κρήτης αποτελείται από τους νομούς Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Λασιθίου και έχει έδρα το Ηράκλειο, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού.

Βρέχεται από βορρά από το Κρητικό Πέλαγος και νότια από το Λιβυκό και έχει συνολική έκταση 8.335 τ.χλμ, καλύπτοντας το 6.3% της συνολικής έκτασης της χώρας και πληθυσμό 601.131 κάτοικοι, ήτοι το 5,8% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος. Στη περιφέρεια Κρήτης ανήκουν επίσης και τα μικρά νησάκια Γαύδος, Γαυδοπούλα, Ντία, Κουφονήσι, Γαϊδουρονήσι ή Χρυσή, Διονησάδες, Σπιναλόγγα, Παξιμάδια, Γραμβούσες, Θοδωρού, Σούδα και άλλα τα περισσότερα απο τα οποία, με εξαίρεση τη Γαύδο, είναι ακατοίκητα.

Η μορφολογία της Κρήτης χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη τριών βασικών ζωνών: τη ζώνη με υψόμετρο 400 μ. και άνω (υψηλή ή ορεινή), τη ζώνη από 200-400μ. (μέση) και τη χαμηλή ζώνη, που αφορά στις περιοχές που εκτείνονται από την επιφάνεια της θάλασσας έως τα 200 μ. υψόμετρο. Οι δύο πρώτες ζώνες καταλαμβάνουν σχεδόν τα 3/5 της νήσου και αποτελούν μία συνεχή οροσειρά από τα δυτικά προς τα ανατολικά, διακοπτόμενη από μικρές κοιλάδες και φαράγγια. Η οροσειρά αυτή έχει έξι κορυφές, που ξεπερνούν τα 2000 μ. Πολλοί ισχυρίζονται ότι στη Κρήτη συναντά κανείς όλη την Ελλάδα. Μερικά, δε, είδη φυτών ευδοκίμουν μόνο στη κρητική γη και σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου. Η βιοποικιλότητα που διαθέτει συνεχίζει να εντυπωσιάζει τους επιστήμονες μέχρι τις μέρες μας. Αιτία της πληθώρας των ενδημικών ειδών της, η φυσική θέση της...

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Ο Νομός Χανίων βρίσκεται στο δυτικό άκρο της Κρήτης και είναι ο δεύτερος σε έκταση και πληθυσμό νομός της. Το μορφολογικό του εδάφους, σε συνδυασμό με το κλίμα και την υποδομή σε μεταφορές, επικοινωνίες και υπηρεσίες έχουν καθορίσει σε μεγάλο βαθμό το είδος και τη μορφή ανάπτυξης του Ν.Χανίων.

Συγκεκριμένα ο "χωρισμός" του σε δύο τμήματα (βόρειο-νότιο) από το επιβλητικό συγκρότημα των Λευκών Ορέων, η συγκέντρωση των πεδινών εκτάσεων κατά μήκος της βόρειας παραλιακής ζώνης, το υδατικό δυναμικό και η δυνατότητα εύκολης διακίνησης ανθρώπων και προϊόντων οδήγησαν σε σημαντικά μεγαλύτερη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων και των οικισμών στο βόρειο τμήμα. Το γεγονός αυτό προκάλεσε σοβαρά προβλήματα σύγκρουσης δραστηριοτήτων στο χώρο στη ζώνη υψηλής ανάπτυξης.

Ο συνολικός πληθυσμός του Νομού Χανίων είναι 150.387 κάτοικοι (απογραφή ΕΣΥΕ 2001), παρουσιάζοντας μία αύξηση 12,4% από το 1991. Η υπέρσυγκέντρωση του πληθυσμού στη βόρεια ακτή (και κύρια στη περιοχή της πόλης των Χανίων και του ευρύτερου Γ.Π.Σ.) συνεχίζεται παράλληλα με την ύπαρξη διασπαρμένων, μικρών και προβληματικών κοινοτήτων, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός παρουσιάζεται γερασμένος.

Η οικονομία του Ν.Χανίων παραμένει στη βάση της αγροτικής, με παράλληλη σημαντική ανάπτυξη του τουρισμού-κυρίως τη τελευταία δεκαετία. Αντίθετα η συμμετοχή του δευτερογενούς τομέα παραμένει χαμηλή και στάσιμη.

Ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το 48,8% του συνόλου των εργαζομένων στο Ν.Χανίων.

Το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής γης, πεδινή και ημιορεινή-(39% της συνολικής έκτασης του Νομού), βρίσκεται στο βόρειο μέρος του Νομού, κατά μήκος όλης της παραλιακής ζώνης.

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ (με αναφορές κυρίως στο Νομό Χανίων)

Όταν κατά τη δεκαετία '50 χαράχθηκε η τουριστική πολιτική στην Ελλάδα, η Κρήτη δεν συμπεριλαμβανόταν στα σχέδια των περιοχών που επρόκειτο ν'αναπτυχθούν τουριστικά. Ο τουρισμός έκανε την εμφάνισή του στο νομό Χανίων και τη μεγαλόνησο, με τη μαζική του μορφή τη δεκαετία '70. Το βόρειο τμήμα ήταν αυτό που επιλέχθηκε για ν'αναπτυχθεί τουριστικά. Όπως ήταν αναμενόμενο, ο τοπικός πληθυσμός στράφηκε σταδιακά στα επαγγέλματα του τρίτογενούς τομέα (τουριστικά, εμπορικά), τα οποία καθώς περνούσαν τα χρόνια, προσέφεραν ολοένα υψηλότερα εισοδήματα. Έτσι ο τουρισμός έγινε αναπόσπαστο στοιχείο και χαρακτηριστικό δομικό της χανιώτικης κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Μόνο που η ανάπτυξη αυτή δεν ήρθε ομαλά. Αντίθετα υπήρξε αθρόα εισροή τουριστών μέσω των τουρ οπερέιτορς, επιφέροντας ριζικές αλλαγές στις τοπικές κοινωνικές δομές. Το τοπίο στις τουριστικές περιοχές άλλαξε εξαιτίας της άναρχης δόμησης, δε προβλέφθηκαν οι κατάλληλες υποδομές και δε προστατεύτηκε το φυσικό περιβάλλον (π.χ. Κόλπος Χανίων, πεδιάδα Φραγκοκάστελου και αλλού). Στη ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού συνέβαλλε επίσης το γεγονός ότι όλη η Κρήτη διαθέτει εκείνο το συνδυασμό έκτασης και πληθυσμού, ο οποίος της προσδίδει σχετική αυτοτέλεια και αυθυπαρξία.

Όλα αυτά τα παραπάνω προβλημάτισαν τους άμεσα αρμόδιους με το τουρισμό (από τους ξενοδόχους ως τη πολιτεία) τις αρχές της δεκαετίας του '90 και ήδη έχουν ξεκινήσει προσπάθειες για την εξασφάλιση της αειφορίας του τουρισμού μας. Η παραπέρα ανάπτυξη του τουρισμού στη Δυτική Κρήτη είναι κοινός στόχος όλων των τοπικών φορέων. Για να επιτευχθεί όμως το επιθυμητό αποτέλεσμα, απαιτείται η βελτίωση του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης. Ένα μεγάλο ποσοστό των προβλημάτων και των προοπτικών ανάπτυξης που παρουσιάζονται έχουν κοινό παρονομαστή για όλους, αν και υπάρχουν αρκετές ιδιαιτερότητες, που απαιτούν προσεκτική μελέτη, προκειμένου να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα της περιοχής. Έτσι η Κρήτη έχει αρχίσει να ξετυλίγει το "μίτο" της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης.

Συγκεκριμένα, ολοκληρώθηκε πρόσφατα η μελέτη για το τουρισμό της περιφέρειας Κρήτης, η οποία αφορά θέματα προβολής του νησιού. Κύριος στόχος της μελέτης ήταν η εκπόνηση ενός επιχειρησιακού σχεδίου για το χώρο της Κρήτης, μέσω του οποίου θα εντοπιστούν οι πραγματικές ανάγκες και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και ταυτόχρονα θα προκύψουν συγκεκριμένες δράσεις προβολής και διαφήμισης του τουριστικού προϊόντος, για τη τουριστική περίοδο 2003-2006. Τα κύρια σημεία του marketing plan, όπως αυτό παρουσιάστηκε, αφορούν κυρίως: τη προώθηση της Κρήτης ως ενιαίου προορισμού, τη τμηματοποίηση της τουριστικής αγοράς και των επιμέρους στόχων, αλλά και τη πρόταση δημιουργίας συγκεκριμένων φορέων όπου ο δημόσιος και ιδιωτικός φορέας, καλούνται να συνεργαστούν για τη θεσμοθέτηση α) Περιφερειακού Συμβουλίου Τουρισμού, β) φορέα μαρκετινγκ και γ) Παρατηρητηρίου Τουρισμού.

Στη μελέτη, γίνεται αναλυτική εκτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης. Από αυτή την εκτίμηση προέκυψαν συγκεκριμένα και χρήσιμα συμπεράσματα:

1. Διαπιστώνεται μικρή συμμετοχή της Κρήτης στο μερίδιο του εσωτερικού τουρισμού σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα και ταυτόχρονα την υπεροχή της σε σχέση με τους αλλοδαπούς επισκέπτες.

2. Ένα στοιχείο με ιδιαίτερη σημασία είναι ότι οι περισσότερες διανυκτερεύσεις αλλοδαπών πραγματοποιούνται σε ξενοδοχεία πολυτελείας και Α τάξης. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται περίπου στο 68%, ήτοι 2/3.

3. Σήμερα επικρατεί η άποψη ότι βρισκόμαστε στην εποχή του πολύ μεγάλου ή του πολύ μικρού και ποιοτικού, όσον αφορά τις ξενοδοχειακές υποδομές.

4. Οι κυριότερες αγορές για το τουρισμό της Κρήτης κατά σειρά είναι:

1. Γερμανία
2. Μ. Βρετανία
3. Σκανδιναβία
4. Γαλλία
5. Ολλανδία

5. Υπογραμμίζεται η φθίνουσα πορεία σε ότι αφορά τη πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, με το νομό Χανίων να εμφανίζει τη μεγαλύτερη σταθερότητα. Παρ'όλ'αυτά η Κρήτη διατηρεί υψηλά ποσοστά πληρότητας σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα.

6. Διαπιστώνεται η μεγάλη υστέρηση της Ελλάδας, αλλά και ειδικά της Κρήτης, σε ότι αφορά τις ειδικές τουριστικές υποδομές συγκριτικά με τις κύριες ανταγωνίστριες χώρες.

7. Επίσης διαπιστώθηκε ότι η Κρήτη, βρίσκεται δυστυχώς, στη τελευταία θέση σε ότι αφορά το τουρισμό εκτός σεζόν, ενώ αντίθετα η Πορτογαλία με χειρότερες κλιματολογικές συνθήκες βρίσκεται στη πρώτη θέση. Το γεγονός αυτό είναι σε άμεση συνάρτηση με την αδυναμία που εμφανίζεται στην εκτός σεζόν και εκτός καταλύματος δυνατότητα απασχόλησης των επισκεπτών.

Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός χωρίς αμφιβολία είναι ένα σημαντικό κοινωνικό φαινόμενο το οποίο έχει γνωρίσει στις μέρες μας πολύ μεγάλη ανάπτυξη.

Θα μπορούσαμε να ορίσουμε το τουρισμό σαν τη μετακίνηση των ατόμων από ένα τόπο σε κάποιον άλλο και η ιστορική του πορεία είναι τέτοια, όσο και ο πολιτισμός του ανθρώπου.

Ο Jean Medecin λέει ότι ο τουρισμός "είναι μία δραστηριότητα ευκαιρίας η οποία συνίσταται στο να ταξιδεύει κάποιος μακριά από το τόπο της μόνιμης κατοικίας του, για διασκέδαση, για ανάπαυση, για πλουτισμό της πείρας του, για ανύψωση του μορφωτικού του επιπέδου από τη παρουσία νέων μορφών της ανθρώπινης δράσης και από τις εικόνες μιας άγνωστης φύσης".

Ο τουρισμός γενικά διακρίνεται σε δύο βασικά πρότυπα στην Ελλάδα:

- α) του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών και
- β) του βιώσιμου τουρισμού με χρήση ειδικών κι εναλλακτικών μορφών

τουρισμού.

Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού κυριαρχεί σε παγκόσμιο επίπεδο στη χρονική περίοδο μετά το 1970 και συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη πολλών περιοχών και κρατών του κόσμου. Βασικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του είναι:

- 1) οι οργανωμένες κι εκτεταμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει

2) η καθοριστική παρουσία του προτύπου στη παραγωγική δομή της περιοχής που έχει ως αποτέλεσμα σχεδόν το σύνολο των υπολοίπων κλάδων να εξαρτώνται σταδιακά από το τουρισμό

3) οι συχνά δυσμενείς επιπτώσεις της ανάπτυξης του στη τοπική κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον. Η ζήτηση γι' αυτό το πρότυπο εξαρτάται συνήθως άμεσα απ' τις ανεπτυγμένες χώρες αποστολής τουριστών, όπου οι πληρωμένες διακοπές είναι πλέον ευρύτατα διαδεδομένος θεσμός. Το γεγονός ότι μεγάλο μέρος της ζήτησης αφορά οργανωμένα τουριστικά πακέτα, που προωθούνται απ' τους tour operators, έχει ως αποτέλεσμα τον επηρεασμό των επιλογών των τουριστών από τη πολιτική αυτών των εταιρειών. Τέλος εγγενές χαρακτηριστικό αυτού του τύπου ανάπτυξης είναι η εποχικότητα της ζήτησης με αιχμή (ανάλογα με τη τουριστική περιοχή), το καλοκαίρι ή το χειμώνα. Οι περιοχές που κατά κύριο λόγο υιοθετούν αυτό το πρότυπο έχουν πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς πόρους, και σταδιακά μετατρέπονται σε θέρετρα τουρισμού της καλοκαιρινής ή της χειμερινής περιόδου με συγκροτημένη διαφημιστική εικόνα σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο.

Μετά το 1980 πληθαίνουν οι προσπάθειες να προωθηθεί ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης του οποίου βασικό χαρακτηριστικό θα είναι η βιώσιμη ανάπτυξη. Οι περιοχές-στόχοι είναι κυρίως δύο, αφενός αυτές που έχουν υιοθετήσει το πρότυπο του μαζικού τουρισμού και αφετέρου εκείνες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης τους και μπορούν με τον ανάλογο προγραμματισμό να αποκτήσουν βιώσιμα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι κυρίαρχες παράμετροι της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι οι ακόλουθες:

-Ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης με στόχο την ισορροπία ανάμεσα στη κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.

-Ενίσχυση όλων των μέτρων (τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, λειτουργικές διασυνδέσεις ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας, έρευνα, εκπαίδευση, μαρκετινγκ) που συμβάλλουν στις διαδικασίες ανατροφοδότησης της ανάπτυξης.

-Ειδικό θεσμικό πλαίσιο που θα προωθεί τις διαδικασίες της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και την τοπική συμμετοχή.

-Προώθηση μέτρων και πολιτικών που συμβάλλουν στη προστασία και την ανάδειξη του τοπικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος.

-Χρήση των ειδικών κι εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως βασικού άξονα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.

Οι σημαντικές ελλείψεις που παρουσιάζει ο σχεδιασμός και προγραμματισμός της τουριστικής ανάπτυξης, ακόμη και σε ανεπτυγμένες χώρες, έχει οδηγήσει στην εφαρμογή προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης με διαφορετικό βαθμό επιτυχίας. Σε άλλες περιπτώσεις το υιοθετημένο πρότυπο έχει λίγα μόνο χαρακτηριστικά της αειφορίας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις περισσότερα. Η υιοθέτηση και προώθηση αυτού του προτύπου από υπερεθνικούς και εθνικούς φορείς που σχετίζονται με τη τουριστική ανάπτυξη, αποτελεί σημαντική ένδειξη ότι ο αειφορικός τουρισμός σταδιακά θα επεκτείνεται στο διεθνή χώρο. Τη διαπίστωση αυτή ενισχύει και η παράλληλη

δυναμική τάση ανάπτυξης των ειδικών κι εναλλακτικών μορφών τουρισμού που συμβάλλουν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο συμβάλλουν στην αειφορία, θα εξηγήσουμε τι είναι οι ειδικές κι εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση (π.χ. συνέδρια, οικολογία, πολιτισμός κ.α) και από την ανάπτυξη μίας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές, που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται επίσης από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου στη ζήτηση, το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως φυσιολατρεία, ορειβασία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με τη τοπική παράδοση κ.α. Στις εναλλακτικές μορφές, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού, στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Επιπλέον καταγράφεται η ανάπτυξη μίας ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες. Τέλος κοινός παρονομαστής τόσο στη ζήτηση όσο και στη προσφορά αυτών των μορφών τουρισμού αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής.

Οι ειδικές κι εναλλακτικές μορφές τουρισμού που έχουν μία δυναμική ανάπτυξης τις τελευταίες δεκαετίες είναι οι εξής:

- Κοινωνικός τουρισμός
- Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματιών ενώσεων
- Αγροτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Συμπλέγματα αγροτουρισμού σε σύγχρονους οικισμούς, δομημένα με χαρακτηριστικά παραδοσιακών αγροτικών οικισμών
- Τουρισμός στην ύπαιθρο, Φυσιολατρικός τουρισμός
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας
- Αθλητικός τουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Περιηγητικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Οικοτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
- Ιαματικός τουρισμός, Θερμαλιστικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Εκπαιδευτικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Επαγγελματικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Εκθεσιακός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Ορεινός τουρισμός

- Χειμερινός τουρισμός
- Γυμνιστικός τουρισμός
- Χρονομεριστική μίσθωση
- Τουρισμός περιπέτειας
- Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά ειδικού τύπου (club)
- Τουρισμός σε θεματικά πάρκα και θεματικά μουσεία
- Αστικός τουρισμός

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Σημαντικά βήματα μπροστά, σε σχέση με τη Κρήτη, βρίσκονται η υπόλοιπη Ελλάδα (ηπειρωτική και νησιωτική) και οι χώρες του εξωτερικού (κυρίως τα ανεπτυγμένα δυτικά κράτη).

Ειδικά στο νομό Ιωαννίνων (κατά μεγάλο μέρος του ορεινός), ιδιαίτερη πρόοδος έχει σημειωθεί σε ότι αφορά το τουρισμό περιπέτειας (διάσχιση ποταμών), φυσιολατρικό, αγροτουρισμό με πολλούς παραδοσιακούς ξενώνες που λειτουργούν καθ'όλη τη διάρκεια του χρόνου, χειμερινό τουρισμό με τη λειτουργία δύο χιονοδρομικών κέντρων (ένα κρατικό και το άλλο ιδιωτικό) κ.α.

Σε ότι αφορά τη νησιωτική Ελλάδα, τη πρωτοπορία φαίνεται να κατέχουν το νησιωτικό σύμπλεγμα των Σποράδων, στο θαλάσσιο τουρισμό με τη λειτουργία θαλάσσιου πάρκου φώκιας, η Κάλυμνος στον ορεινό τουρισμό με την ετήσια διοργάνωση παγκόσμιας αναρριχητικής συνάντησης καθώς και άλλα νησιά.

Ηγέτιδα δύναμη στον ειδικό τουρισμό παγκόσμια, χωρίς να υποβαθμίζει το μαζικό τουρισμό της, αποτελεί η Ιταλία και πιο συγκεκριμένα οι περιοχές της Τοσκάνης και των λιμνών Γκάρντα και Κόμο στις νότιες απολήξεις των Ιταλικών Άλπεων. Συγκεκριμένα, ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στον αγροτουρισμό και τα συμπλέγματα αγροτουρισμού σε σύγχρονους οικισμούς, δομημένα με χαρακτηριστικά παραδοσιακών αγροτικών οικισμών (αναπαλαίωση βιλών, επαύλεων που συμπεριλαμβάνουν και spa κ.α). Μνεία αναφοράς πρέπει να γίνει και για τη χώρα του Καναδά, που πρωτοστατώντας στην αειφορική διαχείριση των δασών και στην ανάπτυξη του φυσιολατρικού και του οικότουρισμού, διαθέτει τη μεγαλύτερη προστατευόμενη έκταση δασικών πάρκων και εθνικών δρυμών παγκοσμίως.

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΦΑΚΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Ο Δήμος Σφακίων είναι η τρίτη σημαντική ορεινή χωρική ενότητα (από τις 20 συνολικά της Περιφέρειας Κρήτης) στο Νομό Χανίων, με πληθυσμό 2.446 κατοίκους (πηγή ΕΣΥΕ 2001) και έκταση 467.589 στρέμματα. Η πρώην επαρχία Σφακίων οριοθετείται μεταξύ των τέως επαρχιών Σελίνου, Κυδωνίας, Αποκορώνου του Νομού Χανίων και Ρεθύμνου και Αγίου Βασιλείου του Νομού Ρεθύμνης.

Στο Δήμο εντάσσονται 9 δημοτικά διαμερίσματα-πρώην κοινότητες, τα εξής:

Αγιά Ρουμέλη, Άγιος Ιωάννης, Ανώπολη, Ασκύφου, Ασφέντου, Ίμπρος, Πατσιανός, Σκαλωτή και Χώρα Σφακίων (έδρα του Δήμου Σφακίων).

Η περιοχή έχει κυρίαρχα ορεινό χαρακτήρα με ψηλά, δύσβατα βουνά-εδώ ανήκει ο κύριος όγκος των Λευκών Ορέων-5 σημαντικά οροπέδια και πολλά φαράγγια.

Η ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΦΑΚΙΩΝ

Τα περισσότερα δημοτικά διαμερίσματα των Σφακίων βρίσκονται στον επαρχιακό άξονα Βρυσών-Χώρας Σφακίων (από Βορρά προς Νότο) που αποτελεί και τον κυριότερο άξονα προσπέλασης στη περιοχή και στον άξονα Χώρας Σφακίων-Σκαλωτής (από Δυτικά προς Ανατολικά) που συνδέει τη περιοχή με το Ν.Ρεθύμνης. Η Ανώπολη και ο Άγιος Ιωάννης βρίσκονται απομονωμένα στον ορεινό όγκο και συνδέονται οδικά με τη Χώρα Σφακίων. Αξίζει να σημειωθεί όμως, ότι στη περιοχή υπάρχουν δημοτικά διαμερίσματα και οικισμοί χωρίς καθόλου οδική σύνδεση με τις υπόλοιπες (Αγιά Ρουμέλη, Λουτρό) καθώς και άλλες όπου η πρόσβαση είναι δυσχερής, ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Ο πληθυσμός των Σφακίων κατά το 1991 ήταν 2.162 άτομα, ενώ το 2001 ο πληθυσμός ήταν 2.446 άτομα. Δηλαδή σημειώθηκε μία αύξηση του πληθυσμού κατά 13,4%, μεταβολή που είναι μεγαλύτερη από εκείνη της Περιφέρειας Κρήτης (11,3%) και εκείνη σε επίπεδο χώρας (6,6%), αλλά και στο Νομό Χανίων (12,4%) για την ίδια χρονική περίοδο. Βέβαια θα πρέπει να τονιστεί το ασταθές φαινόμενο της αυξομείωσης του πληθυσμού από απογραφή σε απογραφή.

Μ'εξαιρέση τα διαμερίσματα του Αγίου Ιωάννη (όπου δε παρατηρήθηκε μεταβολή), της Ανωπόλεως και της Χώρας Σφακίων, τα υπόλοιπα διαμερίσματα σημειώνουν από οριακή εώς τεράστια αύξηση του πληθυσμού τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα είναι εμφανές ότι η περιοχή, παρά τη γενικότερη τάση αύξησης του πληθυσμού σε επίπεδο Νομού, με δυσκολία διατηρεί το πληθυσμό της. Σημαντικός παράγοντας μη πληθυσμιακής κατάρρευσης, σύμφωνα με την απογραφή, είναι ο αριθμός των αλλοδαπών που έχουν εγκατασταθεί στη περιοχή.

Η αποδυνάμωση του κοινωνικοοικονομικού ιστού και οι τάσεις απερίμωσης είναι εμφανείς σε πολλά γεωγραφικά διαμερίσματα αλλά και στο σύνολο του Δήμου.

Η ηλικιακή σύνθεση εμφανίζει ένα γηρασμένο πληθυσμό, σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα της ενότητας. Συγκεκριμένα οι δείκτες νεανικότητας κινούνται σε χαμηλά επίπεδα, σε αντίθεση με τους δείκτες γήρανσης που είναι υψηλοί. Οι δείκτες εξάρτησης είναι μεν μη ικανοποιητικοί, δεν είναι όμως από τους υψηλότερους που έχουν καταγραφεί στο Ν.Χανίων

Πρέπει να επισημανθεί ότι οι δείκτες μεταβολών πληθυσμού δε μπορούν να χρησιμοποιηθούν αβίαστα, για το χαρακτηρισμό του δυναμισμού των δημοτικών διαμερισμάτων, αν δεν συνδυαστούν και με άλλα ανάλογα μεγέθη, διότι σε ορισμένα διαμερίσματα (Ασφένδου και εν μέρει στην Ανώπολη), παρατηρείται το λεγόμενο "πληθυσμιακό παράδοξο": ενώ δηλαδή οι γενικότερες οικονομικές συνθήκες δεν ευνοούσαν την συγκράτηση του πληθυσμού, υπήρξε πληθυσμιακή αύξηση.

Είναι γεγονός όμως ότι οι ισορροπίες στα ορεινά διαμερίσματα που παρουσιάζουν φθίνουσα πορεία, διαταράχθηκαν.

Έχουν εξαντληθεί κατά πολύ τα όρια ανάπτυξης με την ως τώρα παραδοσιακή μορφή στις περισσότερες από τις μικροπεριοχές του συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου. Και αυτό διότι οι παραδοσιακές ασχολίες είχαν διαμορφωθεί σ'ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, ριζικά διαφορετικό από το σημερινό.

Τα δημογραφικά διαμερίσματα που παρουσιάζουν θετική δημογραφική εικόνα είναι του Πατσιανού και του Ασφέντου, σε αντίθεση με το Ασκύφου και τη Χώρα Σφακίων που εικονίζονται δημογραφικώς αρνητικά.

Εν τέλει διαπιστώνεται ότι στο εσωτερικό της χωρικής ενότητας οι σημαντικότερες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις παρατηρούνται στα δημοτικά διαμερίσματα που βρίσκονται σε μικρότερο υψόμετρο και είναι παραθαλάσσια ή πεδινά, χωρίς ν'αποκλείεται και το αντίθετο. Τούτο σημαίνει ότι μόνος ο παράγοντας του υψόμετρου δεν λειτουργεί ανασταλτικά στη συγκράτηση του πληθυσμού. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να αναζητηθούν σε άλλες μεταβλητές της κοινωνικοοικονομικής ζωής των περιοχών αυτών, τα αίτια της δημογραφικής γήρανσης και της δυσκολίας συγκράτησης και ανανέωσης των κατοίκων.

Το γεγονός ακόμη ότι σε αρκετές περιπτώσεις που παρατηρείται σημαντική αύξηση του πληθυσμού διαχρονικά, οι δημογραφικοί δείκτες υποδηλώνουν σαφώς δυσμενή δημογραφική κατάσταση, ή ακόμη λαμβάνουν τιμές ασύμβατες μεταξύ τους, επιβεβαιώνει τις επιφυλάξεις που διατυπώθηκαν ευθύς εξαρχής, όσον αφορά το βαθμό εγκυρότητας των δεδομένων της τελευταίας απογραφής, δεδομένης της δυνατότητας μετακίνησης από τα αστικά κέντρα προς την ύπαιθρο.

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Το μορφωτικό επίπεδο εμφανίζεται εξαιρετικά χαμηλό, συγκρινόμενο με το μέσο όρο της χώρας. Ταυτόχρονα, στην κατανομή του πληθυσμού με βάση το δηλωθέν μορφωτικό επίπεδο, γίνονται πιο ανάγλυφα τα προβλήματα εγκυρότητας των διαθέσιμων στοιχείων, λόγω μετακίνησης πληθυσμού κατά την ημέρα που διενεργείται η απογραφή. Επίσης μπορεί να ειπωθεί ότι οι ορεινές-μειονεκτικές αγροτικές ζώνες αποτελούν ανασχετικό παράγοντα παραμονής για τις ελεύθερες γυναίκες. Αντίθετα για τους άντρες το αγροτικό επάγγελμα φαίνεται να εξακολουθεί να αποτελεί μέσο για τη παραμονή τους στις ίδιες περιοχές.

Στη περίπτωση του μορφωτικού επιπέδου, το υψηλό ειδικό βάρος των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια ή την υποχρεωτική εκπαίδευση, λειτουργεί, κατά μία έννοια, ενδεικτικά, υποδηλώνοντας την ύπαρξη δυναμικής στη συγκεκριμένη περιοχή και πληθυσμό με ευνοϊκή δημογραφική εικόνα.

ΘΕΣΗ ΣΦΑΚΙΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΑΓΟΡΕΣ

Η επικοινωνία των δήμων της περιοχής, όπως ξαναειπώθηκε, γίνεται με εγκάρσιες οδικές αρτηρίες. Συγκεκριμένα διασχίζεται από τον κάθετο οδικό άξονα Χανιά-Βρύσες-Χώρα Σφακίων, ενώ υπάρχει και οδική σύνδεση νότια, μέσω Ροδάκινου, με το Ρέθυμνο.

Κύριες αγορές σε τοπικό επίπεδο αποτελούν για το δήμο, η Χώρα Σφακίων που περιμετρικά οριοθετείται από τα υπόλοιπα διαμερίσματα από 5-25 χλμ. Αντίστοιχα ο δήμος απέχει 70 χλμ. από το αστικό κέντρο των Χανίων και 55 χλμ. από το Πλακιά Ρεθύμνης. Αυτό αποτελεί συγκριτικό μειονέκτημα σε σχέση με τη στήριξη πρωτοβουλιών και έργων που αναδεικνύουν το πολιτιστικό και φυσικό απόθεμα της περιοχής.

Τα παραπάνω δεδομένα εμφανίζουν ότι είναι δυνατή η ανατροπή των συνθηκών που δημιουργούν ανασχεση, ώστε να έρθουν πιο κοντά οι αγορές διάθεσης των προϊόντων και των υπηρεσιών που την χαρακτηρίζουν.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Οι γεωργικές ειδικεύσεις στη περιοχή

Η ελιά εκτιμάται ότι δε μπορεί να εγκαταλειφθεί στα Σφακιά (και επομένως το παραδοσιακό πρότυπο της γεωργίας της περιοχής δε μπορεί να αλλάξει) για μια σειρά λόγους που οι κυριότεροι είναι οι εξής:

- οι καλές τιμές που έχει το λάδι τα τελευταία χρόνια.
- οι μικρές καλλιεργητικές απαιτήσεις της ελιάς που επιτρέπουν στους γεωργούς να ασχολούνται ταυτόχρονα και με άλλες δραστηριότητες. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία σε περιοχές όπου η γεωργία συνδυάζεται με εποχιακή απασχόληση στο τουρισμό (Πατσιανός-Φραγκοκάστελο, Ανάπολη-Λουτρό, Χώρα Σφακίων).
- το γεγονός ότι η ελιά αξιοποιεί κατά τον καλύτερο τρόπο τα επικλινή ορεινά εδάφη μικρής γονιμότητας, που είναι δύσκολο να αξιοποιηθούν με άλλο τρόπο.

Για τους λόγους αυτούς, και κυρίως για τους δύο πρώτους, έχουμε το φαινόμενο η ελιά να επεκτείνεται μέσα στο σύνολο σχεδόν των αρδευόμενων εκτάσεων, με την εξέλιξη της κατασκευής του αρδευτικού έργου του Φραγκοκάστελου.

Προβλήματα υπάρχουν στις ορεινές και απομακρυσμένες κοινότητες της περιοχής όπου η ελιά αποτελεί μονοκαλλιέργεια (Αγιά Ρουμέλη, Άγιος Ιωάννης, Ανάπολη, Ίμπρος), λόγω της υπεργήρανσης των δέντρων, του μεγάλου ύψους τους, διότι δεν κλαδεύονται και των φυτοπαθολογικών-εντομολογικών προβλημάτων που υπάρχουν, ενώ εξαιτίας της μονόκαλλιέργειας, το κλάδεμα ή η ανανέωση των δέντρων θα σήμαινε μείωση του εισοδήματος των κατοίκων για αρκετά χρόνια.

Εκτιμάται ότι, μέσα σε ρεαλιστικά πλαίσια, οι προοπτικές της ελαιοκαλλιέργειας στα Σφακιά είναι οι εξής:

- αύξηση της καλλιεργητικής φροντίδας των δέντρων,
- μικτές εκμεταλλεύσεις του τύπου παραδοσιακή ελαιοκομία-προβατοτροφία,
- συγκαλλιέργεια ελιάς και κτηνοτροφικών φυτών στις αρδευόμενες εκτάσεις,
- αύξηση της παραγωγικότητας των ελαιοφυτειών,
- βελτίωση της ποιότητας του παραγόμενου λαδιού (χαμηλόβαθμο, εύγευστο), και
- ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, στην οποία θα αναφερθούμε εκτενέστερα παρακάτω.

Τα κτηνοτροφικά φυτά (βρώμη, κριθάρι, βίκος κ.λ.π.) καλλιεργούνται κυρίως στα υψίπεδα του οροπεδίου του Ασκύφου (Κράπη, Στάζος και Βατές) και της Ανάπολης και σε μικρότερη έκταση, σε ορισμένες περιοχές του κάμπου του Φραγκοκάστελου.

Μόνο μικρό ποσοστό των καλλιεργειών είναι πρόχειρα αρδευόμενες. Οι εκτάσεις οργώνονται με τρακτέρ και σπέρνονται αμέσως μόλις βρέξει, αλλά είναι επιρρεπείς στις καιρικές συνθήκες (ξηρασία, παγετός).

Προοπτικές επέκτασης της καλλιέργειας για τις ανάγκες της κτηνοτροφίας υπάρχουν, αφού οι εκτάσεις που καλλιεργούνται είναι πρώην βοσκότοποι, αλλά θα πρέπει τώρα να λυθεί το πρόβλημα της έλλειψης νερού στη περιοχή.

Τα αμπέλια αποτελούν παραδοσιακή καλλιέργεια στη περιοχή και απαντώνται κυρίως στο οροπέδιο του Ασκύφου, Ανώπολη, Πατσιανό, Ασφέντου και μικρότερες εκτάσεις στα υπόλοιπα δημοτικά διαμερίσματα.

Οι εκτάσεις παρουσίασαν μικρή αύξηση κατά τη τελευταία εικοσαετία. Σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο εφαρμόστηκαν η οριστική εγκατάλειψη των αμπελώνων χαμηλής παραγωγικότητας και κοινοτικό λειτουργικό πρόγραμμα φυλλοξήρας Κρήτης, για την αναδιάρθρωση των των αμπελιών με την εκρίζωση-αναφύτευση και επανεμβολιασμό πάνω σε αμερικάνικα και αντιφυλλοξηρικά υποκείμενα.

Η αναδιάρθρωση των αμπελιών παρουσιάζει ενδιαφέρον, στην κατεύθυνση της παραγωγής του καλού οίνου σε τοπική κλίμακα, αξιοποιώντας τη βασική ποικιλία (ρωμέϊκο) σε συνδυασμό με μία ή δυο από τις συνιστώμενες ποικιλίες. Λαμβάνοντας υπόψη όμως, τη διαμόρφωση του εδάφους που εμποδίζει την εκμηχάνιση της καλλιέργειας, τις υπόλοιπες δυσχέρειες, καθώς και τη φθίνουσα πληθυσμιακή βάση των κοινοτήτων όπου καλλιεργούνται τα αμπέλια, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η αμπέλοκαλλιέργεια δεν έχει σημαντικές προοπτικές επιβίωσης στα Σφακιά.

Οι λοιπές δενδρώδεις καλλιέργειες στη περιοχή παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Όπως οι μικρές μερικά αρδευόμενες εκτάσεις με αμυγδαλιά που καλλιεργούνται στη πεδιάδα του Φραγκοκάστελου, καθώς η καλλιέργεια έχει υψηλό εισόδημα και πολύ μικρή ανάπτυξη στη Κρήτη.

Στη περιοχή Σκαλωτής υπάρχει μεγάλη παραγωγή χαρουπιών που όμως έχει σταματήσει να συγκομίζεται όλη λόγω υψηλών ημερομισθίων. Τα χαρούπια πωλούνται στο Ρέθυμνο, όπου αλέθονται για τη παραγωγή ζωοτροφών, ενώ ο σπόρος τους έχει πολύ υψηλό πρωτεϊνικό περιεχόμενο, διαχωρίζεται και πουλιέται σε υψηλή τιμή στο εξωτερικό για τη παραγωγή ειδικών προϊόντων. Μία καλή προοπτική διαφάνηκε με το πρόγραμμα για τη διάσωση γεωργικών εκτάσεων, όπου θα μπορούσε να γίνει εκτεταμένη αναδάσωση σχολάζουσας γεωργικής γης με χαρουπιές και άλλα μελισσοκομικά είδη (μελισσόκηπος, περιοχή Ίμπρου).

Τα κηπευτικά υπαίθρου και θερμοκηπίου έχουν πολύ μικρή ανάπτυξη κυρίως στις περιοχές Πατσιανού και Σκαλωτής. Οι κυριότεροι λόγοι για τη μη επέκταση των κηπευτικών θερμοκηπίου είναι οι εξής:

- Η μη ικανοποιητική μέχρι σήμερα απόδοση των αρδευτικών έργων, με αποτέλεσμα η ποσότητα του νερού να μην ανταποκρίνεται στις ανάγκες των καλλιεργειών.
- Το υψηλό κόστος επένδυσης και οι ειδικές τεχνικές γνώσεις που απαιτούνται για τη κατασκευή και λειτουργία ενός θερμοκηπίου σύγχρονης τεχνολογίας. Ένα μέρος του πρώτου καλύπτεται από τις επιδοτήσεις.
- Η έλλειψη επιχειρηματικών φορέων και η μειωμένη ελκυστικότητα των θερμοκηπιακών καλλιεργειών σε σχέση με τουρισμό.

Παρ'όλα αυτά οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες έχουν μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα ανάπτυξης στη περιοχή Πατσιανού-Σκαλωτής, λόγω του κλίματος που

επιτρέπει τη λειτουργία τους για μεγάλο μέρος του χρόνου χωρίς θέρμανση. Η καλλιέργεια κηπευτικών θερμοκηπίου, κυρίως ντομάτας και αγγουριού, θεωρείται ότι έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης στο κάμπο του Φραγκοκάστελου, στο βαθμό που θ'αντιμετωπιστούν τα παραπάνω προβλήματα, με κυριότερο αυτό της έλλειψης νερού και θα δοθεί η κατάλληλη οικονομική και τεχνική υποστήριξη στους γεωργούς.

ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ

Οι δυνατότητες αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών είναι περιορισμένες. Τα διάφορα προγράμματα για τη προστασία και ανάδειξη της ορεινής ζώνης αποτελούν σήμερα μοναδικό εργαλείο για την ορθολογική, από πλευράς κοινωνικής, οικονομικής και οικολογικής θεώρησης, εφαρμογή δράσεων στην ορεινή ζώνη, μέσα στις οποίες πρωτεύοντα ρόλο έχει η καλλιέργεια επιλεγμένων αρωματικών-φαρμακευτικών φυτών.

Οι ερευνητικές εργασίες και τα πιλοτικά έργα που έχουν γίνει στο Εργαστήριο Υδροπονίας-Αρωματικών Φυτών του Ινστιτούτου Υποτροπικών και Ελιάς Χανίων δίδουν ενδιαφέροντα στοιχεία, όχι μόνο από πλευράς οικοφυσιολογίας και καλλιεργητικής τεχνικής ορισμένων επιλεγμένων ειδών αρωματικών φυτών της Κρήτης, αλλά και από πλευράς οικονομικότητας της καλλιέργειας τους.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η καλλιέργεια της μαλοτήρας (πάντα σε υψόμετρο άνω των 900μ) αποδίδει καθαρό ετήσιο εισόδημα από 1800-2300 ευρώ/στρέμμα, ενώ η καλλιέργεια της ρίγανης (ανεξαρτήτως υψομέτρου) από 1200-1800 ευρώ/στρέμμα, αποτελώντας έτσι την αποδοτικότερη (με βάση το επενδύόμενο κεφάλαιο) οικονομική δραστηριότητα σε ορεινές περιοχές.

Οι δύο αυτές καλλιέργειες δεν απαιτούν άρδευση και μπορούν ν'αναπτυχθούν σε οριακά, από πλευράς γονιμότητας, εδάφη, ενώ μπορούν να συνδυαστούν με τη μελισσοκομία και να ενταχθούν σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο αγροτουρισμού-οικοτουρισμού που θα περιλαμβάνει εκτός από τα κατάλληλα καταλύματα και τις υπηρεσίες, και μικρές μονάδες επεξεργασίας-εμπορίας φυσικών και παραδοσιακών προϊόντων, πολλαπλασιάζοντας έτσι το εισόδημα και προσφέροντας νέες θέσεις απασχόλησης στη περιοχή εφαρμογής.

Η καλλιέργεια της μαλοτήρας σε έκταση 2.000 στρεμμάτων στα Λευκά Όρη θα έσωζε το φυτό από τον αφανισμό και δε θα αντιμετώπιζε κανένα πρόβλημα διάθεσης στην αγορά.

Εκτιμούμε ότι η αγορά σήμερα μπορεί εύκολα να απορροφήσει τη παραγωγή από 50.000 στρέμματα ρίγανης της Κρήτης με εκλεκτά ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Η καλλιέργεια μίας ελάχιστης έκτασης 2.000 στρεμμάτων με ρίγανη καθιστά οικονομικά βιώσιμη και επικερδή τη λειτουργία μονάδας υδραπόσταξης για τη παραλαβή του αιθέριου ελαίου, όχι μόνο της ρίγανης αλλά και άλλων αρωματικών φυτών για τα οποία υπάρχει σημαντική ζήτηση στην διεθνή αγορά (δίκταμος, δαφνόφυλλα, φασκομηλιά).

Πειραματικά μπορεί να ερευνηθεί η καλλιέργεια της φιστικιάς Αιγίνης στην αρδευόμενη πεδιάδα Φραγκοκάστελου. Επίσης, να ερευνηθεί η καλλιέργεια αρωματικών φυτών στο οροπέδιο Ασκύφου με εγκατάσταση σειράς πειραματικών-αποδεικτικών φυτών. Είναι δυνατόν επίσης να μελετηθεί ως πιλοτική καλλιέργεια αυτή της χουρμαδιάς ή φοινικιάς. Το είδος αυτό φαίνεται ότι μπορεί να εγκλιματιστεί στις συνθήκες του

κάμπου του Φραγκοκάστελου επειδή αντέχει στον άνεμο και απαιτεί θερμό κλίμα. Μεγάλης συμβολής και καθοριστικής σημασίας ρόλο σ'αυτή την έρευνα καλείται να παίξει το Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελιάς που εδρεύει στα Χανιά.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ-ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ο βιολογικός τρόπος παραγωγής αποσκοπεί στη παραγωγή υγιεινών προϊόντων απαλλαγμένων από κάθε επιζήμιο χημικό κατάλοιπο, στη προστασία του περιβάλλοντος και τη προώθηση μίας βιώσιμης ανάπτυξης της γεωργίας. Το σύστημα παραγωγής και διαχείρισης της γεωργικής εκμετάλλευσης αλλά και της μεταποίησης συνεπάγεται σημαντικούς περιορισμούς ως προς τη χρησιμοποίηση λιπασμάτων και γεωργικών φαρμάκων. Βασίζεται στην εφαρμογή μεθόδων παραγωγής φιλικών προς το περιβάλλον.

Για τη πιστοποίηση των βιολογικών προϊόντων έχει αναπτυχθεί ένα σύστημα ελέγχου-επίσημα αναγνωρισμένο-σ'όλα τα στάδια της παραγωγής και της εμπορίας. Ο εντοπισμός των βιολογικών προϊόντων πραγματοποιείται χάρη σε ακριβείς κανόνες επισήμανσης που εγγυώνται στο καταναλωτή τα στοιχεία της προέλευσης, της παρασκευής, της μεταποίησης και συσκευασίας τους.

Η πιστοποίηση αφορά προϊόντα των οποίων η "ειδική ποιότητα" συνδέεται μ'ένα τύπο παραγωγής καθοριζόμενο από τους κανόνες των "συγγραφών υποχρεώσεων" ο οποίος εγγυάται την ενσωμάτωση φιλικών προς το περιβάλλον κανόνων.

Το 1991 καθορίστηκαν από την IFOAM (Διεθνή Ομοσπονδία Κινημάτων Βιολογικής Γεωργίας) και την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι κανόνες παραγωγής βιολογικών γεωργικών προϊόντων. Το 1999 με νέο κανονισμό καθορίστηκαν και οι κανόνες για τη παραγωγή προϊόντων ζωϊκής προέλευσης, δηλαδή τη βιολογική κτηνοτροφία.

Η βιολογική κτηνοτροφία ειδικότερα είναι ένα σύστημα εκτροφής που στηρίζεται στη φυσική διαβίωση των ζώων, χρησιμοποιεί κατά βάση ζωοτροφές που έχουν παραχθεί με βιολογικό τρόπο, περιορίζει στο ελάχιστο δυνατό τη χρήση συνθετικών αλλοπαθητικών φαρμάκων, είναι αντίθετη προς τη γενετική τροποποίηση, προστατεύει το περιβάλλον και διακρίνεται για τη ποιότητα και την υγιεινή των προϊόντων που παράγει.

Η βιολογική γεωργία, όπως και η βιολογική κτηνοτροφία, είναι ως επί το πλείστον επιδοτούμενη δραστηριότητα, για πολλές αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Οι μονάδες παραγωγής εξαιτίας της γεωγραφικής διασποράς της παραγωγής, του μικρού μεγέθους των μονάδων και της ανάγκης για ειδικές εγκαταστάσεις μεταποίησης και συσκευασίας είναι δύσκολο να καταστούν το ίδιο αποδοτικές μ'αυτές της συμβατικής γεωργίας. Οι τιμές των βιολογικών προϊόντων είναι συνήθως υψηλότερες από αυτές των συμβατικών γεωργικών προϊόντων, γιατί έχουν υψηλότερο κόστος παραγωγής.

Παρ'όλα αυτά η βιολογική παραγωγή βρίσκεται σε φάση γρήγορης ανάπτυξης σε πολλές χώρες. Έχει πάψει να αντιπροσωπεύει ένα περιθωριακό τομέα της τοπικής αγοράς και αποτελεί τομέα του διεθνούς εμπορίου πλέον. Διάφορα προγράμματα που στοχεύουν στη κατάκτηση ή διεύρυνση τμημάτων της αγοράς τέθηκαν σ'εφαρμογή, ως απάντηση στην αυξανόμενη ευαισθησία και ζήτηση των καταναλωτών για είδη διατροφής με ποιότητα και με τρόπο παραγωγής που σέβεται το περιβάλλον.

Όσον αφορά τις δυνατότητες παραγωγής βιολογικών προϊόντων είναι πολύ μεγάλες και αφορούν κυρίως το λάδι και το μέλι και το κρέας με τα γαλακτοκομικά

προϊόντα. Στους μεμονωμένους ελαιώνες της επαρχίας μπορούν πράγματι να εφαρμοστούν όλες οι καλλιεργητικές φροντίδες και υπάρχουν οι προϋποθέσεις παραγωγής λαδιού κυρίως στην Ανώπολη, η οποία μπορεί να αποτελέσει το κέντρο συγκέντρωσης λαδιού και από τα δυτικότερα χωριά της επαρχίας, Αράδενα και Άγιο Ιωάννη.

Πάντως στα Σφακιά μέχρι σήμερα υπάρχει μόνο ένας βιοκαλλιεργητής, στο διαμέρισμα της Σκαλωτής. Εν αντιθέσει υπάρχουν επτά εν δυνάμει βιοκτηνοτρόφοι, οι οποίοι απαντώνται κυρίως στη Χώρα Σφακίων (4), αλλά και στη περιοχή της Ανώπολης (2) και της Ίμπρου (ο άλλος ένας).

ΟΡΕΙΝΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ-ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Για να μιλήσει κάποιος για ορεινά οικοσυστήματα, θα πρέπει πρώτα να μπορεί να ορίσει τι είναι ορεινό. Δύο ορισμοί οριοθετούν χρηστικά τρεις ζώνες: το "δασοόριο", εκεί δηλαδή που τελειώνει το δάσος, και η "ζώνη του μόνιμου χιονιού".

Οι τρεις ζώνες που ορίζονται είναι:

- η ζώνη του μόνιμου χιονιού (ζώνη ανύπαρκτη στην Ελλάδα)
- η αλπική ζώνη, από το τέλος της προηγούμενης έως το δασοόριο, και
- η υποαλπική ζώνη, αμέσως κάτω από το δασοόριο.

"Ορεινό οικοσύστημα" λοιπόν, μπορούμε να ονομάσουμε εκείνο που βρίσκεται σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 700μ. Στην Κρήτη, το υψόμετρο αυτό αντιστοιχεί με το τέλος της καλλιέργειας της ελιάς.

Στην Ελλάδα αυτό που ονομάσαμε "δασοόριο" ή "δενδροόριο" βρίσκεται συνήθως στα 1600-1800 μέτρα, ανάλογα με τη περιοχή που βρίσκεται το βουνό (εξαιρέση αποτελεί ο Όλυμπος όπου το δασοόριο είναι στα 2.300μ.). Πάνω από το δασοόριο (στην αλπική ζώνη) συνήθως επικρατούν ετήσια ποώδη και χαμηλοί θάμνοι. Αυτό που χαρακτηρίζει τα ορεινά οικοσυστήματα και κυρίως τα αλπικά είναι οι ακραίες κλιματικές και γεωλογικές συνθήκες. Ως συνέπεια αυτών αναπτύσσονται ιδιαίτερες μορφές ζωής. Συγκεκριμένα το 70% των ενδημικών φυτών της Κρήτης συναντάται εδώ. Εξίσου εντυπωσιακός είναι και ο ενδημισμός στη πανίδα.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΒΟΥΝΟ

Μέχρι πριν από μισό αιώνα οι άνθρωποι καλλιεργούσαν όπου ήταν δυνατό, κατασκευάζοντας μικρές πεζούλες / αναβαθμούς μέχρι τα 1300μ. Σε μερικές περιπτώσεις όπου υπήρχε πρόσφορο έδαφος, έφταναν σε πολύ μεγαλύτερο υψόμετρο, όπως κοντά στη μεγάλη καταβόθρα στο Κατσιβέλι (1910μ.) που καλλιεργούσαν πατάτες ως το 1950. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι ορεινές καλλιέργειες (εκτός από την ελιά που έτσι κι αλλιώς δεν αντέχει σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 800μ.) έχουν εγκαταλειφθεί και μένουν μόνο οι πεζούλες να μαρτυρούν τη προσπάθεια του ανθρώπου να επιβιώσει στα κακοτράχαλα βουνά του νησιού.

Σήμερα η κύρια παραγωγική δραστηριότητα στα βουνά είναι η κτηνοτροφία.

Απειλές

Η βασικότερη απειλή τόσο για τα ορεινά όσο και για τα αλπικά οικοσυστήματα είναι η ίδια με αυτή που απειλεί και το υπόλοιπο φυσικό περιβάλλον:

Υπάρχει στην Ελλάδα ένα ηθελημένα άναρχο και χαώδες και ανεφάρμοστο νομικό πλαίσιο. Εφ'όσον η Πολιτεία αρνείται να αναλάβει τις ευθύνες της επί της ουσίας, κάθε παρέμβαση, αλλοίωση ή υποβάθμιση σε αυτά τα ευαίσθητα συστήματα είναι δυνατή.

Αν θέλουμε εκτός από αυτό το γενικό πλαίσιο να ξεχωρίσουμε κάποιες πιο συγκεκριμένες και με άμεση δυνατότητα αντιμετώπισης απειλές, αυτές είναι:

- Παράνομη οδοποιία,
- Κατα κεφαλήν επιδότηση στη κτηνοτροφία και
- Τουριστικές δραστηριότητες χωρίς σχεδιασμό.
- Πυρκαγιές
- Υλοτομία
- Εκχερσώσεις
- Συλλογή φυτών
- Αποξηράνσεις
- Στερεά απορρίμματα
- Ρύπανση του γεωργικού τομέα (φυτοφάρμακα)
- Ρύπανση από δραστηριότητες της μεταποίησης (απόβλητα ελαιουργείων, τυροκομείων, σφαγείων)

Η άναρχη, με όποιοδήποτε πρόσχημα και χωρίς κανένα περιβαλλοντικό σχεδιασμό οδοποιία, γίνεται συχνά από δημόσιες υπηρεσίες με πρόφαση τη προστασία από τη φωτιά και από τοπικές αυτοδιοικήσεις κάθε βαθμού για καθαρά ψηφοθηρικούς σκοπούς, ακόμη και από απλούς ιδιώτες. Οι δρόμοι δημιουργούν πολλά και μη αναστρέψιμα προβλήματα: δίνουν πρόσβαση σε κυνηγούς, όμως κυρίως σε λαθροκυνηγούς και παράνομους υλοτόμους, που κάνουν σημαντικές καταστροφές.

Διαμερισματοποιούν το οικοσύστημα κάνοντας το αφιλόξενο για πολλά μεγάλα είδη της πανίδας, που απαιτούν μεγάλες αδιατάρακτες εκτάσεις για να επιβιώσουν (αετοί, αγριόγατοι, αγρίμια κ.α.). Επιπλέον αυξάνουν τις διαδικασίες διάβρωσης των εδαφών.

Η επιδότηση της κτηνοτροφίας κατά κεφαλή ζώου, όπως μόνο στην Ελλάδα έχουμε το προνόμιο να δίνουμε, είναι πρακτική εξαιρετικά καταστροφική και επικίνδυνη όχι μόνο για το περιβάλλον αλλά και για τις ορεινές κοινότητες που "ωφελούνται" από αυτές. Για ξεκαθαρίσουμε τα πράγματα θεωρούμε ότι η επιδότηση της κτηνοτροφίας είναι απαραίτητη. Είναι ένα από τα λίγα μέτρα που έστω και όπως εφαρμόζεται σήμερα, βοηθά τις ορεινές κοινότητες. Όμως υποστηρίζουμε ότι η μετατροπή του συστήματος από κατά κεφαλήν, σε επιδότηση των κτηνοτροφικών προϊόντων που έρχονται στις αγορές (κρέας, γάλα, τυροκομικά, μαλλί) θα έχει πολύ περισσότερα και πολύ θετικότερα αποτελέσματα, τόσο για τους κτηνοτρόφους όσο και για το φυσικό περιβάλλον αλλά ακόμη και για το καταναλωτή του σήμερα το σύστημα τον αγνοεί.

Τέλος ένα σοβαρό θέμα είναι η γενικότερη αδιαφορία της Πολιτείας. Οι ορεινές κοινότητες πρέπει να στηριχτούν με βάση ένα συγκεκριμένο και καλά οργανωμένο σχεδιασμό. Τα αλλοπρόσαλλα και αποσπασματικά μέτρα που μέχρι σήμερα εφαρμόζονται είναι αναποτελεσματικά ή ακόμη χειρότερα φέρνουν τα αντίθετα αποτελέσματα από τα επιθυμητά.

Στα δάση της επαρχίας Σφακίων με εξαίρεση τον Εθνικό Δρυμό Σαμαριάς δεν εφαρμόστηκε ποτέ κάποια μορφή διαχείρισης. Η εκπόνηση διαχειριστικών

σχεδίων και η κανονική διαχείριση των δασών αυτών θα συντελέσει στην ανανέωση τους, την επίτευξη της κατάλληλης διαχειριστικής μορφής και τη προστασία τους.

Η αξιοποίηση τους πρέπει να γίνει μέσα από την άσκηση της δασοπονίας πολλαπλών σκοπών, με την αξιοποίηση της αισθητικής τους αξίας και της προστατευτικής τους επίδρασης. Παράλληλα είναι δυνατή η άσκηση της αναψυχής, της θηραματοπονίας, της μελισσοκομίας και της κτηνοτροφίας όταν η βόσκηση γίνεται με συστηματικό και ελεγχόμενο τρόπο.

Η ίδρυση του Εθνικού Δρυμού ήταν μία μορφή αξιοποίησης και προστασίας των δασών της περιοχής. Παραπέρα αξιοποίηση έχει να κάνει με την εκπλήρωση των σκοπών (ερευνητικοί, εκπαιδευτικοί κ.λ.π.) για τους οποίους ιδρύθηκε ο Δρυμός και υπάρχουν τεράστιες δυνατότητες προς αυτή τη κατεύθυνση.

Εφαρμόζεται δε διαχειριστικό σχέδιο το οποίο έχει εκπονηθεί από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (Δ/νση Αισθητικών Δασών, Δρυμών και Θήρας) και έχει αποσταλεί στο ΥΠΕΧΩΔΕ (υπουργείο περιβάλλοντος, χωροταξίας και δημοσίων έργων) προκειμένου ως αρμόδιος φορέας να συντάξει Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΜΠΕ) για τη περιοχή. Το ΥΠΕΧΩΔΕ επίσης είναι αρμόδιο για τη παρακολούθηση της λειτουργίας του φορέα διαχείρισης. Στο διαχειριστικό σχέδιο, μεταξύ των θεσμικών μέτρων που προτείνονται, περιλαμβάνεται και η τροποποίηση και επέκταση των ορίων του Εθνικού Δρυμού.

Σήμερα μόνο 48.500 στρέμματα είναι απαλλοτριωμένα και ανήκουν στο Δρυμό της Σαμαριάς. Επίσης τα προτεινόμενα μέρη για απαλλοτρίωση δε ξεπερνούν τα 39.000 στρέμματα και φαίνεται ότι δε λύνει το πρόβλημα.

Αντίθετα σημαντική και μακροπρόθεσμα ουσιαστική παρέμβαση, θα ήταν η οργάνωση του Δρυμού στα όρια του "Φύση 2000" (Natura 2000) που περιλαμβάνει 523.500 στρέμματα (το μεγαλύτερο μέρος του Δήμου Σφακίων και ολόκληρη την οροσειρά των Λευκών Ορέων). Στη περίπτωση αυτή ο Δρυμός θα πλησιάζει τα δεδομένα έκτασης των ανεπτυγμένων δρυμών της Ευρώπης και όλου του κόσμου γενικότερα (βλ. Παράρτημα).

ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Στα Σφακιά υπάρχει παραγωγή κρέατος αιγοπροβάτων κυρίως αλλά και κρέατος χοίρων, κουνελιών και πουλερικών. Σημειώνεται επίσης παραγωγή θυμαρίσιου μελιού όπως και γαλακτοκομικών προϊόντων.

Τα ζώα της περιοχής, καθώς και ζώα εκτός περιοχής, σφάζονται στο δημοτικό υποτυπώδες σφαγείο στο Βουβά.

Όλο το γάλα της περιοχής τυροκομείται στα τυροκομεία που λειτουργούν με σχετικά πιο συστηματική μορφή (στο Ασκύφου, στην Ανώπολη και στο Πατσιανό) εκτός από το γάλα που παράγεται σε απομακρυσμένους βοσκότοπους των Λευκών Ορέων που τυροκομείται επιτόπου με πρόχειρο τρόπο.

Τα γαλακτοκομικά προϊόντα των Σφακίων (γραβιέρα, ανθότυρος, μυζήθρα και μικροποσότητες φέτας, βουτύρου νωπού, βουτύρου λιωμένου (στάκας) και κρέμας) έχουν εξαιρετική ποιότητα, παρά το χαμηλό βαθμό τυποποίησης.

Δεν υπάρχει τέλος, συνεταιριστικό δίκτυο οργάνωσης της διακίνησης των προϊόντων, τόσο των κτηνοτροφικών όσο και των γεωργικών.

Ενδιαφέρον για το τουρισμό παρουσιάζουν τα αγροτικά προϊόντα, από την άποψη της διασύνδεσης και προώθησης τους μέσα από κανάλια τουριστικής προσφοράς. Αναφέρονται παρακάτω τα αναγνωρισμένα-από την Ε.Ε.-κρητικά παραδοσιακά προϊόντα:

ΕΛΛΙΟΛΑΔΑ

Βιάννος Ηρακλείου Κρήτης (ΠΟΠ-προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης)
Βόρειος Μυλοπόταμος Ρεθύμνης Κρήτης (ΠΟΠ)
Πεζά Ηρακλείου Κρήτης (ΠΟΠ)
Αρχάνες Ηρακλείου Κρήτης (ΠΟΠ)
Χανιά Κρήτης (ΠΓΕ-προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης)
Κολυμπάρι Χανίων Κρήτης (ΠΟΠ)
Σητεία Λασιθίου Κρήτης (ΠΟΠ)
Αποκόρωνας Χανίων Κρήτης (ΠΟΠ)

ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ

Γραβιέρα Κρήτης (ΠΟΠ) παράγεται στα Σφακιά.
Ευνομυζήθρα Κρήτης (ΠΟΠ) "
Πηχτόγαλο Χανίων (ΠΟΠ)"

ΦΡΟΥΤΑ, ΛΑΧΑΝΙΚΑ, ΞΗΡΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

Πορτοκάλια Μάλεμε Χανίων Κρήτης (ΠΟΠ)

ΕΛΙΕΣ

Θρούμπα Αμπαδιάς Ρεθύμνης Κρήτης (ΠΟΠ)

ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΑΡΤΟΠΟΙΑΣ-ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ

Κρητικό Παξιμάδι (ΠΓΕ)

Επίσης δυνατότητες ανάπτυξης εμφανίζουν τα ΕΠΠΕ (ειδικά παραδοσιακά προϊόντα εγγυημένα)-Ιδιότυπα-είναι αγροτικά προϊόντα κυρίως μεταποίησης, η σύσταση των οποίων ή και ο τρόπος παρασκευής τους έχουν ιστορία δεκαετιών ή και αιώνων, είναι παραδοσιακά και παρουσιάζουν χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από άλλα παρεμφερή προϊόντα που ανήκουν στην ίδια κατηγορία-όπως τα κεραμικά του Βρασκά αλλά και τα τυροκομικά που προαναφέραμε ως ΠΟΠ. Τέλος έχουν αναπτυχθεί ή ετοιμάζονται πρότυπα για τη πιστοποίηση της ποιότητας προϊόντων ειδικών πτηνοτροφικών εκτροφών, του χοιρινού κρέατος, του βοείου κρέατος, των προϊόντων ιχθυοκαλλιέργειας, σπογγοκαλλιέργειας και σπογγαλειάς, των προϊόντων ολοκληρωμένης διαχείρισης της γεωργικής παραγωγής καθώς και ορεινών και νησιωτικών προϊόντων και προϊόντων προστατευόμενων περιοχών.

ΔΑΣΗ

Οι δασικές εκτάσεις της περιοχής περιλαμβάνουν δάση κωνοφόρων (τραχείας πεύκης και κυπαρισσιού) με υποόροφο από πουρνάρι.

Δεν γίνεται καμμία συστηματική συντήρηση και εκμετάλλευση των προϊόντων του δάσους, με την εξαίρεση της ανεξέλεγκτης και ληστρικής υλοτομίας για καυσόξυλα. Η ανεξέλεγκτη υλοτομία έχει προκαλέσει σταδιακά μείωση της δασικής έκτασης, ενώ καταστροφές έχουν γίνει στο παρελθόν και από πυρκαγιές. Για τους παραπάνω λόγους κρίνεται αναγκαία η εκπόνηση ενός διαχειριστικού σχεδίου για τη προστασία και ανάδειξη-αξιοποίηση των δασών και την εκμετάλλευση των δασικών προϊόντων της περιοχής με γνώμονα την αειφορία της.

Η δομή και σύνθεση της βλάστησης της περιοχής είναι το αποτέλεσμα της μακρόχρονης ανθρωπογενούς επίδρασης. Η ξύλευση των δασών που ξεκίνησε κατά τη Μινωική εποχή αλλά και αργότερα, οι πυρκαγιές και η υπερβόσκηση ακόμη και μέχρι τις μέρες μας, διαμόρφωσαν τη δομή και τη σύνθεση της βλάστησης. Η δασοκάλυψη του Δ.Σφακίων φτάνει έως και 22,5%.

Επίσης υπάρχουν τα σημαντικότερα εναπομείναντα δάση κωνοφόρων της Κρήτης. Καταλαμβάνουν τις νότιες πλαγιές των Λευκών Ορέων, δηλαδή όλο το βόρειο μέρος της περιοχής.

Η ύπαρξη τους μέχρι σήμερα οφείλεται στο ότι λόγω του έντονου ανάγλυφου ήταν δυσπρόσιτα και απροσπέλαστα και στο ότι τα δύο κυρίαρχα δασοπονικά είδη, η τραχεία πεύκη και το κυπαρίσσι, απόλυτα προσαρμοσμένα στο περιβάλλον της περιοχής, παρουσιάζουν μεγάλη ζωτικότητα και εκμεταλλεύονται όλα τα μικροπεριβάλλοντα σε μία ευρεία ζώνη υψομετρικής κλίμακας από 0-1600-1700μ.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα δάση κωνοφόρων του ΕΔΛΟ (εθνικού δρυμού Λευκών Ορέων), λόγω της επί 30 χρόνια διαχείρισης του δρυμού υπό καθεστώς απόλυτου προστασίας και το δάσος Ανώπολης-Αγίου Ιωάννη που καλύπτει ένα δασικό τρίγωνο με τις Πάχνες (υψηλότερη κουφή των Μαδάρων με 2453μ.) έκτασης 35.000 στρεμμάτων περίπου. Σημειωτέον ότι έχει γίνει εξαγγελία από τη Πολιτεία για τη δημιουργία δασικών χωριών ανά την επικράτεια και συγκεκριμένα στη περιοχή της Ανωπόλεως. Βέβαια σημαντικό μειονέκτημα για την εν γένει περιοχή των Σφακίων αποτελεί η έλλειψη πυροσβεστικού σταθμού, με το πλησιέστερο να βρίσκεται σε μία απόσταση περίπου 50 χλμ στις Βρύσες Αποκορώνου.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΣΑΜΑΡΙΑΣ (ΕΔΛΟ)

Ο Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς έχει έκταση 48.500 στρεμ. και είναι η μοναδική περιοχή της επαρχίας αλλά και ολόκληρης της Κρήτης που βρίσκεται υπό καθεστώς διαχείρισης. Τα δάση τραχείας πεύκης και κυπαρισσιού καλύπτουν τη μεγαλύτερη έκταση του Δρυμού.

Τα δάση αυτά εκμεταλλεύονταν πριν από την ίδρυση του Δρυμού για παραγωγή ξύλου, όπως φαίνεται και από τα απομεινάρια υδροπρίονων που ήταν εγκατεστημένα κατά μήκος του χείμαρρου. Παράλληλα υπήρχε έντονη πίεση από τη βοσκή μιά και η κτηνοτροφία ήταν η κυριότερη απασχόληση των κατοίκων.

Το καθεστώς προστασίας που επιβλήθηκε με την ίδρυση του Δρυμού το 1962 είχε θετική επίδραση στην εξέλιξη των δασών αυτών.

Πιο συγκεκριμένα το υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων δίνει ιδιαίτερη σημασία στη σωστή και εύρυθμη λειτουργία του Εθνικού Δρυμού της Σαμαριάς, ο οποίος αποτελεί τον σημαντικότερο δρυμό της Ελλάδας, με τα μεγαλύτερα έσοδα.

Ο Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς διαχειρίζεται από την αρμόδια Δ/ση Δασών Χανίων που υπάγεται στη Περιφέρεια Κρήτης, η οποία είναι υπεύθυνη για την εύρυθμη λειτουργία του Δρυμού, τη συντήρηση και προστασία του, αλλά και την ασφάλεια των επισκεπτών. Σε αυτό το πλαίσιο συντάσσει μελέτες και εκτελεί έργα για την ανάδειξη, συντήρηση και προστασία του.

Κάθε χρόνο, βάσει προτάσεως της ανωτέρω αρμόδιας Δ/σης προσλαμβάνεται εποχιακό προσωπικό (30-50 άτομα) διαφόρων ειδικοτήτων , ανάλογα με τις ανάγκες του Δρυμού, το οποίο εκτελεί έργα συντήρησης και ανάδειξης του Δρυμού και απασχολείται με τη λειτουργία του κέντρου ενημέρωσης στον Ομαλό (την είσοδο του φαραγγιού στο Δήμο Μουσούρων). Το προσωπικό αυτό προσλαμβάνεται κάθε χρόνο, κατά προτεραιότητα, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες λειτουργίας του Δρυμού και με δεδομένο ότι τον επισκέπτεται ετησίως μεγάλος αριθμός επισκεπτών. Όμως τα τελευταία χρόνια ο δρυμός υπολειτουργεί λόγω έλλειψης προσωπικού. Αν και παλιότερα, κριτήριο για πρόσληψη στο Δρυμό ήταν η πείρα, τώρα πια προσλαμβάνονται άνθρωποι άσχετοι με το Δρυμό. Ως αποτέλεσμα κάθε χρόνο οι περισσότεροι πολύ γρήγορα τα παρατάνε και ο δρυμός λειτουργεί όλη την υπόλοιπη περίοδο μόνο με 10 άτομα αντί των 30 που ήταν αρχικά. Σ'αυτό συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό και η εποχικότητα της εργασίας στο Δρυμό, το μη μόνιμον της εργασίας αλλά και σε αρκετές περιπτώσεις η καθυστέρηση πληρωμής των δεδουλευμένων του συνόλου των εργαζομένων.

Επίσης, κάθε χρόνο το Υπουργείο διαθέτει πιστώσεις για τη συντήρηση και λειτουργία του Δρυμού (εκτελούνται διάφορα έργα, όπως συντήρηση μονοπατιών, κατασκευές για την εξυπηρέτηση και ασφάλεια των επισκεπτών κ.λ.π.). Σημαντική καθυστέρηση, παρατηρείται όμως κάθε χρόνο στη χορήγηση των ανωτέρω πιστώσεων κάθε χρόνο στις αρμόδιες κατά τόπους δ/σεις (Νομαρχία κ.α.) με αποτέλεσμα ένας μικρός, αλλά όχι αμελητέος αριθμός τουριστών (ως προς τη διαφήμιση του τόπου), να γίνεται μάρτυρας των καθυστερημένων επιδιορθώσεων στο φαράγγι

Σε ότι αφορά τα έσοδα από το εισιτήριο του Δρυμού, ένα μέρος αυτών αποδίδεται στη Τοπική Αυτοδιοίκηση και τα υπόλοιπα κατατίθενται στο Κεντρικό Ταμείο Γεωργίας Κτηνοτροφίας και Δασών του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και διατίθενται, μεταξύ άλλων, για τη συντήρηση, προστασία και ανάδειξη όλων των βασικών περιοχών της χώρας. Μεγάλες αντιδράσεις όμως, παρατηρούνται από τη μεριά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δήμου Σφακίων, Μουσούρων, Ν.Α. Χανίων και διάφορων αναπτυξιακών φορέων, κρατικών και μη , όπως του ΟΑΔΥΚ (οραניσμός ανάπτυξης δυτικής Κρήτης) κ.α.) προς τη Πολιτεία, για το ποσοστό συμμετοχής τους στα έσοδα του Δρυμού, το οποίο θεωρούν εξεφτιλιστικά μικρό σε σχέση με το αναπτυξιακό έλλειμα που παρουσιάζουν οι περιοχές τους.

ΑΛΙΕΙΑ

Η αλιεία ασκείται από μικρό αριθμό παράκτιων σκαφών στη Χώρα Σφακίων, το Λουτρό, την Αγία Ρουμέλη και τη Σκαλωτή και έχει ημιερασιτεχνικό χαρακτήρα, ενώ ασκείται από μεμονωμένους αλιείς εξυπηρετώντας εν μέρει τις ανάγκες των εστιατορίων της περιοχής. Συχνά η αλιεία γίνεται με ανορθόδοξες μεθόδους (δυναμίτες) από ελάχιστους, ευτυχώς μεμονωμένους ευκαιριακούς αλιείς με αποτέλεσμα τη καταστροφή της θαλάσσιας ζωής και πλούτου. Σημειωτέον ότι στη περιοχή Φραγκοκάστελου έχει εντοπιστεί θαλάσσια χελώνα, η οποία πρέπει να προστατευθεί. Θεωρείται ότι υπάρχει η δυνατότητα διαμόρφωσης ενός πλαισίου ανάπτυξης της, με πρώτο βήμα την ολοκλήρωση των έργων του αλιευτικού καταφυγίου στη Χώρα Σφακίων και την οργάνωση των αλιέων σε επαγγελματική βάση με σύγχρονα σκάφη.

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Υψηλά είναι τα ποσοστά απασχόλησης στα δημοτικά διαμερίσματα των Σφακίων όπως εξάλλου και σε ολόκληρο το Νομό Χανίων. Τα ποσοστά απασχόλησης είναι και για τα δύο φύλα υψηλότερα του μέσου όρου των ορεινών περιοχών του Νομού ή κινούνται στα ίδια επίπεδα. Συγκεκριμένα τα ποσοστά απασχόλησης στους μεν άντρες είναι υψηλά, στις δε γυναίκες συγκριτικά πολύ χαμηλά. Δεδομένου ότι συστηματικά τα ποσοστά απασχόλησης των αντρών είναι υψηλότερα των γυναικών, στα Σφακιά η απόκλιση των δύο φύλων μεγιστοποιείται διότι είναι παράδοση για τη Σφακιανή γυναίκα να μην εργάζεται. Τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρούνται στα διαμερίσματα, με αναπτυγμένη συγκριτικά την οικονομική δραστηριότητα σε κλάδους του τριτογενή τομέα. Ταυτόχρονα εντοπίζονται τα δυσμενέστερα χαρακτηριστικά ανεργίας, δηλαδή αυξημένη ανεργία στους νέους και έντονο πρόβλημα απορρόφησης των γυναικών και ειδικότερα των νέων γυναικών από την αγορά εργασίας.

ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΛΥΨΗΣ ΓΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Με βάση τη σημερινή χρήση τους αλλά και με κριτήρια οικολογικής αξίας έγινε η παρακάτω διάκριση κατά κατηγορίες χρήσεων γης:

- Δάση
- Θαμνώνες αείφυλλων πλατύφυλλων
- Φρυγανικά οικοσυστήματα
- Ψευδαλπικές περιοχές
- Υποβαθμισμένοι βοσκότοποι
- Εγκαταλειμμένοι αγροί
- Γεωργικές καλλιέργειες
- Βιολογικές καλλιέργειες
- Αναδιάρθρωση καλλιεργειών

Τέλος επενδυτικά είχαμε μία μόνο υπαγωγή επένδυσης στον αναπτυξιακό Νόμο 2601/98 (από 15.04.1998 έως 31.12.2003) σε ότι αφορά το πρωτογενή τομέα της περιοχής, που είχε να κάνει με την ίδρυση μονάδας εκτροφείου θηραμάτων στο Ασκύφου από την ομώνυμη αγροτουριστική ανώνυμη εταιρεία

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Όλα τα γνωστά δομικά και διαρθρωτικά προβλήματα που παρουσιάζει η βιομηχανία-βιοτεχνία στο νομό Χανίων, εμφανίζει με μικρές παραλλαγές ο τομέας αυτός της οικονομίας και στα Σφακιά.

Διαπιστώνεται δηλαδή χαμηλή εξειδίκευση, υψηλό κόστος παραγωγής-κατασκευής, μικρό μέγεθος επιχειρήσεων, προσανατολισμός σε παραδοσιακά προϊόντα και δυσκαμψία αναπροσανατολισμού.

Βιομηχανία στη περιοχή δεν υφίσταται και η υφιστάμενη βιοτεχνική δραστηριότητα είναι προσανατολισμένη κύρια στην αξιοποίηση της πρωτογενούς

παραγωγής (γάλα, λάδι) και τα οικοδομικά υλικά, τα τρόφιμα, την οικοδομική δραστηριότητα και την οικοτεχνία. Συγκριτικά η περιοχή δεν επηρεάζει τα χαρακτηριστικά μεγέθη της βιοτεχνίας στο νομό, αφού η συμμετοχή των μεγεθών αυτών είναι μικρή και η εξέλιξη τους στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας πτωτική.

Ο αγροτικός τομέας συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη των μεταποιητικών δραστηριοτήτων της περιοχής. Ο κλάδος των ειδών διατροφής παρουσιάζει σταθεροποίηση η οποία συνδέεται με τον υψηλό βαθμό ειδίκευσης του στην ελαιουργία, όπου τα όρια της πρωτογενούς παραγωγής θέτουν επίσης τα όρια της μεταποιητικής δραστηριότητας.

Τα περισσότερα τοπικά προϊόντα είναι διαφοροποιημένα προϊόντα, σε σχέση με αυτά της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης και συνεπώς ο ανταγωνισμός τον οποίο υφίστανται είναι σχετικά περιορισμένος. Το τοπικό παραδοσιακό στοιχείο των προϊόντων προσδίδει ιδιαίτερες δυνατότητες σύνδεσης τους με τη τουριστική κατανάλωση στη περιοχή. Βέβαια και η σύνδεση παραγωγής-τουριστικής κατανάλωσης, προσδιορίζει και τη διάρκεια λειτουργίας αρκετών επιχειρήσεων προσδίδοντας τους εποχιακό χαρακτήρα.

Οι επιχειρήσεις απασχολούν μικρό αριθμό εργαζομένων (εώς 7 άτομα) και στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στην εργασία των μελών της οικογένειας. Η ειδίκευση του εργατικού δυναμικού είναι χαμηλή και σε πολλές περιπτώσεις η απασχόληση καλύπτεται με αλλοδαπούς.

Γενικά το σύνολο των επιχειρήσεων συναρτά τις δραστηριότητες του από τη ζήτηση των προϊόντων που επιζητεί η ευρύτερη περιοχή.

Εν κατακλείδι σε ότι αφορά τις επενδύσεις που έγιναν βάσει του αναπτυξιακού Νόμου 2601/98, για τη χρονική περίοδο από 15.04.1998 εώς 31.12.2003, διαπιστώνουμε την ίδρυση δύο τυροκομείων, ενός στην Ανώπολη ως ατομικής επιχείρησης και ενός άλλου στη Σκαλωτή ως ομόρρυθμης εταιρείας. Άλλες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια στα Σφακιά είναι η τυποποίηση μπαχαρικών και αρωμάτων στο Ασκύφου, στην υφαντουργία με λειτουργία 3 υφαντηρίων στο Ασφέντου, Βουβά και Ανώπολη κ.α. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί η λειτουργία άλλων 7 τυροκομείων κυρίως στη περιοχή του Ασκύφου αλλά και στο Βουβά και το Πατσιανό. Τέλος σημειώνεται η λειτουργία δύο λατομείων στη περιοχή του Ασκύφου και της Χώρας Σφακίων με υποβάθμιση για το περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές.

Συνοψίζοντας, ο δευτερογενής τομέας στην ορεινή ζώνη χαρακτηρίζεται από:

- Το μικρό μέγεθος των καταστημάτων.
- Τη συγκέντρωση της πλειονότητας των επιχειρήσεων σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες και στους μεγαλύτερους οικισμούς.
- Τον οικογενειακό ως επί το πλείστον και κατά περίπτωση συνεταιριστικό χαρακτήρα των επιχειρήσεων.
- Το χαμηλό επίπεδο οργάνωσης, διοίκησης και οικονομικής διαχείρισης.
- Τα προβλήματα παραγωγής, προμήθειας πρώτων υλών και διάθεσης των τελικών προϊόντων, εξαιτίας του παράγοντα της απόστασης-απομόνωσης.
- Τη χαμηλή προστιθέμενη αξία των τελικών προϊόντων.

- Την αδυναμία των υφισταμένων μηχανισμών, για παροχή ουσιαστικής τεχνικής στήριξης και ενημέρωσης.
- Την εξειδίκευση σε παραδοσιακούς κλάδους.
- Το περιορισμένο βαθμό αξιοποίησης χρηματοδοτικών κινήτρων ανάπτυξης.
- Την αδυναμία προσανατολισμού προς τις σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς.
- Τη περιορισμένη ενσωμάτωση σύγχρονης τεχνολογίας και τεχνογνωσίας.

ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο τριτογενής τομέας περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων που αφορούν το τουρισμό, το εμπόριο, τις υπηρεσίες.

Στη περιοχή των Σφακίων και ιδιαίτερα στη παραλιακή ζώνη, την ανάπτυξη του τριτογενή τομέα σηματοδότησε η τουριστική ανάπτυξη, που στη συνέχεια τροφοδότησε τους τομείς του εμπορίου και των υπηρεσιών. Την τελευταία δεκαετία, έχει πολλαπλασιαστεί σημαντικά ο αριθμός των εμπορικών επιχειρήσεων στη νότια κυρίως ζώνη.

Παρ'όλαυτά δε παρατηρήθηκαν ανάλογες τάσεις σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα, με αποτέλεσμα σήμερα να καταγράφονται σημαντικά προβλήματα στη κάλυψη των αναγκών των κατοίκων.

Ο τριτογενής τομέας κατέχει με βάση τον αριθμό των απασχολούμενων, τη δεύτερη θέση στην οικονομία της περιοχής και με τάση αξιόλογης αύξησης. Συγκεκριμένα απασχολεί το 20,8% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Με εξαίρεση τις υπηρεσίες οι οποίες σχετίζονται με εξυπηρέτηση της περιοχής, ο τριτογενής τομέας έχει προσαρμοστεί στις τοπικές ανάγκες.

Τα στατιστικά της ΕΣΥΕ επιβεβαιώνουν την εικόνα της άνισης κατανομής της εμπορικής δραστηριότητας στα Σφακιά. Με βάση λοιπόν αυτά, η μεγαλύτερη δραστηριότητα στους τομείς του εμπορίου και των υπηρεσιών συγκεντρώνεται στα οικιστικά "κέντρα" της περιοχής όπως είναι η Χώρα και το Ασκύφου.

Παρατηρώντας τη συνολική εικόνα της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, διαπιστώνουμε ότι οι παραθαλάσσιες οικιστικές ενότητες (Χ.Σφακίων, Λουτρό, Αγία Ρουμέλη, Φραγκοκάστελο) συγκεντρώνουν τον κύριο όγκο της τουριστικής υποδομής και φιλοξενούν ετησίως σημαντικό αριθμό ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη πολλών δραστηριοτήτων που συνδέονται άμεσα και τροφοδοτούνται από την αυξανόμενη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες.

ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

Στην κατηγορία των καταλυμάτων που υπάρχουν, περιλαμβάνονται τα ξενοδοχεία, τα επιπλωμένα διαμερίσματα και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια Γ κατηγορίας. Στη περιοχή της Χώρας Σφακίων και πιο συγκεκριμένα στους Κομητάδες υπάρχει ξενοδοχείο Β τάξης 161 κλινών, μία μονάδα Γ 23 κλινών και μία στο Ασκύφου Β 60 κλινών. Το σύνολο των κλινών ανέρχεται σε 840 που αντιστοιχούν σε 52 μονάδες και αφορούν τα πάσης φύσεως καταλύματα με άδεια από τον ΕΟΤ (ΕΟΤ 2001).

Πρέπει να αναφερθεί ότι στα πλαίσια του προγράμματος Leader I & II σε επιλεγμένα ορεινά διαμερίσματα της περιοχής έχουν δημιουργηθεί αγροτουριστικά καταλύματα μικρού μεγέθους που λειτουργούν στα πλαίσια ανάπτυξης του θεματικού τουρισμού. Συγκεκριμένα έχουν γίνει τα εξής αγροτουριστικά καταλύματα έως και το 1999 (Δ/ση Γεωργίας Χανίων):

- Ανόπολη Σαβιωλής-Παπασηφάκης, Ορφανουδάκης
- Ίμπρος Τσαπάκης
- Πατσιανός Γιανναράκης, Κατσουλουδάκη-Παπαδάκης, Τσουπάκης-Παπαδάκης
- Σκαλωτή Γλυνιαδάκης-Ζερβού, Σοφούλης-Τζωρτζάκης, Γυπαράκης-Ζερβός, Γύπαρης-Σκουλούδης

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία από τον ΕΟΤ το ξενοδοχειακό δυναμικό της περιοχής έχει διπλασιαστεί τη τελευταία δεκαετία.

Στο σύνολο τους σχεδόν οι μονάδες συνιστούν οικογενειακού τύπου επιχειρήσεις και είναι εποχιακής λειτουργίας. Το απασχολούμενο προσωπικό μετακινείται κύρια από τον αγροτικό τομέα, ενώ σημαντικός αριθμός απασχολούμενων είναι αλλοδαποί. Και οι δύο αναφερόμενες διαστάσεις επηρεάζουν σημαντικά τη ποιότητα και το βαθμό των προσφερόμενων υπηρεσιών, οι οποίες πολλές φορές δεν είναι σύμφωνα με τις απαιτήσεις της τουριστικής αγοράς.

Η απρογραμμάτιστη τουριστική εκμετάλλευση που παρατηρείται στις παραθαλάσσιες οικιστικές ενότητες ενισχύουν τις τάσεις της ανισόρροπης ανάπτυξης και αποδεσμεύουν φυσικούς πόρους στη κατεύθυνση της τουριστικής εκμετάλλευσης.

Η τάση αυτή ενισχύεται από τη παντελή έλλειψη χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, που επέτρεψε πολλές φορές την αυθαίρετη δόμηση σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές, όπως και κατά μήκος της παραλιακής ζώνης.

Οι υπηρεσίες που προσφέρονται υστερούν ποιοτικά και συχνά δεν ανταποκρίνονται στο επίπεδο του τουρισμού. Ιδιαίτερα όσον αφορά τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, τις υπηρεσίες διατροφής και τις υπηρεσίες μετακίνησης, υπάρχουν φαινόμενα έλλειψης επαγγελματισμού με αποτέλεσμα να επηρεάζεται ο συντελεστής ποιότητας των τουριστών-επισκεπτών αλλά και η γενικότερη εικόνα του τουρισμού στη περιοχή.

Από τα προηγούμενα συνάγεται ότι παρουσιάζεται σημαντικό έλλειμμα ξενοδοχειακής υποδομής στις αμιγώς ορεινές περιοχές της Κρήτης και τα περισσότερα καταλύματα καταγράφονται στα δημοτικά διαμερίσματα που εφάπτονται με τη θάλασσα.

Παράλληλα ο αριθμός των καταγραμμένων μονάδων, απέχει σημαντικά από το πραγματικό τους αριθμό, καθόσον πολύ μεγάλο μέρος αυτών χρησιμοποιούνται ως κατοικίες. Τέλος θα πρέπει να τονιστεί το γεγονός ότι στα περισσότερα αγροτουριστικά καταλύματα καταγράφεται σημαντικό ποιοτικό έλλειμμα, τόσο σε σχέση με τις προσφερόμενες υπηρεσίες όσο και σε σχέση με την αρχιτεκτονική και την εν γένει αρμονία και συμβατότητα με το περιβάλλον στο οποίο είναι εγκατεστημένα.

Σημειολογικά αναφέρονται οι εξής δράσεις από το πρόγραμμα κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader I:

- Σύνδεση οικισμών Πατσιανού-Καλλικράτη
- Μελέτη Ξυνόνερου Καλλικράτη
- Μελέτες αποκατάστασης Φραγκοκάστελου-Κουλέδων

- Προώθηση επιχειρήσεων και επενδύσεων
- Μονοπάτια Λευκών Ορέων
- Μουσείο Λευκών Ορέων στον Ομαλό Κυδωνίας
- Μουσείο Χώρας Σφακίων
- Μονάδα τυποποίησης πατάτας
- Μονάδα παραγωγής και τυποποίησης τσικουδιάς
- Προώθηση τουρισμού
- Καλλιέργεια αρωματικών και μελισσοτροφικών φυτών
- Πνευματικό Κέντρο Ι.Μ.Λ.Σ.Σ.
- Αποκατάσταση Φραγκοκάστελου-Μνημείων Σφακίων
- Προσπέλαση οικισμού Γεωργίτσι
- Στέγαση Συνεταιρισμού γυναικών Ανώπολης
- Εκτροφείο θηραμάτων
- Εργαστήριο ξύλινων κατασκευών
- Μονάδα παραγωγής και επεξεργασίας πορόλιθου
- Μονάδα παραγωγής αδρανών υλικών

Leader II: -Ξενώνας-Σταθμός εξυπηρέτησης ορειβατικών διαδρομών στην Ίμπρο

- Ανακαίνιση και αξιοποίηση λιθόκτιστης οικίας στο Πατσιανό

Ειδικές τουριστικές εγκαταστάσεις

Ορειβατικά καταφύγια

Στα Λευκά Όρη υπάρχουν 4 ορειβατικά καταφύγια. Αναλυτικά

αυτά είναι:

- "Καλλέργη" Ομαλού-στον Ομαλό Κυδωνίας, πλησίον του Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς σε υψόμετρο 1680μ. και δυναμικότητα έως 50 ορειβάτες. Υπάρχει και οδική σύνδεση με το εν λόγω καταφύγιο, καιρού επιτρέποντος βέβαια μέσω χωματόδρομου.
- "Χρήστος Χουλιόπουλος" Σβουριχτής-Κατσιβέλι Μιτάτο στα 1970μ. και δυναμικότητα έως 25 άτομα.
- "Βόλικά" Λευκών Ορέων-Κορυφή Βόλικας Κεραμειών στα 1400μ. και δυναμικότητα έως 40 άτομα.
- "Ταύρης" Ασκύφου-Οροπέδιο Νιάτος, Ασκύφου σε υψόμετρο 1200μ. και δυναμικότητα έως 42 ορειβάτες.

ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Α.ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Στο σύνολο του, ο ορεινός χώρος της Κρήτης βρίσκεται σε μεγάλη υστέρηση σε ότι αφορά το επίπεδο της τεχνικής υποδομής των οικισμών του. Ακόμα και μεγάλα οικιστικά κέντρα, έδρες νέων Δήμων διαθέτουν επίπεδο τεχνικής υποδομής πολύ κατώτερο του μέσου όρου της περιφέρειας.

Με το πρόγραμμα ΕΠΤΑ έχουν προγραμματισθεί επεμβάσεις προς τη κατεύθυνση της επίλυσης των προβλημάτων αυτών, αλλά τουλάχιστον σε ότι αφορά

τους οικισμούς που παρουσιάζουν μία αυξημένη δεικτικότητα τουριστικής ανάπτυξης, παραμένει επιτακτικό το γεγονός του προγραμματισμού των αναγκαίων έργων για τη κάλυψη στοιχειωδών αναγκών, όπως η αποχέτευση και η διαχείριση στέρεων αποβλήτων που επιβαρύνουν σημαντικά το φυσικό περιβάλλον του ορεινού χώρου.

- **Υδρευση**

Παρά το γεγονός της ύπαρξης επαρκών υδατικών πόρων στην ευρύτερη περιοχή των Λευκών Ορέων παραμένει το πρόβλημα της υδροδότησης των οικισμών των Σφακίων.

Συγκεκριμένα η ποιότητα και η ποσότητα των πηγαίων υδάτων είναι επαρκής μόνο στη ζώνη του βόρειου υδροφορέα του ορεινού συγκροτήματος (πεδιάδα Χανίων).

Στη πλειοψηφία τους οι οικισμοί υδρεύονται από γεωτρήσεις με ικανοποιητική ποιότητα νερού, αλλά με δίκτυα παλαιωμένα που σε πολλές περιπτώσεις χρήζουν αντικατάστασης.

- **Αποχέτευση**

Το πρόβλημα της αποχέτευσης στη περιοχή, παραμένει ακόμα και σήμερα άλυτο παρά τις παρεμβάσεις που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία 20 χρόνια.

Σήμερα οι περισσότεροι οικισμοί διαθέτουν εσωτερικά δίκτυα αποχέτευσης, τα οποία όμως αφ'ενός δεν καλύπτουν το σύνολο των ορίων των οικισμών, κυρίως για λόγους ανάγλυφου της οικιστικής ανάπτυξης και αφ'ετέρου δεν υπάρχουν χώροι κεντρικής διάθεσης και επεξεργασίας των λυμάτων, με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των δικτύων αυτών να καταλήγει σε ποτάμια και χείμαρους με όλες τις συνέπειες που αυτό το γεγονός επιφέρει.

Η οικιστική διασπορά και το μικρό μέγεθος των Σφακιανών οικισμών σε συνδυασμό με το ανάγλυφο των ευρύτερων ορεινών περιοχών, δεν ευνοούν συνολικές λύσεις συμβατικών βιολογικών καθαρισμών.

Λύση στο πρόβλημα της διάθεσης και επεξεργασίας των λυμάτων μπορεί να δοθεί με την εφαρμογή μικρών μονάδων καθαρισμού με απλές μορφές βιολογικής επεξεργασίας όπως είναι τα υδροχαρή φυτά, μοντέλο που ήδη έχει εφαρμοσθεί με επιτυχία σε μικρής κλίμακας οικισμούς.

- **Απορρίμματα**

Το πλήθος των παράνομων χωματερών καθώς και η ανεξέλεγκτη διάθεση απορριμμάτων σε χείμαρους και τυχαίες θέσεις, δίπλα στο οδικό δίκτυο, αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος στον ορεινό χώρο της Κρήτης.

Στα Σφακιά η λειτουργία ΧΥΤΑ στη Χώρα Σφακίων έχει λύσει κατά ένα μεγάλο μέρος το πρόβλημα της διάθεσης απορριμμάτων στη περιοχή. Όμως η επίλυση του προβλήματος έχει να κάνει ένα σημαντικό σχεδιασμό που θα πρέπει να υλοποιήσουν οι ΟΤΑ, προχωρώντας σε ευρύτερες διαδημοτικές συνεργασίες για την εφαρμογή μεγάλων διαχειριστικών προγραμμάτων σε επίπεδο ενιαίων γεωγραφικών περιοχών, με την επιλογή και άλλων θέσεων και μεθόδων διάθεσης των απορριμμάτων.

- **Οδικό δίκτυο**

Εξαιτίας της πλούσιας γεωμορφολογίας του νησιού και της διάσπαρτης μορφής οικιστικής ανάπτυξης σε ολόκληρο το ζωτικό χώρο, έχει αναπτυχθεί από την αρχαιότητα ένα πυκνό οδικό δίκτυο στη Κρήτη. Το δίκτυο αυτό καλύπτει

ουσιαστικά και όλους τους ορεινούς και ημιορεινούς οικισμούς, όμως η διαβάθμιση του είναι προβληματική.

Ίσως αυτή ακριβώς η πολυπλοκότητα και το μέγεθος του οδικού δικτύου να αποτελέσει και το μειονέκτημα σε ότι αφορά την αδυναμία να υλοποιηθεί ένα δίκτυο επαρκές ως προς τα τεχνικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Κύριο χαρακτηριστικό των οδικών συνδέσεων της ορεινής Κρήτης είναι το γεγονός, ότι ουσιαστικά δεν έχουμε ένα δίκτυο που να "κλείνει" περιμετρικά των ορεινών όγκων, αλλά ουσιαστικά συνδέει ομάδες γειτονικών οικισμών με το αστικό ή ημιαστικό κέντρο απ' το οποίο εξαρτιόνταν ή συνεχίζουν να εξαρτώνται. Σε ότι αφορά τα Λευκά Όρη κάτι τέτοιο είναι αδύνατο λόγω του έντονου ανάγλυφου στα ΝΔ Σφακιά (περιοχή μεταξύ Σούγιας και Χώρας Σφακίων).

Το επαρχιακό δίκτυο της περιοχής σχεδόν στο σύνολο του είναι ασφαλτοστρωμένο, αλλά με χαράξεις που σήμερα κρίνονται ανεπαρκείς. Βέβαια το δεδομένο ότι όλες αυτές οι χαράξεις ακολουθούν και σέβονται το φυσικό ανάγλυφο, αποτελεί ένα πλεονέκτημα για τη χρήση τους στα πλαίσια της γνωριμίας και εξερεύνησης των φυσικών καταλληλοτήτων των Σφακίων, που συμβάλλουν στην ήπια τουριστική ανάπτυξη.

Το διαδημοτικό δίκτυο ευρύτερων γεωγραφικών ενοτήτων κρίνεται ανεπαρκές ως προς τη δυνατότητα του να προσφέρει εύκολες και ασφαλείς συνδέσεις ανάμεσα στα τοπικά ορεινά κέντρα, αλλά με μικρές παρεμβάσεις βελτιώσεων και διανοίξεων δύναται να καταστεί λειτουργικό.

Το αγροκτηνοτροφικό και δασικό δίκτυο της ημιορεινής, ορεινής Κρήτης, όπως αναφέρεται σε άλλη ενότητα, είναι και το μεγάλο πρόβλημα σε ότι αφορά τόσο τη πυκνότητα του όσο και στις επιπτώσεις που έχει δημιουργήσει στο περιβάλλον του νησιού.

Η υλοποίηση των δικτύων αυτών έχει γίνει εντελώς ανεξέλεγκτα πολλές φορές για να εξυπηρετήσουν ανύπαρκτες ανάγκες χωρίς κανένα σχεδιασμό ή δεσμεύσεις περιβαλλοντικές, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος του δικτύου αυτού να έχει προκαλέσει ανεπανόρθωτες ζημιές αλλά και να παραμένει ανενεργό και χωρίς συντήρηση ή αποκατάσταση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προκάλεσε.

Σε ότι αφορά το δίκτυο των δημόσιων συγκοινωνιακών συνδέσεων των Σφακίων διαπιστώνεται μία πυκνή σύνδεση σε ότι αφορά τη διασπορά στο χώρο, αλλά ανεπαρκή στη χρονική διάρκεια.

Οι υφιστάμενες συνδέσεις δε κρίνονται ικανοποιητικές για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες πρόσβασης επισκεπτών στο σύνολο κυρίως των ορεινών οικισμών, ακόμα και των μεγάλων οικιστικών κέντρων που παρουσιάζουν κάποια τουριστική κίνηση όπως η Χώρα Σφακίων.

Η αξιολόγηση του δικτύου της μεταφορικής υποδομής, αναφέρεται σε δύο επίπεδα: Το πρώτο με άξονα το ότι η ολοκλήρωση του εθνικού, επαρχιακού και διαδημοτικού δικτύου αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ισόρροπη ανάπτυξη της ορεινής ενδοχώρας της Κρήτης.

Το δεύτερο, σε σχέση με τις ανάγκες εσωτερικής οργάνωσης του, σε συγκροτημένο και ενιαίο δίκτυο, ώστε να ανασχεθούν οι αρνητικές επιπτώσεις ανάπτυξης που παρατηρούνται κυρίως στα ορεινά και που επιπροσθέτως κάθε άλλο, παρά ευεργετικές επιπτώσεις έχουν στις συνθήκες περιβάλλοντος των ορεινών όγκων.

B.ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

- **Εκπαίδευση**
Στη περιοχή του Δήμου Σφακίων λειτουργούν 6 Νηπιαγωγεία, 5 Δημοτικά Σχολεία και ένα Γυμνάσιο-Λύκειο στη Χώρα Σφακίων, αλλά κανένας βρεφονηπιακός-παιδικός σταθμός. Στα δημοτικά διαμερίσματα της Αγιάς Ρουμέλης, Αγίου Ιωάννη και Σκαλωτής, δε λειτουργεί κανένα σχολείο και οι μαθητές, ακόμη και εκείνοι του δημοτικού, αναγκάζονται να μετακινούνται καθημερινά προς τα άλλα διαμερίσματα της περιοχής. Εκτός από τη λύση που θα μπορούσε να δοθεί με την ανέγερση νέων σχολικών κτιρίων, θα βοηθούσε και η εντατικοποίηση και επέκταση των δρομολογίων του ΚΤΕΛ, καιρού επιτρέποντος βέβαια (καθώς η λεωφορειακή γραμμή δε φθάνει στον Άγιο Ιωάννη επειδή οικονομικά είναι ασύμφορη, λόγω των ελάχιστων μονίμων κατοίκων).
- **Υγεία**
Πολύ σοβαρά προβλήματα παρουσιάζει η παρεχόμενη βασική υγειονομική περίθαλψη στη περιοχή, καθώς καλύπτεται μόνο από ένα υγειονομικό σταθμό (Χώρα Σφακίων) και ένα αγροτικό ιατρείο (Ανώπολη). Το καλοκαίρι λειτουργεί ένας δεύτερος υγειονομικός σταθμός στην Αγιά Ρουμέλη.
Οι δυσκολίες μετακίνησης μεταξύ των κοινοτήτων κατά τους χειμερινούς μήνες και ο μεγάλος αριθμός τουριστών-επισκεπτών τους θερινούς μήνες, καθιστούν εντελώς ανεπαρκή την υγειονομική υποδομή. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τι πλησιέστερο Κέντρο Υγείας βρίσκεται στο Βάμο Αποκορώνου, δηλαδή εκτός της επαρχίας Σφακίων. Χρήζει επιτακτικής ανάγκης η ανέγερση του πολυσυζητημένου πλέον πολυδύναμου, πρότυπου Κέντρου Υγείας στη Χώρα.
Τέλος ανεπαρκής είναι η υποδομή σε δημόσιες υπηρεσίες, όπως Αστυνομικοί Σταθμοί και Δασαρχεία, αλλά και σε υπηρεσίες εξυπηρέτησης των μονίμων κατοίκων και των τουριστών (φαρμακεία, ταχυδρομεία, ταμιευτήρια) ενώ δε λειτουργεί ένα υποκατάστημα τράπεζας σε όλη τη περιοχή. Όπως επίσης σχεδόν ανύπαρκτες θεωρούνται στα Σφακιά και οι αθλητικές-πολιτιστικές υποδομές (μόνο ένα κλειστό γυμναστήριο λειτουργεί).

ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Δύο είναι τα στοιχεία και οι διατηρητέες αξίες του ορεινού όγκου, ο δε διαχωρισμός τους είναι τεχνητός μιά και η αλληλεξάρτηση τους είναι ισχυρή. Το πρώτο στοιχείο είναι του φυσικού περιβάλλοντος. Το δεύτερο στοιχείο είναι του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, όπως μετασχηματίζεται μέσα στο χρόνο αλλά με πολύ πιο γρήγορες, δραστικές και απότομες διακυμάνσεις σε σύγκριση με το φυσικό περιβάλλον.

Δηλαδή, η φύση και τα στοιχεία που τη συγκροτούν, προχωράει στο χρόνο με μικρά βήματα-για τη γεωλογία ακόμα μικρότερα-ενώ οι ανθρωπογενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον κυμαίνονται σε περιόδους γενεών, ως αποτέλεσμα άλλων διαδικασιών, κοινωνικών και οικονομικών αναγκαιοτήτων. Έτσι με ελάχιστες εξαιρέσεις, η περιοχή των Σφακίων που εξετάζεται και οι οικισμοί της βρίσκονται σε περίοδο παρακμής.

Στη Δυτική Κρήτη δεσπόζει το συγκρότημα των Λευκών Ορέων που επεκτείνεται από τα ανατολικά όρια της πρώην επαρχίας Σελίνου μέχρι τα δυτικά όρια του Νομού Ρεθύμνης με μεγάλο αριθμό βουνοκορφών κατά τον άξονα Α-Δ με υψηλότερη κορυφή τις Πάχνες (2453μ.). Το ορεινό συγκρότημα δομείται κυρίως από ανθρακικά πετρώματα που έχουν υποστεί την έντονη επίδραση της ρηξιγενούς τεκτονικής και της διάβρωσης, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν έντονο καρστικό φαινόμενο, που έχει δημιουργήσει ποικιλία καρστικών δομών, όπως πόλγες, δολίνες, ουβάλες, φρέατα, σπηλιές, εν γένει μικρά ή και μεγάλα έγκοιλα, βάραθρα, υπόγειες δαιδαλώδεις διευρύνσεις κ.λ.π.

Η περιοχή όπως και ολόκληρη η Δυτική Κρήτη έχει μία φυσική και πολιτιστική ταυτότητα ξεχωριστή και διαφορετική από την υπόλοιπη Ελλάδα ή οποιαδήποτε άλλη περιοχή. Η Κρήτη και ειδικότερα η ορεινή Δυτική Κρήτη χαρακτηρίζεται από υψηλή ετερογένεια τοπίων, δηλαδή από μεγάλη ποικιλότητα σε φυσιογραφικά βιολογικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Περιλαμβάνει πολλά ενδιαφέροντα και μοναδικά μεσογειακά τοπία, τα βουνά, τα φαράγγια και τα οροπέδια, τα πολλά φυτά και ζώα και μοναδικά πολιτιστικά στοιχεία.

Η Κρήτη γενικότερα είναι το φυσικό σταυροδρόμι ανάμεσα στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική και κατέχει θέση-κλειδί όχι μόνο στη θάλασσα του νοτίου Αιγαίου, αλλά και σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο αποτελώντας το νότιο σύνορο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Το γεγονός αυτό σημάδεψε αλλά και προκάλεσε όλη την ιστορική του διαδρομή από τη Παλαιολιθική εποχή, που είναι πια αποτυπώμενη στα σπήλαια της μέχρι σήμερα. Υπάρχουν εκτεταμένα υπολείμματα από τις διαδοχικές περιόδους κατοχής του νησιού (Ρωμαϊκή, Βυζαντινή, Ενετική και Οθωμανική), έργα τεχνικής και κοινωνικής υποδομής, αγροτικά αλλά και έργα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής. Η Κρητική γη προικισμένη με τις πλούσιες γεωμορφολογικές της ιδιαιτερότητες, την υψηλή ετερογένεια, τη συνεχή εναλλαγή των τοπίων της και τα μοναδικά σε πλούτο και δυναμική οικοσυστήματα της, συγκεντρώνει σήμερα το παγκόσμιο ενδιαφέρον των επισκεπτών, των μελετητών και ειδικών επιστημόνων.

ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ

Το χιόνι και οι άνεμοι είναι στοιχεία που έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιηθούν και από ενοχλητικά να καταστούν ωφέλιμα και αποδοτικά. Η σημασία του χιονιού είναι μεγάλη για τη διαθεσιμότητα του νερού και τη ρύθμιση της διαίτας του νερού σε ολόκληρη τη Κρήτη. Πρέπει επίσης να θεωρηθεί ως συγκριτικό πλεονέκτημα για τις ορεινές ζώνες, εκεί όπου η παρουσία του προσδίδει υψηλή αισθητική και αναψυχική αξία στο τοπίο. Οι προοπτικές για την ανάπτυξη τουρισμού σε δωδεκάμηνη βάση (ιδιαίτερα χειμερινού) είναι ενθαρρυντικές. Η ύπαρξη του χιονιού μέχρι το τέλος της άνοιξης και οι μικρές αποστάσεις των ψηλών βουνών από τις νότιες παραθαλάσσιες περιοχές με το ήπιο χειμερινό κλίμα, αποτελούν άριστες προϋποθέσεις για τουρισμό και άλλες δραστηριότητες αναψυχής, σε περίοδο που θεωρείται νεκρή για τον αναπτυσσόμενο βόρειο άξονα.

Οι ισχυροί άνεμοι είναι κοινό φαινόμενο, που σε ορισμένες περιοχές χρησιμοποιούνται και για τη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Η αξιοποίηση της αιολικής ενέργειας που επιβάλλεται από την γενικότερη ενεργειακή πολιτική, μπορεί

να αποβεί ιδιαίτερα χρήσιμη ή και καθοριστική για την ανάπτυξη απομακρυσμένων και δυσπρόσιτων περιοχών που στερούνται υποδομών.

Σημειώνεται ότι το μέσο ύψος βροχής υπεράνω του υψομέτρου των 1000μ. υπερβαίνει τα 2μ. και είναι από τα μεγαλύτερα, όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και της Ευρώπης, γεγονός μείζονος σημασίας για τη ρύθμιση της διαίτας του νερού σε ολόκληρη τη περιοχή των Σφακίων.

Η ύπαρξη νερού, η ηπιότητα του κλίματος και η ηλιοφάνεια (από τις μεγαλύτερες στην Ευρώπη και ιδιαίτερα σε περιοχές στα νότια παράλια πλησιάζει τις 320 μέρες το χρόνο) είναι συγκριτικά πλεονεκτήματα τόσο για την ανάπτυξη καλλιεργειών όσο και για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αναψυχής στην ορεινή ζώνη.

Η περίπτωση της Κρήτης, σε ότι αφορά το ενεργειακό της ζήτημα αποτελεί πρόκληση για την αναζήτηση, σχεδιασμό και κυρίως την ευρεία εφαρμογή των νέων ενεργειακών τεχνολογιών, στο σχεδιασμό και την εφαρμογή μίας καινοτόμου και απολύτου εφαρμόσιμης ολοκληρωμένης περιφεριακής ενεργειακής πολιτικής και προγραμματισμού με ευρεία διείσδυση των νέων ενεργειακών τεχνολογιών.

Η Κρήτη είναι πιθανόν να αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες στην αντιμετώπιση των ενεργειακών της αναγκών, αν δεν υπάρξει άμεση εφαρμογή ολοκληρωμένης ενεργειακής πολιτικής που θα δίνει λύση, τόσο στα βραχυχρόνια ενεργειακά προβλήματα όσο και στη μακροχρόνια ενεργειακή ζήτηση.

Ως ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) ορίζονται οι ενεργειακές πηγές (π.χ. ο ήλιος, η βιομάζα, ο άνεμος κ.α.), οι οποίες υπάρχουν εν αφθονία στη Κρήτη και ιδιαίτερα στα Σφακιά.

Το ενδιαφέρον για την ευρύτερη αξιοποίηση των ΑΠΕ, καθώς και την ανάπτυξη αξιόπιστων και οικονομικά αποδεκτά τεχνολογιών παρουσιάστηκε μετά τη πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1973, ενισχύθηκε μετά τη δεύτερη κρίση του 1979 και παγιώθηκε τη τελευταία δεκαετία, μετά τη συνειδητοποίηση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργούν οι συμβατικές πηγές ενέργειας.

ΜΟΡΦΕΣ ΤΩΝ ΑΠΕ

Ηλιακή ενέργεια: αξιοποιείται μέσω τεχνολογιών που εκμεταλλεύονται τόσο τη θερμότητα όσο και τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα του ήλιου. Οι τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται για την εκμετάλλευση της ηλιακής ενέργειας διακρίνονται σε:

- **Ενεργητικά Ηλιακά Συστήματα**, τα οποία μετατρέπουν την ηλιακή ακτινοβολία σε θερμότητα (κυρίως ηλιακοί θερμοσίφωνες).
- **Παθητικά Ηλιακά και Υβριδικά Συστήματα** που αφορούν κατάλληλες αρχιτεκτονικές λύσεις και χρήση των κατάλληλων δομικών υλικών για τη μεγιστοποίηση της απευθείας εκμετάλλευσης της ηλιακής ενέργειας για θέρμανση, δροσισμό ή φωτισμό στα κτίρια.
- **Φωτοβολταϊκά Ηλιακά Συστήματα:** μετατρέπουν την ηλιακή ενέργεια άμεσα σε ηλεκτρική ενέργεια.

Αιολική ενέργεια: η κινητική ενέργεια που παράγεται από τη δύναμη του ανέμου και μετατρέπεται σε απολήψιμη μηχανική ενέργεια ή και σε ηλεκτρική ενέργεια.

Γεωθερμία: η θερμική ενέργεια που προέρχεται από το εσωτερικό της γης και εμπεριέχεται σε φυσικούς ατμούς, σε επιφανειακά ή υπόγεια θερμά νερά και σε θερμά ξηρά πετρώματα.

Υδροηλεκτρική ενέργεια: αξιοποιεί τις υδατοπτώσεις και τη ροή των υδάτων με στόχο τη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ή και το μετασχηματισμό της σε απολήψιμη μηχανική ενέργεια.

Βιομάζα: είναι αποτέλεσμα της φωτόσυνθετικής δραστηριότητας, που μετασχηματίζει την ηλιακή ενέργεια σε οργανική ύλη με μία σειρά διεργασιών των φυτικών οργανισμών χερσαίας ή υδρόβιας προέλευσης (δασικά-γεωργικά υποπροϊόντα, απόβλητα γεωργικών βιομηχανιών και βιοχημικών τροφίμων κ.λ.π.). Σ' αυτή τη κατηγορία μπορούν να συμπεριληφθούν και τα αστικά απορρίμματα σε ό,τι αφορά στην αξιοποίηση του ενεργειακού περιεχομένου τους, στο γενικότερο πλαίσιο μιάς ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής διαχείρισης και τελικής απόθεσης τους.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΕ

Τα οφέλη που προκύπτουν από την εκμετάλλευση των ΑΠΕ δεν είναι μόνο οικονομικής φύσεως. Η αξιοποίηση αυτών των ενδογενών ενεργειακών πόρων μπορεί να επιφέρει σημαντικές θετικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις στη περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη.

Παρά το γεγονός ότι απαιτείται ένα σημαντικό κεφάλαιο για την αρχική τους εγκατάσταση και εξοπλισμό, το λειτουργικό τους κόστος είναι αμελητέο και τα αποτελέσματα τους ιδιαίτερα σημαντικά.

Τα κύρια πλεονεκτήματα των ΑΠΕ είναι τα εξής:

- Είναι πρακτικά ανεξάντλητες πηγές ενέργειας και συμβάλλουν στη μείωση της εξάρτησης από τους εξαντλήσιμους συμβατικούς ενεργειακούς πόρους (κυρίως ορυκτά καύσιμα).
- Είναι εγχώριες πηγές ενέργειας και συνεισφέρουν στην ενίσχυση της ενεργειακής αυτάρκειας και της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.
- Είναι διάσπαρτες γεωγραφικά και οδηγούν στην αποκέντρωση του ενεργειακού συστήματος, παρέχοντας τη δυνατότητα κάλυψης των ενεργειακών αναγκών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, ανακουφίζοντας έτσι τα συστήματα υποδομής και μειώνοντας τις απώλειες από τη μεταφορά ενέργειας.
- Προσφέρουν τη δυνατότητα ορθολογικής αξιοποίησης των ενεργειακών πόρων καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα των ενεργειακών αναγκών των χρηστών (π.χ. ηλιακή ενέργεια για θερμότητα χαμηλών θερμοκρασιών, αιολική ενέργεια για ηλεκτροπαραγωγή).
- Έχουν συνήθως χαμηλό λειτουργικό κόστος που δεν επηρεάζεται από τις διακυμάνσεις της διεθνούς οικονομίας και ειδικότερα των τιμών των συμβατικών καυσίμων.
- Οι εγκαταστάσεις εκμετάλλευσης των ΑΠΕ έχουν σχεδιαστεί για να καλύπτουν τις ανάγκες των χρηστών και σε μικρή κλίμακα εφαρμογών ή σε μεγάλη κλίμακα

αντίστοιχα, έχουν μικρή διάρκεια κατασκευής επιτρέποντας έτσι τη γρήγορη ανταπόκριση της προσφοράς προς τη ζήτηση ενέργειας.

- Οι επενδύσεις των ΑΠΕ χαρακτηρίζονται ως "εντάσεως εργασίας", συμβάλλουν δηλαδή στη δημιουργία πολλών θέσεων εργασίας, ιδιαίτερα σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Μπορούν να αποτελέσουν σε πολλές περιπτώσεις πυρήνα για την αναζωογόνηση οικονομικά και κοινωνικά υποβαθμισμένων περιοχών και πόλο για τη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, με τη προώθηση των ανάλογων επενδύσεων (π.χ. αιολικά πάρκα, εργοστάσια ενεργειακής αξιοποίησης γεωργικής βιομάζας, θερμοκηπιακές καλλιέργειες με τη χρήση γεωθερμικής ενέργειας κ.λ.π.).
- Είναι φιλικές προς το περιβάλλον και τον άνθρωπο και η αξιοποίησή τους είναι γενικά αποδεκτή από το κοινό.

Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα υπάρχει μεγάλο δυναμικό των ΑΠΕ που παραμένει αναξιοποίητο. Εκτός από την εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, η αξιοποίηση των ΑΠΕ έχει θετικές επιπτώσεις στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Σήμερα, την ενεργειακή κατάσταση στην Ελλάδα καθορίζουν δύο βασικές παράμετροι:

α. Η μεγάλη εξάρτηση από την εισαγόμενη ενέργεια

Η συνεχής και σε μεγάλο βαθμό ενεργειακή εξάρτηση της Ελλάδας έχει πολλές δυσμενείς επιπτώσεις για τη χώρα μας όπως:

- τεράστια συναλλαγματική δαπάνη
- εξάρτηση από τις χώρες προμήθειας της ενέργειας
- αβεβαιότητα ενεργειακής τροφοδοσίας σε περιόδους κρίσεων (που δεν είναι σπάνιες σε πετρέλαιοπαραγωγούς χώρες).

β. Η χαμηλή απόδοση του ενεργειακού τομέα

Η κατανάλωση ενέργειας στην Ελλάδα, ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος είναι ιδιαίτερα υψηλή. Αυτό οφείλεται, τόσο στις σχετικά μεγάλες απώλειες, στη φάση της μετατροπής της πρωτογενούς ενέργειας σε τελική, όσο και στη σπατάλη κατά τη μεταφορά, διανομή και χρήση της ενέργειας.

Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ

Η Κρήτη τα τελευταία χρόνια, λόγω της ανάπτυξης του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων και της ακμάζουσας τουριστικής βιομηχανίας της, παρουσιάζει σημαντική αύξηση της ενεργειακής ζήτησης.

Η ενεργειακή ζήτηση καλύπτεται από συμβατικά καύσιμα (ντίζελ, μαζούτ, υγραέριο και βενζίνη), ηλεκτρισμό, ηλιακή ενέργεια και βιομάζα (κυρίως πυρηνόξυλο και καυσόξυλο).

Σήμερα στη Κρήτη λειτουργούν δύο συμβατικοί σταθμοί παραγωγής ηλεκτρισμού της ΔΕΗ (1998):

1. Στα Λινοπεράματα Ηρακλείου (εγκατεστημένης ισχύος 192,8 MW)
2. Στη Ξυλοκαμάρα Χανίων (εγκατεστημένης ισχύος 327,6 MW)

Παράλληλα λειτουργούν από τη ΔΕΗ δύο μικρά υδροηλεκτρικά συνολικής ισχύος 0,6 MW. Μέσα στο 1998 τέθηκε ξανά σε εφαρμογή το αιολικό πάρκο της ΔΕΗ στη Μονή Τοπλού ισχύος 6,6 MW και εγκαινιάστηκε ένα αιολικό πάρκο στη περιοχή της Σητείας ισχύος 10 MW. Η συνολική εγκατεστημένη ισχύς από ΑΠΕ ανέρχεται στα 18 MW.

Η Κρήτη παρουσιάζει τα κοινά ενεργειακά προβλήματα όλων των νησιωτικών περιοχών:

- Μεγάλη ενεργειακή εξάρτηση από το πετρέλαιο (86%) σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα.
- Υψηλοί ρυθμοί αύξησης ενεργειακής ζήτησης (διπλάσιοι του εθνικού μέσου όρου) που οφείλονται στην αλματώδη ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου και του τουρισμού.
- Υψηλό κόστος ενέργειας. Πέρα από την αναγκαία μεταφορά των απαιτούμενων καυσίμων για τη λειτουργία των συμβατικών σταθμών, το κόστος επιβαρύνεται και από την υπερλειτουργία αεροστροβίλων εγκατεστημένων στο νησί που έχουν κόστος καυσίμων πολύ υψηλότερο σε σύγκριση με το μέσο κόστος παραγωγής του συστήματος.
- Αυστηροί περιβαλλοντικοί περιορισμοί και μεγάλες εποχιακές διακυμάνσεις ζήτησης φορτίου (εξαιτίας του τουρισμού).
- Μεγάλο και άμεσο πρόβλημα παροχής ηλεκτρικής ισχύος (έλλειψη εφεδρειών-διακοπές ηλεκτρισμού).
- Μη σημαντικό φορτίο βάσης λόγω έλλειψης μεγάλων βιομηχανικών μονάδων.
- Μεγάλο (ανεκμετάλλευτο) δυναμικό ΑΠΕ και σημαντικά περιθώρια ορθολογικής χρήσης και εξοικονόμησης ενέργειας.

Η Περιφέρεια Κρήτης και το Ενεργειακό Κέντρο αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα του ενεργειακού ζητήματος για την ανάπτυξη του νησιού, προχώρησε σε προτάσεις ενεργειακής πολιτικής που αφορούν τόσο στη παραγωγή ενέργειας με συμβατικά καύσιμα, όσο και με ανανεώσιμες πηγές, αλλά και συγκεκριμένα μέτρα ορθολογικής χρήσης και εξοικονόμησης ενέργειας.

Οι προτάσεις αυτές χαρακτηρίζονται από βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μέτρα. Στα βραχυπρόθεσμα μέτρα περιλαμβάνονται παρεμβάσεις εκσυγχρονισμού του υπάρχοντος δικτύου παραγωγής, μεταφοράς και διανομής του ηλεκτρικού ρεύματος (το μεγαλύτερο μέρος αυτών των μέτρων έχει υλοποιηθεί). Στα μεσοπρόθεσμα μέτρα περιλαμβάνονται: η λειτουργία και σταδιακή ανάπτυξη νέου ατμοηλεκτρικού σταθμού βάσης (ΑΗΣ) στον Αθρινόλακκο Λασιθίου, η προώθηση και ευρεία εισαγωγή των ΑΠΕ στο ενεργειακό σύστημα του νησιού, μέτρα εξοικονόμησης και ορθολογικής χρήσης ενέργειας και διαχείρισης ενέργειας από τη πλευρά της ζήτησης, ειδικά μέτρα μετατόπισης αιχμής φορτίου και αξιοποίησης νέων ενεργειακών τεχνολογιών.

Στα μακροπρόθεσμα μέτρα περιλαμβάνεται και σχέδιο διασύνδεσης με την ηπειρωτική Ελλάδα με υποβρύχιο καλώδιο (έργο τεχνικά εφικτό), που εντάσσεται στους στόχους της διασύνδεσης των Ευρωπαϊκών Δικτύων.

ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΑ ΣΦΑΚΙΑ

Τέλος θα πρέπει ν'αναφερθεί η μελέτη (Σχέδιο "ΘΗΣΕΥΣ") για την εγκατάσταση ηλιοθερμικού σταθμού παραγωγής ηλεκτρισμού, ισχύος 50MW με τεχνολογία κοίλων παραβολικών κατόπτρων στο Φραγκοκάστελο Σφακίων στο Ν.Χανίων. Στόχος είναι να υλοποιηθεί το έργο για την ανεξάρτητη παραγωγή ρεύματος στα πλαίσια του Νόμου 2244/94. Το έργο THESEUS θα παράγει 50 MW ηλεκτρικής ενέργειας υπό ιδανικές σχεδιαστικές συνθήκες, όσον αφορά την επικρατούσα ηλιακή ακτινοβολία στη περιοχή. Λόγω του καλού συνδυασμού μεταξύ παραγωγής ηλιακού ρεύματος και θερινής μεσημβρινής ζήτησης, η εγκατάσταση ΘΗΣΕΥΣ συνεισφέρει στη σταθερότερη κάλυψη ωρών ζήτησης αιχμής κατά τους θερινούς μήνες, περίοδο από τις κρισιμότερες στη Κρήτη, και είναι ανωτέρας ποιότητας για το ηλεκτρικό σύστημα της Κρήτης σε σύγκριση με τις προτάσεις αιολικής ενέργειας που έχουν ήδη υποβληθεί. Συνεπώς υποστηρίζουμε το γεγονός ότι το έργο ΘΗΣΕΥΣ με τη σταθερότερη απόδοση ισχύος, μπορεί να εξαιρεθεί από το περιορισμό του επιτρεπόμενου ορίου διείσδυσης, δηλαδή του 30% του φορτίου αιχμής του συστήματος της Κρήτης, που ισχύει για μη σταθερής ισχύος ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Ακόμη σημειώνεται η εγκατάσταση φωτοβολταϊκού συστήματος στο ορειβατικό καταφύγιο Καλλέργης των Λευκών Ορέων, όπου καλύπτει (με τη χρήση μπαταριών) όλες τις ανάγκες του σε ηλεκτρισμό.

Σ'αυτό το σημείο θα πρέπει να τονισθεί ότι, οι τεχνολογίες για την αξιοποίηση της ηλιακής ενέργειας, να μεν είναι πολύ ακριβές γι'αυτό και τα έργα που αναπτύσσονται είναι περιορισμένα και μικρής ισχύος, αλλά κυρίως οι ρυπογόνες βιομηχανίες είναι αυτές που υποστηρίζουν ότι η ηλιακή και η αιολική ενέργεια είναι δαπανηρές. Αυτό συμβαίνει γιατί σε όλες τις επίσημες στατιστικές που μιλάνε για το κόστος παραγωγής ρεύματος από πετρέλαιο ή την ηλιακή ενεργεια, δεν υπολογίζουν στο πρώτο το κόστος που προκαλείται από τις βλάβες στην υγεία των πολιτών, το κόστος της ιατρικής περίθαλψης αλλά και το κόστος καθαρισμού των ρυπογόνων ουσιών.

Επίσης στα Σφακιά υπάρχει πληθώρα γεωργικών, δασικών και κτηνοτροφικών υπόπροϊόντων, τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη παραγωγή ενέργειας. Ως καύσιμο η βιομάζα συμμετέχει περίπου κατά 18% στο ενεργειακό ισοζύγιο του νησιού. Εκτός από τη χρήση των καυσόξυλων για θέρμανση χώρων και μαγείρεμα (στις αγροτικές κυρίως περιοχές-χρήση που φθίνει σταδιακά), μεγάλη χρήση ως καύσιμο συναντάει η ελαιοπυρήνα και το πυρηνόξυλο, κυρίως στην ύπαιθρο. Πυρηνόξυλο χρησιμοποιείται επίσης στην απόσταξη της τσικουδιάς και στη λειτουργία των ασβεστοκαμίνων. Επιλογικά πρωτοποριακή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, απόλυτα φιλικής προς το περιβάλλον, μπορεί να γίνει απο τα τυροκομεία της περιοχής με τη τεχνική της αναερόβιας ζύμωσης.

Στο τομέα της αιολικής ενέργειας, στα Σφακιά σε αντίθεση με την υπόλοιπη Κρήτη, δεν υπήρξε ανάλογη ανάπτυξη των αιολικών πάρκων γιατί εκεί οι κλιματικές συνθήκες ευνοούν περισσότερο τη λειτουργία τους.

Μία βασική αιτία της καθυστέρησης ήταν ο τρόπος που δόθηκαν οι άδειες για τα πρώτα αιολικά πάρκα και η στάση των εταιρειών που προχωρούσαν στην αγοραπωλησία των αδειών τους.

Στο ξεκίνημα για να πάρει μία εταιρεία-ένας φορέας άδεια για αιολικό πάρκο χρειαζόταν μόνο να υποβάλλει αίτημα. Απο το 2002 όμως είναι

υποχρεωτικό το μετοχικό κεφάλαιο του φορέα να καλύπτει ένα μεγάλο μέρος της επένδυσης και να έχει αποκτήσει και τη γη όπου θα γίνει το πάρκο. Αυτά δε προβλέπονταν αρχικά: έτσι πολλές εταιρείες υπέβαλλαν αιτήσεις χωρίς να έχουν ούτε τη γη, ούτε το δυναμικό με αποτέλεσμα να μη μπορούν να προχωρήσουν το έργο και στη συνέχεια να προσπαθούν να μεταπωλήσουν την άδεια που πήραν, σε άλλες εταιρείες.

Εν κατακλείδι η παραγωγή του 30% της ενέργειας όλης της Κρήτης από ΑΠΕ θεωρείται απόλυτα εφικτή.

ΧΛΩΡΙΔΑ

Στη Κρήτη υπάρχει μία εξαιρετικά πλούσια χλωρίδα (1600 περίπου είδη και υποείδη) με μεγάλο βαθμό ενδημισμού (217 περίπου ενδημικά). Από το σύνολο των ενδημικών φυτών της Κρήτης, τα 114 συναντώνται στην ευρύτερη περιοχή των Λευκών Ορέων, ενώ υπάρχουν 22 ενδημικά είδη που απαντώνται αποκλειστικά στα Λευκά Όρη. Από τα τελευταία, 3 είδη έχουν χαρακτηριστεί ως κινδυνεύοντα σύμφωνα με τη παγκόσμια ένωση προστασίας της φύσης (IUCN). Άλλα 3 ενδημικά είδη είναι απειλούμενα και δέκα ενδημικά είδη των Λευκών Ορέων είναι κινδυνεύοντα περιορισμένης εξάπλωσης και χρήζουν ειδικών μέτρων προστασίας.

Οι κατάλογοι απειλούμενων ειδών αποτελούσαν συνήθη πρακτική. Η πολιτική της προστασίας μεμονωμένων ειδών θα αποδειχθεί αναποτελεσματική, γιατί κανένα είδος δε μπορεί να προστατευτεί αποτελεσματικά αν δε προστατευτεί ολόκληρος ο βιότοπος του, ο οικότοπος και το τοπίο που ζει, λειτουργεί και αναπαράγεται. Έτσι σήμερα δίδεται πλέον έμφαση στη προστασία ολόκληρων οικοτόπων και τοπίων, και υπάρχει προσανατολισμός για τη σύνταξη κόκκινων καταλόγων επαπειλούμενων τοπίων.

ΠΑΝΙΔΑ

Η πανίδα φαίνεται καταρχήν φτωχή λόγω απουσίας των μεγάλων θηλαστικών και των άγριων σαρκοβόρων ζώων. Έχει όμως εξαιρετικά πλούσια орνιθοπανίδα, ο δε ενδημισμός φτάνει σε ποσοστά 60% για κάποιες κατηγορίες όπως τα σαλιγκάρια και τα αρθρόποδα. Στην ευρύτερη περιοχή των Λευκών Ορέων ζει ο κρητικός αίγαγρος, ενδημικό θηλαστικό μοναδικό στο κόσμο. Σημαντική θεωρείται επίσης η ύπαρξη των σπάνιων μεγάλων αρπακτικών της ορνιθοπανίδας, που βρίσκονται στη κορυφή της οικολογικής πυραμίδας. Οι πληθυσμοί των μεγάλων αρπακτικών θεωρείται ότι βρίσκονται σε σχετικά καλύτερη κατάσταση από την υπόλοιπη Ευρώπη. Ειδικότερα τα αρπακτικά, καθώς βρίσκονται στη κορυφή της οικολογικής πυραμίδας, ελέγχουν όλους τους υπόλοιπους πληθυσμούς, ενώ ακριβώς λόγω της θέσης τους είναι λιγότερα από τα άλλα είδη και αναπαράγονται πιο αργά. Αν λείψουν τα αρπακτικά, μπορεί να επέλθει οριστική αλλαγή της οικολογικής ισορροπίας της περιοχής. Απόκρημνες πλαγιές, βουνοκορφές και σπήλαια αποτελούν ιδανικούς τόπους φωλιάσματος κυρίως σπάνιων αρπακτικών πουλιών.

Οι φυσικοί βιότοποι υποβαθμίζονται με την αλόγιστη διαχείριση και τις ανθρωπογενείς επιδράσεις. Ένας σημαντικός δείκτης για τη ποιότητα των οικοσυστημάτων είναι τα πουλιά, και ιδιαίτερα τα μεγάλα αρπακτικά που αντικατοπτρίζουν τη κατάσταση της δομής και λειτουργίας των βιοκοινωνιών ενός

οικοσυστήματος. Γι'αυτό στην ευρύτερη περιοχή παρέμβασης έχουν χαρακτηριστεί τρεις περιοχές σαν SPA (ιδιαίτερα προστατευόμενες περιοχές).

Συγκεκριμένα απαντώνται στη περιοχή τα εξής είδη της

πανίδας:

- Κρητικός Αίγαγρος
- Αγριόγατος
- Θαλασσοπούλια
- Αρπακτικά
- Στρουθιόμορφα
- Μη στρουθιόμορφα είδη

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Προστατευόμενες σε εθνικό/περιφερειακό επίπεδο

- Εθνικοί Δρυμοί
- Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης
- Αισθητικά Δάση
- Εκτροφεία Θηραμάτων
- Καταφύγια Θηραμάτων
- Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές
Σε διεθνές επίπεδο
- Ραμσάρ
- Βιογενετικό απόθεμα
- Ευρωπαϊκό Δίπλωμα
- Σύμβαση της Βαρκελώνης
- Απόθεμα Βιόσφαιρας

Περιοχές με ειδικό καθεστώς προστασίας

Στα Σφακιά υπάρχουν θεσμοθετημένοι 1 εθνικός δρυμός και 5 διατηρητέα μνημεία της φύσης.

Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς

Ο Ε.Δ.Λ.Ο. κηρύχθηκε από την UNESCO, ΤΟ 1981, ως "Απόθεμα της Βιόσφαιρας". Έχει βραβευθεί και με το Ευρωπαϊκό Δίπλωμα Α κατηγορίας από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1979. Είναι περιοχή σημαντική για την ορνιθοπανίδα και θεωρείται προστατευταία από τη Συνθήκη της Βαρκελώνης.

Θεσμικές ρυθμίσεις θήρας

Για τη προστασία των θηραμάτων αλλά και της πανίδας και ορνιθοπανίδας γενικότερα, η Δ/ση Δασών Χανίων έχει προχωρήσει στην απαγόρευση του κυνηγιού σε εκτεταμένες περιοχές.

Περιοχές στις οποίες απαγορεύεται μονίμως το κυνήγι

A: Καταφύγια θηραμάτων

Περιοχή Ασφέντου-Καλλικράτη

B: Εκτροφεία θηραμάτων

Εκτροφείο θηραμάτων υπάρχει ένα στο Ασκύφου, το οποίο διαχειρίζονται ιδιώτες. Στο Ασκύφου υπάρχει επίσης ιδιωτική ελεγχόμενη κυνηγετική περιοχή σε έκταση 500 στρεμμάτων.

Γ: Άλλοι απαγορευμένοι χώροι κυνηγιού

1. Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς

Στο φαράγγι απαγορεύεται το κυνήγι όλων των θηραμάτων, καθώς και στο πέρασμα αυτού με όπλο, έστω και λυμένο ή εντός θήκης.

2. Περιοχή Καλλικράτη

Έχουν γίνει οι απαραίτητες ενέργειες από τη Δ/νση Δασών Χανίων και βρίσκεται στη διαδικασία κήρυξης σαν καταφύγιο.

Δίκτυο προστατευόμενων περιοχών "Φύση 2000"

Στα πλαίσια της αρμονικής συνύπαρξης με το περιβάλλον ξεκίνησε το 1992 το πρόγραμμα "Natura 2000", που αποτελεί ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική για τη διατήρηση της φύσης και στηρίζεται σε δύο οδηγίες: στην οδηγία 79/409 για τη προστασία των άγριων πουλιών και την οδηγία 92/43 για τη προστασία των φυσικών οικοτόπων της αυτοφύσης χλωρίδας και της άγριας πανίδας. Οι προτάσεις των εθνικών καταλόγων προς την Ε.Ε από τις χώρες-μέλη που έγιναν με επιστημονικά κριτήρια, αφορούσαν οικότοπους και προστατευόμενα είδη της επικράτειας τους.

Στόχος είναι η αρμονική συμβίωση του ανθρώπου με το περιβάλλον, έτσι οι όροι οικιστικής, τουριστικής ανάπτυξης αλλάζουν σημαντικά και για τη στήριξη των νέων πολιτικών που τίθενται, θα υπάρξουν ανάλογα αντισταθμιστικά οφέλη και χρηματοδότηση από τα ταμεία της Ε.Ε.

Οι περιοχές προστασίας της άγριας πανίδας και χλωρίδας που αφορούν το Δήμο Σφακιών είναι οι εξής:

- Λευκά Όρη και παράκτια ζώνη
- Ασφέντου-Καλλικράτης και παράκτια ζώνη (έχει εκπονηθεί ειδική περιβαλλοντική μελέτη)
- Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς

Οι ζώνες ειδικής προστασίας για την ορνιθοπανίδα είναι τα φαράγγια Καλλικράτη, Αργουλιανό και το οροπέδιο Μανίκα.

Με τις Natura δεν σημαίνει ότι αποκλείεται η ανθρώπινη δραστηριότητα. Συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, καθώς η εγκατάλειψη των ορεινών αγροτικών δραστηριοτήτων είναι η αιτία για τη συρρίκνωση και καταστροφή των οικοσυστημάτων. Οι "Natura" χωρίζονται σε 3-4 περιοχές κλιμακούμενης προστασίας, δηλαδή στη ζώνη απόλυτης προστασίας όπου απαγορεύεται οποιαδήποτε δραστηριότητα, στη ζώνη προστασίας της φύσης όπου επίσης απαγορεύονται οι δραστηριότητες εκτός από ορισμένες παραδοσιακές που δεν ενοχλούν τα προστατευόμενα είδη. Τρίτη ζώνη προστασίας αποτελούν τα εθνικά πάρκα, θαλάσσια ή χερσαία όπου οι δραστηριότητες είναι περιορισμένες και ήπιες. Για παράδειγμα απαγορεύεται η διέλευση ταχύτατων σκαφών ή οχημάτων με ταχύτητα ή θόρυβο. Με προϋποθέσεις επιτρέπεται η ανθρώπινη παρουσία εφόσον δε προκαλεί κίνδυνο για το φυσικό περιβάλλον. Η τελευταία ζώνη είναι αυτή της οικοανάπτυξης και λειτουργεί σαν μεταβατική ανάμεσα στις προστατευόμενες και μη προστατευόμενες περιοχές. Σ' αυτή περιλαμβάνονται χωριά και οικισμοί με ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Επιτρέπονται ήπιες παραγωγικές δραστηριότητες, εναρμονισμένες με το περιβάλλον και

τη τοπική αρχιτεκτονική, καθώς και ο οικότουρισμός, οι βιομηχανικές δραστηριότητες με μέτρο και όσο δεν υποβαθμίζουν το περιβάλλον.

ΦΑΡΑΓΓΙΑ ΣΦΑΚΙΩΝ

Ασφεντιώτικο-Ασφέντου
Δώματα-Άγιος Ιωάννης
Ελιγιάς-Άγιος Ιωάννης
Ύλιγγας-Χώρα Σφακίων
Κάπνης-Νομικιανά
Νιμπριώτικο-Ίμπρος
Καλολακκιώτικο-Χώρα Σφακίων
Λαγκός Κατρέ-Ασκούφου
Παπά Λαγκός-Χώρα Σφακίων
Πατσιανού ή Καλλικρατιανό-Πατσιανός-Καλλικράτης
Σαμαριάς ή Φάραγγας-Σαμαριά, Αγιά Ρουμέλη
Σκλαβοχάρακας-Αργουλές
Σφακιανός Λαγκός-Χώρα Σφακίων
Τρυπώ Λαγκός-Βουβάς
Τρυπητή ή Καμάρα-Αγιά Ρουμέλη
Αράδενας-Αράδενα
Σφακιανό-Ίμπρος

ΣΠΗΛΙΕΣ ΣΦΑΚΙΩΝ

Διαμέρισμα Αγιάς Ρουμέλης
Άγιος Αντώνιος
Άγιος Νικόλαος ή Σκάλες
Βυζωπή ή Αρολίθια
Καλογρές σπήλιος
Λιμωνάρια
Ξωντικόσπηλιος ή Νεραϊδόσπηλιος ή Δαιμονόσπηλιος
Ανεμοσπηλιές
Ζακόνου σπήλιο
Γυρούκο σπήλιος
Καματερού σπήλιος
Μονής σπηλιάρι
Φαλαγγωτό
Θαφτό
Κρεμαστά σπηλιάρια
Κουρτάκι
Σπηλιαράκια
Κισελά σπήλιος
Λιανού σπήλιο
Περαδόρου σπήλιος
Κουντούρου σπήλιος
Πάτηχα σπήλιος

Κεράμακας
Μαγγανόσπηλιος
Σκονιάρη σπήλιος
Αχναρές (Σπηλαίοβάραθρο)
Διαμέρισμα Αγίου Ιωάννη
Άγιος Αντώνιος
Αξαρές
Δρακολάκι ή Δρακουλάκι
Κορμοκόπος
Πατερότρυπες
Πλακόσπηλιος
Σαπουνάς
Σπηλιάρια
Κατσούλη σπήλιος
Διαμέρισμα Ανωπόλεως
Αγία Παρασκευή-Λουτρό
Άγιος Αντώνιος-Λουτρό
Ανηφοράς-Λουτρό
Γυναικοσπηλιές
Δροσινιάς-Λουτρό
Κορακόσυκάκι
Μονάφτης-Λιβανιανά
Περιστερές-Λουτρό (Σπηλαίοβάραθρο)
Περιστερές-Λιβανιανά
Τριομάτη τάφος
Λεβεντηδω σπήλιοι-Λουτρό
Κατεβατή-Λουτρό (Σπηλαίοβάραθρο)
Σταυράκουλα σπηλιάρια-Λουτρό
Σπηλιάρια-Λουτρό
Αγκινιδόσπηλιος-Λουτρό
Σολνταδιά σπηλιάρια-Λιβανιανά
Σπηλιάρια
Στυλωτό-Λιβανιανά
Καντάρη σπήλιος-Λιβανιανά
Καλογερόσπηλιος-Λουτρό
Καμινάκι-Λουτρό
Κορακιά-Λουτρό
Ξυλοφάραγγο σπήλι-Λουτρό
Ταβερναρού-Λουτρό
Φουρνάκι-Λουτρό
Μαγγανόσπηλιος-Λιβανιανά
Πολλές Κερατές-Λιβανιανά
Ξεπτύρα-Λιβανιανά
Διαμέρισμα Ασκύφου
*Πόλγη Ασκύφου (οροπέδιο)
Ανώνυμον

Παπαδιάς πεζούλα
Βρυσάλι
Βατουδιαρές τρύπα
Γύμπα σπηλιάρια
Καταστρωμένου σπήλιος
Ρεχτόσπηλιος ή Πόρος Ρέχτα
Καμαρωτός
Συκιάς σπήλιος
Σκίσμα
Καλογέρου τρύπα
 Διαμέρισμα Ασφέντου
Άγιος Αντώνιος
Αναράνη σπήλιος-Βουβάς
Περυσινάκη ή Καραντάβλας σπήλιος (Σπηλαίοβάραθρο)
Σκορδολάκκια
Τιμία Ζώνη-Βουβάς
Φαλαγγάρης
Φράγκισσας σπήλιος
Γέρο σπήλιος
Ψαρά-Νομικιανά (Βάραθρο)
Ελιγιδόκουρτα
Μονόγκρεμνο
Νεραγδόσπηλιος-Βουβάς
Κοντογονατέ-Βουβάς
Παλαίμπελα
 Διαμέρισμα Ίμπρου
Κωμηθιανών χώρα ή γυπές
Νυχτεριδές ή Λεχτεριδές-Βρασκάς
Χλαμπούρη σπήλιος
Σμιγδάλι-Βρασκάς
Κουγιουλούρη σπήλιος-Βρασκάς
Ανεμόσπηλιος-Βρασκάς
Σκουλουδιανός σπήλιος-Βρασκάς
Αχνότρυπα-Βρασκάς
Λουρών δέτης-Βρασκάς (Βάραθρο)
Καταχανότρυπα-Βρασκάς
Φιδάς
 Διαμέρισμα Πατσιανού
Σκιστή
Πατσού σπήλιο
Λάκκου σπήλιος-Καλλικράτης
 Διαμέρισμα Σκαλωτής
Αγιασμάτσι-Καψοδάσος
Βάβαρη σπήλιο
Σπηλιάρια
Μακρέσπηλια

Λελέ σπήλιοι
Αμυγδάλου τρύπα
Τσικαλαριό
Κατασαροσπηλέ
 Διαμέρισμα Χώρας Σφακίων
Αγία Κυριακή
Αγία Παρασκευή-Εμπρόσγιαλος
Αγία Παρασκευή-Μελισσόκηπος
Άγιος Αντώνιος-Χώρα Σφακίων
Άγιος Αντώνιος- Κομητάδες
Άγιος Ελευθέριος
Άγιος Ονούφριος-Κομητάδες
Άγιος Παύλος-Κομητάδες
Άγιος Χαράλαμπος
Δασκαλογιάννη σπηλιά
Δασκαλογιάννη τρύπα
Δουρουντούδων σπήλιος
Καβή ή Τίμιος Σταυρός-Μουρί
Ίλιγγα σπήλιο
Βαθύ σπηλιάρι
Μαντά σπηλιάρι ή Μαντά σπηλιές
Ανασκελότρυπα
Αρογαλόσπηλιος-Κομητάδες
Φωκιά-Κομητάδες
Χοιρομάκελλα-Κομητάδες
Χαρκιδιά-Κομητάδες
Κεράτιδο-Κομητάδες
Κέντρια-Κομητάδες
Μαροκωσταντή τρύπα-Κομητάδες
Κανονιού σπήλιος
Ιταλικός σπήλιος
Καραβοβόλακας
Κουκούλιο-Κομητάδες
Χοιρόσπηλιος
Μπασιά σπηλιάρι-Μουρί

Πράγματι στη περιοχή, λόγω της έντονης καρστικοποίησης και του μεγάλου αριθμού δολινών κατά μήκος των ρεμάτων, δεν υπάρχει έντονη επιφανειακή απορροή των υδάτων και δε παρατηρούνται μόνιμοι υδάτινοι όγκοι. Οι υδροπερατοί ασβεστόλιθοι, που κυριαρχούν στους ορεινούς σχηματισμούς, δεν επιτρέπουν τη δημιουργία υδάτινων σωμάτων, υπό μορφή λιμνών, ποταμών κ.λ.π.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το ανθρωπογενές περιβάλλον των Σφακίων περιέχει, αποτυπώνει και εκφράζει στη συγκρότησή του, μία μοναδική πολιτισμική συνέχεια περίπου 4.000 χρόνων.

Η ανθρώπινη παρουσία στη περιφέρεια των βουνών του νησιού, από την αρχαιότητα έως και σήμερα, έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο ορεινών και ημιορεινών οικισμών με σημαντικά πληθυσμιακά δεδομένα αναλογικά με το συνολικό πληθυσμό της Κρήτης.

Διαχρονικές αυτές οι ανθρώπινες εγκαταστάσεις και δραστηριότητες, έχουν αφήσει τη σφραγίδα τους τόσο σε ότι αφορά στη διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος, όσο και σε ότι αφορά στη δημιουργία σημαντικών πολιτιστικών δεδομένων που χαρακτηρίζονται από μία πολυμορφία και πολυπολιτισμικότητα, τέτοια που δεν συναντάται εύκολα σε άλλες περιοχές του νησιού.

Ταυτόχρονα οι γεωμορφολογικοί περιορισμοί των ορεινών συγκροτημάτων δημιουργούσαν "εσωτερικές" παραγωγικές-πολιτισμικές ενότητες, οι οποίες στάθηκαν αφορμή να αναπτύσσονται επιμέρους χαρακτηριστικά, τα οποία προσδίδουν στον ορεινό χώρο της Κρήτης μία μεγάλη ποικιλία ανθρώπινης συμπεριφοράς και εκφράσεων.

Τα ίχνη αυτών των εκφράσεων καλύπτουν ολόκληρο τον ορεινό χώρο της Κρήτης, όπως και τα Σφακιά, με διαφορετικών μορφών και εποχών μνημεία, άλλα σημαντικά και άλλα λιγότερο, όλα όμως σε μία άρρηκτη ενότητα μεταξύ τους καθιστώντας τα Σφακιά ένα πεδίο σημαντικής πολιτισμικής κληρονομιάς, που σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται και τη σύγχρονη παραδοσιακή ζωή των κατοίκων, δημιουργούν ένα σπουδαίο και ενδιαφέρον πλαίσιο ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων, συμπληρωματικών στις παραδοσιακές παραγωγικές ασχολίες,

Αυτή η συνολική αξία του τόπου-τοπίου είναι που αποκτά ιδιαίτερη σημασία στα πλαίσια της ήπιας τουριστικής αξιοποίησης της κάθε περιοχής. Βέβαια η συχνότητα, το μέγεθος και η ποιότητα των ανθρωπογενών χαρακτηριστικών σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον που τα φιλοξενεί και η σχέση που αναπτύσσουν με αυτό, προσδιορίζει και σε μεγάλο βαθμό τις δυνατότητες αξιοποίησης τους, φυσικά σε συνάρτηση με άλλους σημαντικούς παράγοντες που θ'αναπτύξουμε στη συνέχεια.

Στη περιοχή των Σφακίων υπάρχουν ιδιαίτερα αξιόλογοι πολιτιστικοί πόροι.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Δεν υπάρχουν κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι της Μινωϊκής, Αρχαιοελληνικής και Ρωμαϊκής περιόδου στα Σφακιά ως αποτέλεσμα κυρίως, της ταραχώδους ιστορίας της περιοχής αλλά και της δόμησης θεμελίων σε αρχαιολογικά ευρήματα, σπανιότερα. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι αρχαιολογικοί χώροι και τα τοπία βρίσκονται σε όλο τον ορεινό χώρο της Δυτικής Κρήτης. Το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Κρήτης έχει εκπονήσει ερευνητικό πρόγραμμα το οποίο περιλαμβάνει αρχείο με περίπου 5.000 θέσεις, αρκετές από τις οποίες βρίσκονται στα Σφακιά.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΣΦΑΚΙΩΝ

Ο κατάλογος των μνημείων ακολουθεί την αλφαβητική σειρά των χωριών του Δήμου Σφακίων και έχει συνταχθεί βάση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας καθώς και των αναφορών και αυτοψιών υπαλλήλων της 28ης Εφορείας Βυζαντινών και

Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων. Χρήζει ιδιαίτερης σημασίας το γεγονός ότι όλοι οι ναοί που αναφέρονται παρακάτω είναι τοιχογραφημένοι.

ΑΓΙΑ ΡΟΥΜΕΛΗ

- Βυζαντινός Ναός Παναγίας. Διατηρούνται σε αρκετά καλή κατάσταση τα ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Σε τμήμα του μεσαίου κλίτους έχει κτιστεί ναός με τοιχογραφίες των αρχών του 14ου αιώνα.

ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

- I.N. Αγίου Ιωάννου
- I.N. Παναγίας
- I.N. Αγίου Παύλου
- I.N. Παναγίας στη τοποθεσία "Γιαλός"

ΑΡΑΔΕΝΑ

- I.N. Μιχαήλ Αρχαγγέλου (Αστράτηγος): Ο σταυροειδής με τρούλο τοιχογραφημένος ναός είναι χτισμένος στη θέση παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Διακρίνονται στα χαμηλά μέρη της αψίδας του ναού, η αψίδα και το σύνθρονο της αρχικής βασιλικής. Μέρος επίσης από τον ανατολικό τοίχο του ναού, ανήκει στο παλαιοχριστιανικό μνημείο.

ΑΡΓΟΥΛΕΣ

- I.N. Αγίας Παρασκευής
- I.N. Αγίας Μαρίνας
- I.N. Παναγίας (Ερειπωμένος τοιχογραφημένος ναός)

ΒΟΥΒΑΣ

- I.N. Αγίας Παρασκευής
- I.N. Σωτήρος

ΒΡΑΣΚΑΣ

- I.N. Αγίου Γεωργίου

ΚΑΨΟΔΑΣΟΣ

- I.N. Αγίου Δημητρίου
- I.N. Αγίου Ιωάννη
- I.N. Αγίου Αθανασίου

ΚΟΜΗΤΑΔΕΣ

- I.N. Αγίου Γεωργίου (Τοιχογραφημένος ναός από τον Ιωάννη Παγωμένο το 1313-1314)
- I.N. Αγίου Δημητρίου (Ακαταλογράφητος, διακεκριμένα ίχνη τοιχογράφησης κάτω από τα ασβεστοκονιάματα)
- I.N. Παναγίας Θυμανής (παλαιότερα Μονή)

ΚΟΛΟΚΑΣΙΑ

- I.N. Αγίου Νικολάου

ΛΙΒΑΝΙΑΝΑ

- I.N. Αγίου Αθανασίου

ΛΟΥΤΡΟ

- I.N. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος
- Στη τοποθεσία "Θεοτόκος" σώζεται σε αρκετό ύψος τρίκλιτη Βασιλική με νάρθηκα και πρόσκτισμα προς το Νότο.

ΜΟΥΡΙ

- I.N. Τιμίου Σταυρού
ΠΑΤΣΙΑΝΟΣ
- I.N. Αγίου Ιωάννη
ΣΑΜΑΡΙΑ
- I.N. Οσίας Μαρίας
ΣΚΑΛΩΤΗ
- I.N. Προφήτη Ηλία (Τοιχογραφημένος ναός το 1355-1356)
ΦΡΑΓΚΟΚΑΣΤΕΛΟ
- Ενετικό Φρούριο
- I.N. Αγίου Νικήτα (Τοιχογραφημένος ναός, θεμελιωμένος πάνω σε τρίκλιτη παλαιοχριστιανική Βασιλική του 6ου αιώνα. Παλαιότερη λειτουργία ως βυζαντινή Μονή).
- I.N. Μιχαήλ Αρχαγγέλου (Τοιχογραφημένος ναός, θεμελιωμένος σε προγενέστερη παλαιοχριστιανική Βασιλική).
- I.N. Αγίου Χαραλάμπους (Πρόκειται για το καθολικό Μονής)
ΧΩΡΑ ΣΦΑΚΙΩΝ
- Ενετικό Φρούριο
- I.N. Αγίων Πάντων
- I.N. Αγίου Γεωργίου

ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ, ΝΕΟΤΕΡΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΦΑΚΙΩΝ

- Ανεμόμυλος (1893)-Φραγκοκάστελο
- Διώροφο κτίσμα ιδιοκτ. Μητρόπολης Λάμπης, Συβρίτου και Σφακίων (β' μισό του 19ου αιώνα)-Χώρα Σφακίων

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Η ορεινή περιοχή των Σφακίων φιλοξενεί μέχρι σήμερα τη κληρονομιά ενός πολιτισμού με βαθιές ρίζες στο χρόνο, χωριά που αποτελούν ένα τεράστιο κοινωνικό και παραγωγικό υπόβαθρο για το νησί, με πλήθος μάλιστα εγκαταλελειμμένων οικισμών σε περιοχές με ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά (Μουρί, Καλοί Λάκκοι κ.α.).

Στους ίδιους χώρους και περιοχές βρίσκονται διάσπαρτα σημαντικά (μεμονωμένα) αρχιτεκτονικά μνημεία όπως μητάτα, κρήνες, γεφύρια, μεμονωμένες οικίες κ.λ.π. που σε συνδυασμό με τους οικισμούς συγκροτούν ένα πολύτιμο ενιαίο ανθρωπογενές περιβάλλον.

Παρ'όλαυτα δεν υπάρχουν χαρακτηρισμένοι παραδοσιακοί οικισμοί στα Σφακιά, παρ'όλο που το διάταγμα για το χαρακτηρισμό έχει ψηφιστεί από το 1978.

ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

Η μακρόχρονη ιστορία της Κρήτης είναι γεμάτη από γεγονότα που σφράγισαν τη πορεία του νησιού.

Τα γεγονότα αυτά πολλές φορές ταυτίζονται με τοποθεσίες και περιοχές που προσδίδουν μία ακόμη παράμετρο στο πλούτο του ορεινού χώρου.

Ανάλογα με τα συμβάντα, μπορούν να χαρακτηρίζονται αυτές οι τοποθεσίες σαν περιοχές:

- Γενέτειρες επιφανών ανδρών (π.χ. Δασκαλογιάννης-Ανώπολη)

-Σημεία θρησκευτικής ιστορίας
-Τοποθεσίες διεθνούς ιστορικής εμβέλειας
-Ιστορικά σημεία του αγώνα του Κρητικού λαού ενάντια σε κατακτητές (π.χ. Σφακιά, Ανώγεια, Λασιθί κ.λ.π.)

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τα Σφακιά διαθέτουν συσσωρευμένο λαογραφικό πλούτο με μεγάλη διαχρονικότητα και πολυπολιτισμικότητα, σε μία δυναμική σχέση με το σημερινό κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον.

Τα ήθη και έθιμα, τα δημιουργήματα του λόγου, οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, η λαϊκή τέχνη σε όλες της τις εκφράσεις, οι χοροί και η μουσική και εν γένει οι παραδόσεις του ορεισίβιου Κρητικού, αποτελούν σημαντικά στοιχεία του κρητικού πολιτισμού.

Στη συνέχεια (συνοπτικά) παρατίθενται και αξιολογούνται-υπό το πρίσμα της πιθανής συμβολής τους στη προσπάθεια ήπιας τουριστικής ανάπτυξης-όσα θεωρούνται ότι αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος για το σύγχρονο επισκέπτη που αναζητεί να γνωρίσει το αληθινό πρόσωπο της περιοχής.

- Ήθη και Έθιμα

Αναμφίβολα για λόγους που σχετίζονται με την ιστορία, τη θρησκεία, το κλίμα, τη κοινωνική συγκρότηση κ.λ.π., τα ήθη και τα έθιμα των Σφακιανών είναι ιδιαίτερος ξεχωριστά και μοναδικά παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν ύφεση σε σχέση με λίγες δεκαετίες πριν.

Πέρα από τα γραφικά έθιμα που σχετίζονται με τις κοινωνικές σχέσεις των κατοίκων του ορεινού χώρου, όπως π.χ. ο γάμος, πολλά ήθη των Σφακιανών συσχετίζονται με το βαθύ θρησκευτικό συναίσθημα που έχουν αναπτύξει και γι'αυτό εκφράζονται και συμπίπτουν με αφορμή διάφορες θρησκευτικές γιορτές και πανηγύρια.

Υπάρχουν σημαντικές παραδοσιακές εκδηλώσεις και πανηγύρια, όπου μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τη καθημερινή ζωή των κατοίκων, να φιλοξενηθεί και να γνωρίσει τους ανθρώπους και τη πολιτιστική παράδοση. Τα τυπικά πανηγύρια περιλαμβάνουν φαγοπότι, γλέντι με κρητικούς χορούς και μερικές φορές αθλητικούς αγώνες. Η εμβέλεια τους ξεπερνάει κατά πολύ τα όρια της περιοχής, όπως η γιορτή της Γραβιέρας στην Ανώπολη στα μέσα του Σεπτεμβρίου.

Τα σπουδαιότερα τοπικά πανηγύρια που γίνονται:

- Στις 15 Αυγούστου της Παναγίας στη Χώρα Σφακίων,στην Ίμπρο, στο Ασφέντου και στο Καλλικράτη.
- Στις 8 Μαΐου στον Άγιο Ιωάννη
- Στις 21 Μαΐου στην Ίμπρο

- Στις 9 Ιουνίου στους Κομητάδες (Θυμιάνη Παναγία)
- Στις 29 Αυγούστου στον Άγιο Ιωάννη Κράπης, στο Ασκύφου
- Στις 15 Σεπτεμβρίου στον Άγιο Νικήτα του Φραγκοκάστελου, όπου διοργανώνονται και αθλητικοί αγώνες (αναβίωση παλαιών αγωνισμάτων). Τα Νικήτεια.

- Χειροτεχνία-Οικοτεχνία

Ο πολιτισμικός πλούτος του νησιού εκφράζεται και μέσα από τη χειροτεχνική και οικιακή δραστηριότητα των κατοίκων που αναπτύχθηκε σε εποχές κατά τις οποίες η απομόνωση και οι κοινωνικές-ιστορικές ανάγκες επέβαλαν την αυτάρκεια των κατοίκων των Σφακίων.

Έχοντας πίσω του μια μακρόχρονη παράδοση και μνήμες διαφόρων πολιτισμικών επιρροών, ο Σφακιανός δημιούργησε ένα εξαιρετικό πλούτο έκφρασης σε χειροτεχνικές δραστηριότητες όπως πλεκτική, υφαντική, κεραμική κ.λ.π.

- Μουσική-Χορός

Αν για λόγους καθαρά χρηστικούς και οικονομικούς η χειροτεχνική δραστηριότητα έχει υποχωρήσει τα τελευταία χρόνια στα Σφακιά, εκείνη η μορφή τέχνης που όχι μόνο δε κινδυνεύει να χαθεί αλλά αντίθετα γνωρίζει μεγάλη άνθηση, είναι η μουσική και ο χορός.

Μέσα από τις μικρές και μεγάλες γιορτές που συμμετέχει ο Σφακιανός, έρχεται σε επαφή και γίνεται μύστης μιας μεγάλης μουσικής παράδοσης όπως είναι η Κρητική μουσική και οι χοροί της.

Οι διάφορες μουσικές και χορευτικές εκφράσεις αποτελούν σημαντικό πολιτισμικό απόθεμα του ορεινού χώρου της Κρήτης.

- Κρητική Διατροφή

Κινήσεις από τα κάτω σε ορισμένες χώρες, προσπαθούν να καθιερώσουν και να επιβάλλουν ορισμένα νέα πρότυπα διατροφής, ως πρότυπα υγιεινής διατροφής. Τα πρότυπα αυτά προβάλλουν μια ομάδα προϊόντων από μία περιοχή σε συνδυασμό ορισμένες φορές και μ'ένα τρόπο ζωής.

Τούτο γίνεται σ'αντιπαράθεση ή εναλλακτικά προς το δυτικό διατροφικό πρότυπο. Δυτικό διατροφικό πρότυπο σημαίνει υπερκατανάλωση προπαρασκευασμένων και βιομηχανοποιημένων τροφίμων, κρέατος, γλυκών, αναψυκτικών και ποτών. Η διατροφική αξία αυτών των τροφίμων είναι φτωχή σε θρεπτικά συστατικά, ενώ είναι πλούσια σε "άδειες" θερμίδες, κορεσμένα λίπη, ζάχαρα και άλλες ουσίες ανώφελες ή και ζημιογόνες. Αποτέλεσμα αυτής της διατροφής είναι η αύξηση της παχυσαρκίας, των καρδιαγγειακών παθήσεων και άλλων ασθενειών, που μειώνουν τη ποιότητα και τη διάρκεια ζωής.

Τα τελευταία χρόνια προβάλλεται και κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος το μοντέλο της μεσογειακής διατροφής. Η μεσογειακή διατροφή αντικατοπτρίζει τις τυπικές διατροφικές συνήθειες των κατοίκων της νότιας Ευρώπης, δηλαδή της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Ισπανίας, της νότιας Γαλλίας, και της Πορτογαλίας

κατά ορισμένους. Για άλλους η γεωγραφική περιοχή περιλαμβάνει και τις μη ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου. Προβάλλεται ως η κατάλληλη διατροφή για τη πρόληψη των "ασθενειών της αφθονίας", αλλά και γιατί προάγει έναν υγιεινό τρόπο ζωής, γεμάτο ενέργεια και ευεξία, που καλό είναι να υιοθετήσουν και οι νεότερες γενιές. Είναι πλούσια σε φρούτα και λαχανικά και περιλαμβάνει ζυμαρικά, ψωμί, δημητριακά, ρύζι και πατάτες, κρέας, πουλερικά και ψάρια., γαλακτοκομικά προϊόντα, κυρίως όμως το ελαιόλαδο και το κρασί.

Ωστόσο, όπως επισημαίνουν ορισμένοι ειδικοί, η αποκαλούμενη μεσογειακή διατροφή αποτελεί επινοήση καθώς οι διαφορές του τρόπου διατροφής μεταξύ των λαών της Μεσογείου είναι πολύ μεγάλες ως κι αντίθετες. Μ'αυτή την έννοια, πολύ δύσκολα αυτή η διατροφή μπορεί να καθιερωθεί ως πρότυπη. Αντίθετα η Κρητική Διατροφή είναι το πρότυπο της υγιεινής διατροφής που μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια το περιεχόμενο της και να πείσει για την αξία της.

Παράδειγμα προς μίμηση για υγεία και μακροζωία αποτελούν, σύμφωνα με όλες τις έρευνες, οι Κρήτες προηγούμενων γενεών. Οι έρευνες έδειξαν ότι το μοντέλο διατροφής που προφυλάσσει από εμφράγματα του μυοκαρδίου, καθώς και από διάφορες μορφές καρκίνου είναι εκείνο που ακολουθούσε ο αγροτικός πληθυσμός της Κρήτης. Λιτή διατροφή, πλούσια σε χορταρικά, φρούτα, ζυμωτό μαύρο ψωμί, αγνό τυρί, τροφές μαγειρεμένες με ελαιόλαδο, κρασί και τσικουδιά. Σημαντικός παράγοντας για τη καλή υγεία του πληθυσμού της Κρήτης αποτελούσε επίσης η σωματική άσκηση.

Η Κρητική Διατροφή συνδυάζει όλα εκείνα τα στοιχεία της υγιεινής διατροφής που όταν γίνονται τρόπος ζωής, εξασφαλίζουν στους καταναλωτές καλή υγεία. Προσφέρει στον ανθρώπινο οργανισμό όλα τα απαραίτητα θρεπτικά στοιχεία, χωρίς να τον επιβαρύνει με περιττές ουσίες

Πρώτη προϋπόθεση για να καθιερωθεί ένα πρότυπο διατροφής είναι να πιστέψουν φανατικά σ'αυτό οι παραγωγοί των προϊόντων που συνθέτουν το πρότυπο και να εγγραφούν ότι τα προϊόντα τους είναι ασφαλή και υγιεινά με σύγχρονους όρους.

Με όλα όσα συνοπτικά αναφέρθηκαν παραπάνω, δόθηκε ένα περίγραμμα του πολιτισμικού υποβάθρου των Σφακίων, μέσα από το οποίο διαφαίνεται ο πλούτος και το ιστορικό βάθος το οποίο καλύπτει. Οι επιμέρους εκφράσεις αυτού του πλούτου σε συνδυασμό με τη φύση και το ανθρώπινο δυναμικό αυτού του ορεινού χώρου του νησιού, συνθέτουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να αναπτυχθούν σειρά από πρωτοβουλίες και δράσεις, οι οποίες θα αναδείξουν την ελκυστικότητα των Σφακίων και θα προσδιορίσουν και το βαθμό ανάπτυξης μιας ήπιας τουριστικής δραστηριότητας προς όφελος της τοπικής κοινωνίας.

ΘΕΣΜΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ

Το θεσμικό υπόβαθρο της τουριστικής ανάπτυξης που εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της οικιστικής ανάπτυξης στον ορεινό χώρο, δεν έχει οριστεί με καμμία ιδιαίτερη εξειδίκευση. Το συνολικό πλέγμα νομοθετικών και διοικητικών ρυθμίσεων, ακολουθεί αυτό της χώρας, όσον αφορά τις αρμοδιότητες των διαφόρων επιπέδων της διοίκησης όπως έχουν πρόσφατα διαμορφωθεί, δηλαδή τη Περιφέρεια, το Νομό και το νέο Δήμο.

Το θεσμικό πλαίσιο για το τουρισμό αποτελείται από ένα σύνολο διατάξεων (συνήθως υπουργικών αποφάσεων) που αφορούν ρυθμίσεις υπό μορφή κινήτρων, τα οποία συνδέονται με τους εκάστοτε αναπτυξιακούς νόμους αλλά και διαδικασίες για την ανάσχεση ορισμένων μορφών τουριστικής ανάπτυξης, σε περιοχές που χαρακτηρίζονται κορεσμένες.

Η υποστήριξη της τουριστικής ανάπτυξης προϋποθέτει μια συμπλήρωση του πλέγματος των ήδη θεσμοθετημένων νομοθετημάτων, για να υποδεχτεί αυτές τις νέες δραστηριότητες τουρισμού που προβλέπονται για τη περιοχή των Σφακίων.

Η ισχύουσα νομοθεσία στη περιοχή συγκροτείται από ένα σύνολο μέτρων που είναι οι Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) και τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια οικισμών. Σε πιο εξειδικευμένο επίπεδο υπάρχουν οι ΚΥΑ (Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις) περιβαλλοντικού περιεχομένου, που εγκρίνουν τους όρους για τη κατασκευή των μεγάλων ιδίως έργων.

Θα μπορούσε κανείς, ακόμα και μετά από σύντομη επισκόπηση του θεσμικού πλαισίου, να συμπεράνει ότι για την οντότητα που ορίζεται ως "ορεινός χώρος", τόσο ως προς τη διάσταση τη γεωγραφική όσο και τη διάσταση της οικονομικής και πληθυσμιακής αποψίλωσης, δεν υπάρχουν συγκεκριμένες προβλέψεις.

Η έννοια αυτή αναγνωρίζεται αποσπασματικά για ορισμένα τμήματα της χώρας από το 1976.Στις επόμενες όμως δεκαετίες, δε παρουσιάζονται σημαντικές ειδικές, νομοθετικές και διοικητικές ρυθμίσεις για τον ορεινό χώρο. Άλλωστε θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι πράξεις του 1976 στόχευαν, κατά πάσα πρόβλεψη, σε αναπτύξεις που είχαν διαφορετικές κατευθύνσεις από αυτές που επαγγέλεται η αειφορική διαχείριση του περιβάλλοντος.

Οι πρωτοβουλίες πολιτικής και οι από αυτές απορρέουσες επενδύσεις (ιδιωτικές ή δημόσιες), μπορεί να συναντήσουν σημαντικά προβλήματα αντιμετωπίζοντας ένα μη "φιλικό" θεσμικό πλαίσιο.

Παρακάτω επισημαίνονται οι κυριότεροι τομείς που πρέπει να προσεχθούν κατά την "ωρίμανση" των έργων για την τουριστική ανάπτυξη του ορεινότερου Δήμου της χώρας.

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

1.Διεθνείς και κοινοτικές δεσμεύσεις

Έχουν αναφερθεί αναλυτικά σε προηγούμενη ενότητα.

2.Εθνικό θεσμικό πλαίσιο

Σημαντικό στοιχείο στο Ν.1650/86 'Για τη προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί (σύμφωνα με το άρθρο 21) η θεσμοθέτηση των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (Ε.Π.Μ.) ως εργαλείων επιλογής, οριοθέτησης και κατευθύνσεων λειτουργίας και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών.

3.Χαρακτηρισμός περιοχών-Κριτήρια (σύμφωνα με τον ίδιο νόμο)

- Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης
- Περιοχές προστασίας της φύσης
- Εθνικά πάρκα

- Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, προστατευόμενα τοπία και στοιχεία του τοπίου
- Περιοχές οικοανάπτυξης

4.Κήρυξη προστατευόμενων περιοχών, οριοθέτηση και θεσμοθέτηση όρων

Για τη κήρυξη μιάς προστατευόμενης περιοχής απαιτείται η τεκμηρίωση της σημαντικότητας της προτεινόμενης περιοχής, ο καθορισμός των επιμέρους ζωνών για τη διατήρηση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος και τα μέσα θεσμοθέτησης των ορίων και των όρων.

5.Οργάνωση, διοίκηση και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών

Ειδικότερα απαιτείται η οργάνωση του συστήματος διοίκησης και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.Στο σύστημα περιλαμβάνονται:

- Ο Κανονισμός Λειτουργίας και Διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.
- Το Διαχειριστικό Πρόγραμμα της προστατευόμενης περιοχής.
- Ο φορέας ή η υπηρεσία που θα είναι αρμόδια για τη διαχείριση της συγκεκριμένης περιοχής.

6.Δασική νομοθεσία

Η πρώτη κωδικοποίηση της δασικής νομοθεσίας έγινε το 1929 περιελάμβανε δύο σημαντικές διατάξεις για το χαρακτηρισμό των προστατευτικών δασών και για το θεσμό της δασικής αστυνομικής διάταξης (Δ.Α.Δ.). Μετά ακολούθησε η θέσπιση των Εθνικών Δρυμών, των Αισθητικών Δασών, των Διατηρητέων Μνημείων της Φύσης, Καταφυγίων Θηραμάτων (αντικαταστάθηκε με τον όρο Καταφύγια Άγριας Ζωής), Ελεγχόμενων Κυνηγετικών Περιοχών και Εκτροφείων Θηραμάτων και τέλος των Τοπίων Φυσικού Κάλλους.

7.Δάση και Δασικό Καθεστώς

Όπως είναι φυσικό, μεγάλη έκταση του ορεινού χώρου και ιδιαίτερα του ορεινού όγκου των Λευκών Ορέων καλύπτεται από δασικές εκτάσεις. Η ανάπτυξη μέσα σ'αυτές και συγκεκριμένα η αλλαγή χρήσης διέπεται από το Ν.998/79.

Ο ίδιος ο νόμος με το άρθρο 51-"Τουριστικά εγκαταστάσεις" προβλέπει τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία με την οποία μπορούν να παραχωρηθούν δημόσιες δασικές εκτάσεις για τη δημιουργία δημόσιων ή ιδιωτικών τουριστικών εγκαταστάσεων.

Οι απαιτούμενες διαδικασίες για τη πραγματοποίηση μιάς επένδυσης, μπορεί να εμπλέκουν σοβαρά τον ΕΟΤ και τρία Υπουργεία: ΥΠΕΧΩΔΕ, Γεωργίας και το ΥΠΕΘΟ. Οι διαδικασίες είναι πολύπλοκες και δαπανηρές για τον ιδιώτη επενδυτή σε χρόνο και χρήμα.

Για μιά επένδυση που θα γίνει σε δασική έκταση και θα ενταχθεί στον αναπτυξιακό νόμο 2601/98 μπορεί και να απαιτηθεί χρόνος που υπερβαίνει τη πενταετία, δηλαδή χρόνος σχεδόν απαγορευτικός για κάθε σύγχρονη επιχειρηματική δράση.

Η κύρια αυτή αδυναμία όμως δεν εντοπίζεται τόσο στο θεσμικό πλαίσιο όσο σ'αυτή καθ'αυτή τη διοικητική λειτουργία (ή δυσλειτουργία ιδιαίτερα μεταξύ φορέων διαφορετικών υπουργείων ή κεντρικών και τοπικών υπηρεσιών).

Η μη επιτυχής έκβαση της διαδικασίας σε πολλές περιπτώσεις δεν οφείλεται στο νόμο περί δασών ή στη πολιτική του Υπουργείου Γεωργίας, αλλά σε διαδικασίες "οίκοθεν" του ΕΟΤ που απαιτούνται (παραχώρηση χρήσης στον επενδυτή μετά από απόφαση του Δ.Σ. του ΕΟΤ και διαδικασίες μισθώσεων με ή χωρίς διαγωνισμούς).

Τέλος πολύ συζήτηση γίνεται τα τελευταία χρόνια γύρω από το θέμα των δασικών χωριών. Συγκεκριμένα προβλέπεται να ιδρυθούν δύο χωριά στα Λευκά Όρη, το ένα εξ'αυτών θα βρίσκεται πάνω από την Ανώπολη Σφακίων (δασικό τρίγωνο Ανώπολη-Άγιος Ιωάννης-Πάχγες) και το άλλο στη θέση Θεκήπος πάνω από το χωριό Βαφές Αποκορώνου. Όμως παρατηρείται μεγάλη καθυστέρηση στη ψήφιση του σχετικού νόμου από τη Βουλή, παρά την σύνταξη μελετών διαχείρισης και ανάδειξης των συγκεκριμένων χωριών.

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Όπως είναι γνωστό δεν υπήρχε μέχρι σήμερα ενεργό νομοθετικό πλαίσιο για τη χωροταξία. Μέχρι σήμερα οι τουριστικές εγκαταστάσεις υποβάλλοντο στη διαδικασία σημειακών εγκρίσεων χωροθέτησης που είναι χρονοβόρες αλλά και αβέβαιες ως προς την ισχύ τους σε περίπτωση ελέγχου των διαδικασιών από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Τη τελευταία περίοδο χρησιμοποιείται εκτενώς το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ).

Δύο είναι τα βασικά στοιχεία πολιτικής που ακολουθούν οι

ΖΟΕ:

- Απόλυτη προστασία οικοσυστημάτων
- Σχεδόν ολοκληρωτική απαγόρευση της δόμησης εκτός των ορίων των οικισμών

Η κατεύθυνση αυτή δημιουργεί μία σειρά από δεσμεύσεις στον εξωαστικό χώρο για οποιαδήποτε τουριστική μονάδα, έστω της ήπιας μορφής μιά και στις αγροτικές-μη δασικές περιοχές επιτρέπεται με εξαίρεση τη δόμηση μικρών κτισμάτων για τη χρήση γεωργικών ασχολιών.

Είναι φανερό ότι ο πλήρης αποκλεισμός της δυνατότητας δημιουργίας υψηλής στάθμης τουριστικών εγκαταστάσεων στον έξωαστικό χώρο, το χώρο δηλαδή εκτός δασικών περιοχών, αρχαιολογικών χώρων, χώρων ευπαθών οικοσυστημάτων κ.λ.π. παρουσιάζει εμπόδια για τη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Η αντιμετώπιση εκ μέρους του ΥΠΕΧΩΔΕ ασφαλώς δικαιολογείται από τη μέχρι σήμερα κοινή πρακτική της καταστρατήγησης και παραμόρφωσης, σε πολλές περιπτώσεις όπου είχαν θεσπιστεί ελαστικότερες ρυθμίσεις. Από την άλλη μεριά πάλι δε χρειάζεται να παρουσιαστεί αναλυτικά και το γεγονός ότι η πλειοψηφία των τοπικών παραγόντων θεωρεί σχεδόν "καταστροφική" για τους οραματισμούς τους τις ΖΟΕ.

Η σύντομη αυτή αναφορά αναδεικνύει και τα διλήμματα που ανακύπτουν στο προσδιορισμό μιάς ισορροπίας μεταξύ προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της αναπτυξιακής διαδικασίας.

1. Το νομοθετικό πλαίσιο για τη χωροταξία και ο ορεινός χώρος

Με το νέο νόμο 2742 "Χωροταξικός σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη" προσδιορίζονται διαδικασίες και όργανα θεσμοθέτησης χωροταξικών σχεδίων, που είτε προσδιορίζονται τομεακά, είτε σε διοικητικές βαθμίδες.

Ο νόμος προβλέπει έναν αριθμό μηχανισμών που έχουν ως σκοπό την εφαρμογή των χωροταξικών πλαισίων. Προβλέπονται επίσης και περιοχές υπό ειδικό χωροταξικό καθεστώς όπως:

- Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων (ΠΟΑΔΠ)
- Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων
- Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων (ΣΟΑΠ)

Με τα παραπάνω μέσα επιχειρείται να προβλεφθούν οι όροι και οι προϋποθέσεις αναπτύξεων κυρίως στον έξωαστικό χώρο, που διέπεται από τις κανονιστικές διατάξεις, γνωστές ως "εκτός σχεδίου".

Φαίνεται ότι με το θεσμό των ΠΟΑΔΠ θα ήταν δυνατό να ιδρυθούν σύνθετες τουριστικές αναπτύξεις, στη κλίμακα και τις προϋποθέσεις που επιβάλει ο ορεινός χώρος.

Οι Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων αντικαθιστούν ή επαναπροσδιορίζουν τις μέχρι σήμερα ΖΟΕ στον έξωαστικό χώρο.

Οι παραπάνω προβλέψεις του νέου νόμου αποκαθιστούν ένα θεσμικό κενό και προσφέρουν δυνατότητες χωρισμού θεμάτων μ'ένα περισσότερο τακτοποιημένο πλαίσιο διαδικασιών. Είναι πρόωρο να προβλέψει κανείς την αποτελεσματικότητα των μέτρων που προβλέπονται, και ιδιαίτερα την αποτελεσματικότητα της διοίκησης ν'αξιοποιήσει τους νέους θεσμούς σε όλα τα επίπεδα.

ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΡΟΙ ΔΟΜΗΣΗΣ

Οι μόνες, έως σήμερα, θεσμοθετημένες Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου, σε όλη τη Περιφέρεια Κρήτης είναι α) η ΖΟΕ Ρεθύμνου και β) η ΖΟΕ Επισκοπής-Γεωργιούπολης.

Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι χωροταξικές μελέτες καθορισμού χρήσεων γης, για τις δίχως έλεγχο αναπτυσσόμενες περιοχές της Κρήτης, έχουν εκπονηθεί και οι περισσότερες από αυτές μάλιστα έχουν ολοκληρωθεί, δίχως όμως να έχουν θεσμοθετηθεί, όπως: η ΕΧΜ καθορισμού χρήσεων γης Φραγκοκάστελου, η οποία διεκόπη στη Γ' φάση, λόγω συμμετοχικών διαδικασιών και η ειδική ΖΟΕ προστασίας της εισόδου-εξόδου στον Εθνικό Δρυμό Σαμαριάς (Ομαλός-Αγιά Ρουμέλη).

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η εναλλακτική λύση για τη δυνατότητα πραγματοποίησης τουριστικών εγκαταστάσεων υψηλής ποιότητας και περιβαλλοντικής ευαισθησίας, είναι η δημιουργία και θεσμοθέτηση γενικών προδιαγραφών και προτύπων εγκαταστάσεων, για τη δημιουργία στον ορεινό χώρο πρότυπων ορεινών συμπλεγμάτων αναψυχής και τουρισμού. Αυτά με ειδικά μέτρα, που προσομοιάζουν με ρυθμίσεις όπως τα ΠΟΤΑ, μπορούν να προσελκύσουν τουριστικές επιχειρήσεις που θα αναλάβουν την ανάπτυξη εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων, σε μεγάλα τμήματα των ορεινών περιοχών.

Αυτά τα πρότυπα ορεινά συμπλέγματα (ΠΟΣ) μπορούν, κατά αντιδιαστολή των ΠΟΤΑ, να πληρούν προϋποθέσεις που προσδιορίζουν οι

περιβαλλοντικοί όροι για τον ορεινό χώρο και οι όροι αντοχής των περιοχών που θα αναπτυχθούν.

Παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που εμφανίζουν μία κάποια ανάπτυξη και κάποιες άλλες που δεν εμφανίζονται αλλά έχουν μία μεγάλη δυναμική ανάπτυξης στα Σφακιά.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Ο τρόπος που ο άνθρωπος θέλει να περνά τον ελεύθερο χρόνο του, τις διακοπές του από την εργασία του, φαίνεται ότι γρήγορα διαμορφώνεται σε κάτι πολύ διαφορετικό απ'ότι ήταν πριν μερικά χρόνια.

Αυτός είναι ο λόγος, που τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία έξαρση για "δραστήριες διακοπές", αντικαθιστώντας το κλασικό τύπο διακοπών του να μην κάνει κανείς, σχεδόν τίποτα.

Ο τουρισμός περιπέτειας απευθύνεται σε άτομα που ψάχνουν νέους τρόπους έκφρασης, αποκομίζοντας έτσι δυνατές συγκινήσεις, που γίνονται ακόμη πιο σημαντικές γιατί τις μοιράζονται και με άλλους με όμοιο σκεπτικό.

Ο τουρισμός περιπέτειας χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες: α) Αυτή στην οποία αναπτύσσεται στο υγρό στοιχείο, β) αυτή στη ξηρά, κυρίως στους ορεινούς όγκους και γ) αυτή που αναπτύσσεται στον αέρα. Έχουμε δε φτάσει σε ένα τόσο μεγάλο φάσμα προτεινόμενων δράσεων στη φύση, που θεωρείται αδύνατον να μη βρεί κάποιος κάτι που να τον εκφράζει.

Θα αναφερθούμε εδώ σε μερικές από κάθε κατηγορία:

- Δράσεις στο υγρό στοιχείο όπως κανό και καγιάκ, ράφτινγκ κ.λ.π.
- Δράσεις στο βουνό όπως αναρρίχηση, κάνιονινγκ (διάσχιση φαραγγιών) κ.λ.π.
- Δράσεις στον αέρα όπως αλεξίπτωτο πλαγιάς, αιωροπτερισμός κ.α.

Τα Σφακιά, ίσως προσφέρονται όσο οποιοσδήποτε άλλος τόπος για τη περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού περιπέτειας, λόγω της θαυμάσιας εναλλαγής βουνού και θάλασσας. Συγκεκριμένα, στη περιοχή της Αράδενας δραστηριοποιείται κάθε καλοκαίρι, μία εταιρεία adventures tourism στο μπάντζι-τζάμπινγκ (μεγαλύτερο ύψος πανελληνίως στα 130 μ. περίπου).

Επίσης στα πολλά φαράγγια της περιοχής, και ιδιαίτερα σ'αυτό του Κλάδου, έμπειροι ορειβάτες δοκιμάζουν τις δυνάμεις τους στην αναρρίχηση-καταρρίχηση και κυρίως στη διάσχιση τους με απώτερο σκοπό τη παραπέρα γνωριμία με το ευρύτερο περιβάλλον των Σφακίων και των Σφακιανών. Ειδικότερα προσφέρονται τα εξής φαράγγια για διάσχιση: το Φαράγγι της Σαμαριάς βεβαίως, το Φαράγγι της Ίμπρου, της Αράδενας, του Ελυγιά, το Σφακιανό, της Τρυπητής, του Κλάδου ή Δώματα που προαναφέραμε, του Κάβη ή Ίλιγγα, της Κάπνης, του Ασφέντου και του Καλλικράτη.

Επίσης η κορυφή Γκίγκιλος, κοντά στον Ομαλό, αποτελεί το καλύτερο πεδίο αναρρίχησης στη Κρήτη (15 διαδρομές). Τέλος οι οπαδοί του αιωροπτερισμού απολαμβάνουν μία πανοραμική θέα του οροπεδίου στο Ασκύφου, καιρού επιτρέποντος βέβαια χρησιμοποιώντας αλεξίπτωτο πλαγιάς.

Εν κατακλείδι οι περιοχές που συγκεντρώνουν τις περισσότερες πιθανότητες για παραπέρα ανάπτυξη στο συγκεκριμένο τομέα είναι οι ήδη προαναφερθείσες, δηλαδή η περιοχή του Ασκύφου και της Ανώπόλεως, αλλά και όλα τα

ορεινα μέρη του Δήμου, όπως η Ίμπρος αλλά και τα οροπέδια του Ασφέντου και του Καλλίκρατη.

ΓΥΜΝΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πρόκειται για το τουρισμό που έλκει τη καταγωγή του από το ομώνυμο κίνημα. Υπάρχουν ειδικά ξενοδοχεία που υποδέχονται γυμνιστές και αυτοί τηρούν μία σειρά από κανόνες σύμφωνα με το διεθνές τουριστικό δίκαιο, όπως για παράδειγμα ότι δεν κυκλοφορούν γυμνοί στους κοινούς χώρους των ξενοδοχείων αλλά μόνο στα δωμάτια τους και στην ιδιωτική ή εκμισθωμένη παραλία του συγκροτήματος.

Ειδικά "χτενίζουν" το κόσμο για την ανεύρεση απομονωμένων όρμων και κοιλίσκων όπου θα μπορούν να απολαύσουν τις διακοπές τους. Μάλιστα διαθέτουν και πλούσια ιστοσελίδα στο διαδίκτυο, όπου προβάλλουν κατά κύριο λόγο την Ελλάδα και ειδικότερα τη νότια Κρήτη και τα Σφακιά ως παράδεισο για τις συγκεκριμένες διακοπές, ονοματίζοντας κιόλας πολλές παραλίες της περιοχής. Συγκεκριμένα στη περιοχή των Κομητάδων σε περιφραγμένη και απομονωμένη από κάθε αδιάκριτα βλέμματα παραλία βρίσκεται ξενοδοχείο που φιλοξενεί, αποκλειστικά βέβαια, τέτοιους τουρίστες. Επίσης το ξενοδοχείο είναι το μεγαλύτερο της περιοχής έχοντας δυναμικότητα 161 κλινών και της μεγαλύτερης τάξης προσφερόμενων υπηρεσιών (Β). Γίνεται λοιπόν κατανοητό τι μερίδιο της τουριστικής αγοράς των Σφακίων καταλαμβάνει η συγκεκριμένη πελατεία. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η τοπική κοινωνία, όχι μόνο της Χώρας Σφακίων και των Κομητάδων αλλά και του ευρύτερου κάμπου του Φραγκοκάστελου, έχει αποδεχτεί την λειτουργία του συγκεκριμένου ξενοδοχείου, απ'τη στιγμή που οι γυμνιστές δε προκαλούν με τη παρουσία τους σε άλλες παραλίες (απομονωμένες ή μη) παρά από αυτή του ξενοδοχείου.

ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πρόκειται για τη τουριστική δραστηριότητα που συναπτεται με το "χόμπι" του κυνηγιού. Συγκεκριμένα υπάρχουν δύο κατηγορίες τουριστών: αυτοί που σκοτώνουν το θήραμα τους και το πάνε σε μία κοντινή ταβέρνα για να το μαγειρέψει και να το φάνε και να αφήσουν ότι έχουν ευχαρίστηση στον ιδιοκτήτη της ταβέρνας και οι άλλοι που κάνουν το μεράκι τους κυνηγώντας σε ιδιωτικά καταφύγια θηραμάτων και μετά ακολουθούν την ίδια διαδικασία στη ταβέρνα του καταφύγιου-ξενοδοχείου. Βέβαια υπάρχει και άλλη μία κατηγορία κυνηγών που θηρεύει και γυρίζει στη βάση του αμέσως (απ'τις πόλεις).

Ειδικότερα, τα προβλήματα που σχετίζονται με το κυνήγι είναι τα ακόλουθα:

- Κακή διαχείριση των πληθυσμών θηραμάτων. Όταν ο πληθυσμός ενός είδους μειωθεί κάτω από ένα ορισμένο όριο, τότε το κυνήγι μπορεί να οδηγήσει το είδος αυτό σε εξαφάνιση. Δυστυχώς δεν υπάρχουν συστηματικές μελέτες για τους πληθυσμούς των θηραμάτων και παρακολούθηση των αυξομειώσεων τους, σε σχέση με φυσικούς και ανθρωπογενείς παράγοντες. Τα στοιχεία που συγκεντρώνονται από τη καταγραφή της κυνηγετικής κάρπωσης μέσω ερωτηματολογίων (πρόγραμμα "Αρτεμις") είναι μεν χρήσιμα, αλλά ανεπαρκή για αξιόπιστες εκτιμήσεις των πληθυσμών.

- Λαθροθηρία. Παρ'όλη την υπάρχουσα αυστηρή νομοθεσία, η λαθροθηρία παραμένει σοβαρό πρόβλημα, εξαιτίας της ουσιαστικής ανυπαρξίας φύλαξης και εφαρμογής των απαγορευτικών διατάξεων. Θετικό βήμα προς τη κατεύθυνση αυτή, ήταν η οργάνωση και η λειτουργία από το 1999 του μοντέλου της Ομοσπονδιακής Θηροφυλακής, από την Κυνηγετική Συνομοσπονδία Ελλάδας. Η Ομοσπονδιακή Θηροφυλακή αποτελείται από 153 θηροφύλακες, που ορκίστηκαν από τις Διευθύνσεις Δασών της Περιφέρειας. Βέβαια, η αναλογία των τριών θηροφυλάκων ανά Νομό κρίνεται ιδιαίτερα χαμηλή για τα ελληνικά δεδομένα.
- Επιβάρυνση του περιβάλλοντος με μόλυβδο από τα σκάγια που χρησιμοποιούνται στο κυνήγι. Το πρόβλημα αυτό είναι ιδιαίτερα οξυμένο σε υγρότοπους. Μελέτες σε άλλες χώρες έχουν δείξει υψηλά επίπεδα μολύβδου στο νερό. Οι τοξικές ιδιότητες του μολύβδου είναι ευρέως γνωστές. Πολλά τραυματισμένα πουλιά, που επιζούν από τα τραύματά τους, πεθαίνουν αργότερα από μολυβδίαση.
- Ακατάλληλες επανεισαγωγές θηραμάτων όσον αφορά στα είδη, στη περιοχή και στο χρόνο εφαρμογής. Οι απελευθερώσεις θηραμάτων είναι ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο θέμα. Χρειάζεται αυξημένη προσοχή για τη βελτιστοποίηση της αποτελεσματικότητας και τη μεγιστοποίηση του οφέλους από αυτή την οικονομική επένδυση. Συνήθως δε προηγούνται μελέτες των περιοχών απελευθέρωσης, ώστε να υπάρχουν στοιχεία για τη κατάσταση των τοπικών πληθυσμών. Τα ζώα που απελευθερώνονται μειονεκτούν σε σχέση με τα ήδη υπάρχοντα και εμφανίζουν πολύ υψηλή θνησιμότητα. Ακόμη έχουν εισαχθεί νέα είδη, τόσο σε εθνικό (π.χ. κινέζικα είδη φασιανού) όσο και σε τοπικό επίπεδο (π.χ. κουνέλια σε νησιά), χωρίς να ληφθούν υπόψη οι συνέπειες.

Στα Σφακιά, λειτουργεί στο Ασκύφου πρότυπη ξενοδοχειακή μονάδα με ελεγχόμενη ιδιωτική έκταση για κυνήγι και για μία σειρά από άλλες δραστηριότητες στην ευρύτερη περιοχή του οροπεδίου. Επίσης έχει γίνει ειδική περιβαλλοντική μελέτη στη περιοχή Ασφέντου-Καλλικράτη (εκτός της προστατευόμενης περιοχής οι γύρω οικισμοί), στην οποία ορίζεται, σύμφωνα με το καθορισμό ζωνών και ορών προστασίας, ότι στη ζώνη Β (Αειφορικής Διαχείρισης) επιτρέπεται, μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων, η θήρα σύμφωνα με τη κείμενη νομοθεσία. Να συμπληρώσουμε ότι η άλλη μία ζώνη που ορίζεται από τη μελέτη αποκαλείται "Σημαντική για τη βιοποικιλότητα" κι έχει περίπου τα ίδια όρια με την άλλη ζώνη. Βέβαια η περιοχή δεν έχει κηρυχθεί ακόμη προστατευόμενη παρ'όλες τις απαραίτητες ενέργειες που έχουν γίνει από φορείς και πολιτεία, καθώς εκκρεμεί η κήρυξη όλου του ορεινού συγκροτήματος των Λευκών Ορέων ως προστατευόμενης περιοχής.

Στο πλαίσιο της αειφορικής ανάπτυξης των ορεινών κοινοτήτων, όχι μόνο των Σφακίων, αλλά σχεδόν όλων των ορεινών κοινοτήτων της Ελλάδας, το κληνύγι έχει αναμφίβολα θέση, αρκεί να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις:

- α.** Μετατόπιση του μεγαλύτερου ποσοστού της κυνηγετικής πίεσης σε Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές. Για την αποφυγή επικίνδυνων μειώσεων στους πληθυσμούς των θηραμάτων είναι ουσιαστική η παρακολούθηση τους, στο πλαίσιο της θηραματοπονίας.
- β.** Περιορισμός της μόλυνσης του περιβάλλοντος, με μόλυβδο από τα σκάγια που χρησιμοποιούνται στο κυνήγι. Σε άλλες χώρες έχουν ήδη θεσπιστεί νομοθετικές διατάξεις που επιτρέπουν το κυνήγι ορισμένων ειδών υδρόβιων πουλιών, μόνο με τη χρήση μη τοξικών βολίδων (από ατσάλι).

γ. Βελτίωση της επιμόρφωσης των κυνηγών σε ζωτικά θέματα, όπως οι κανόνες ασφαλείας για τη πρόληψη κυνηγετικών ατυχημάτων, οι σκοπευτικές ικανότητες και η καλή γνώση της εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας για τη θήρα (περιορισμοί και απαγορεύσεις). Σημαντικό ρόλο μπορεί να παίξει η Κυνηγετική Ομοσπονδία Ελλάδας, με τις ομοσπονδίες και τους τοπικούς Κυνηγετικούς Συλλόγους, αναλαμβάνοντας την εκπλήρωση τέτοιων επιμορφωτικών σεναρίων.

δ. Κατάρτιση εθνικού σχεδίου για τις επανεισαγωγές ειδών ζώων και την εκπόνηση των απαραίτητων μελετών πριν και μετά την απελευθέρωση (παρακολούθηση πληθυσμών).

ε. Επέκταση του μοντέλου της Ομοσπονδιακής Θηροφυλακής, για τη καλύτερη εφαρμογή της κυνηγετικής νομοθεσίας και τη μείωση της λαθροθηρίας.

ζ. Απαγόρευση της ελεύθερης διέλευσης οχημάτων σε ορισμένες περιοχές ζωτικής σημασίας. Οι δρόμοι που οδηγούν σε αυτές κλείνονται με ειδικές μπάρες.

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Για την έννοια του αγροτουρισμού έχουν δοθεί πολλοί χαρακτηρισμοί όπως π.χ. Τουρισμός Υπαίθρου, Αγροτικός Τουρισμός, πράσινος τουρισμός κ.λ.π.

Ο αγροτουρισμός ως τουριστική δραστηριότητα εμφανίζεται στις αγροτικές περιοχές με τη μορφή τουριστικών καταλυμάτων (ενοικιαζόμενα δωμάτια ή παραδοσιακοί οικισμοί), τα οποία είναι κατάλληλα εναρμονισμένα με τα οικεία χαρακτηριστικά περιβάλλοντος τους, με σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγών της μορφής αυτής του τουρισμού.

Τα άτομα τα οποία χρησιμοποιούν αυτή τη μορφή τουρισμού είναι μορφωμένα, συνήθως ηλικιωμένοι ή ερευνητές που η οικονομική τους δυνατότητα είναι μεγάλη για το λόγο, ότι βρίσκονται σε ένα στάδιο της ζωής στο οποίο δεν επιβαρύνονται από τις οικογενειακές δαπάνες. Η διάρκεια των διακοπών ποικίλει ανάλογα με την επιθυμία των επισκεπτών, και μπορεί να μεταβληθεί π.χ. μπορεί να είναι από ένα Σαββάτοκύριακο μέχρι 10-30 μέρες. Ο αγροτουρισμός είναι αντιποικίλος και παρακολουθεί όλες τις φάσεις της γεωργίας, με τις συνεπαγόμενες εκδηλώσεις της αγροτικής ζωής. Η προέλευση των ατόμων είναι κυρίως από το εσωτερικό της χώρας, αλλά υπάρχουν και αλλοδαποί τουρίστες.

Ασφαλώς και δεν εκθειάζεται για τα Σφακιά το μοντέλο της "τουριστικής σκηνοθεσίας που παρατηρείται σε άλλες ορεινές περιοχές της Κρήτης (βλ. Μηλιά Χανίων, Αρόλιθος Ηρακλείου κ.α.). Συγκεκριμένα διαπιστώνεται το άθλιο επιχείρημα της αναβίωσης της παραδοσιακής ζωής πριν 100 χρόνια, με τη συμβολή αμέτρητων κομπάρσων για την εξυπηρέτηση-διασκέδαση των επισκεπτών. Βέβαια δεν λαμβάνεται υπόψη, ο κυριότερος παράγοντας της εναλλακτικής, τουλάχιστον, δραστηριότητας από τους επίδοξους σκηνοθέτες που είναι βέβαια ο άνθρωπος και η γνωριμία ειδικότερα με αυθεντικούς ανθρώπους. Τέλος αναφέρεται ότι η παραδοσιακή ζωή των κατοίκων των ορεινών περιοχών αποτελεί ένα ζωντανό και συνεχώς μεταλασσόμενο οργανισμό, που εμπλουτίζεται διαρκώς εν αντιθέσει με αυτά που πιστεύουν οι προαναφερθέντες επιχειρηματίες του τουρισμού. Συνεπώς, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι η δημιουργία τέτοιων "οικισμών", χωρίς μόνιμους κατοίκους, θα αποτελούσε τροχοπέδη για την αειφορική τουριστική ανάπτυξη των Σφακίων.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι η ήπια δραστηριότητα που έχει στόχο την ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των ιστορικών και αρχαιολογικών μνημείων, για την ανάπτυξη του τουρισμού στη περιοχή. Συνεπώς δίδεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να έρθει σε επαφή και γνωριμία με το πολιτιστικό πλούτο του τουριστικού προορισμού και τη συμμετοχή και παρακολούθηση των πολιτιστικών εκδηλώσεων που απορρέουν από αυτόν.

Αυτό εκδηλώνεται στα Σφακιά με επισκέψεις σε ιστορικά μνημεία (Φραγκοκάστελο, Κουλέδες Ασκύφου), οικισμούς με στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (Χώρα Σφακίων, Λουτρό κ.α.), παρακολουθήσεις παραδοσιακών χορών και τραγουδιών και τέλος, με τη συμμετοχή σε τοπικές κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως είναι οι αθλητικοί αγώνες Νικήτεια, τα πανηγύρια και η διοργάνωση από κοινού εκδηλώσεων με άλλες ορεινές περιοχές της Κρήτης (Σφακιά-Ανώγεια κ.α.). Επίσης δε θα πρέπει να παραλείψουμε ν'αναφερθούμε στο φαράγγι της Σαμαριάς που έχει κηρυχθεί από την UNESCO (οργανισμό του ΟΗΕ για τη καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς της Γης), το 1981, ως απόθεμα βιοσφαιρας της Γης. Επιλογικά προτείνεται η δημιουργία ή χάραξη κι άλλων πολιτιστικών διαδρομών στα Σφακιά, εκτός από αυτή που αναφέρεται στα διαφημιστικά φυλλάδια της Εταιρείας Τουρισμού Κρήτης (Χανιά-Ασή Γωνιά-Καλλικράτης-Ασφέντου-Ασκύφου-Ίμπρος-Φραγκοκάστελο-Ροδάκινο-Άγιος Βασίλειος-Χανιά).

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ Ή ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός αυτής της κατηγορίας απευθύνεται σε όλο το εύρος του εκπαιδευτικού συστήματος και αντικειμενικός του σκοπός είναι η μάθηση, δηλαδή η γνωριμία με την ιστορία (ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία), το φυσικό περιβάλλον (χλωρίδα και πανίδα), την αρχιτεκτονική κ.λ.π.

Μορφές του εκπαιδευτικού τουρισμού είναι τα εκπαιδευτικά ταξίδια στο εσωτερικό και εξωτερικό της χώρας, η συμμετοχή των μαθητών-φοιτητών σε σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία και σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και οικολογικής αξίας.

Εξαιτίας του μορφωτικού του χαρακτήρα, η τουριστική του πελατεία αποτελείται κυρίως από νέους (μαθητές, σπουδαστές-φοιτητές), οι οποίοι ταξιδεύουν και κάνουν τουρισμό με τη μαθησιακή τους ιδιότητα.

Η υποδομή που χρησιμοποιεί είναι αυτή του γενικού τουρισμού και ανάλογα με τους στόχους του απαιτείται εξειδικευμένη υποδομή π.χ. μουσεία λαογραφικά, φυσικής ιστορίας, παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και προστατευόμενους βιότοπους.

Στα Σφακιά παρατηρείται ένα μεγάλο έλλειμμα σε ότι αφορά τον εκπαιδευτικό τουρισμό, ακριβώς γιατί στερούνται βασικών εξειδικευμένων υποδομών όπως προαναφέρθηκαν. Συγκεκριμένα απόλυτα αναγκαία κρίνεται η δημιουργία παραρτήματος Λευκών Ορέων, του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Κρήτης (ΜΦΙΚ), λόγω του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος που έχει να επιδείξει η περιοχή. Επίσης σκόπιμη κρίνεται η κήρυξη κι άλλων περιοχών ως προστατευόμενων, με άμεσο

στόχο τη προστασία των ορεινών όγκων και απώτερο τη προσέλκυση μεγαλύτερης μερίδας του εκπαιδευτικού τουρισμού στη Κρήτη. Συγκεκριμένα, αυτό μπορεί να γίνει μέσω της περαιτέρω στήριξης της περιοχής, από τα τριτοβάθμια ιδρύματα της Κρήτης και κυρίως από το Πολυτεχνείο Κρήτης που παρουσιάζει μία σχετικότερη εγγύτητα. Βέβαια, αυτό δεν αποκλείει το αντίστροφο, δηλαδή τη στήριξη και "αγκαλιασμό" του Πολυτεχνείου και της κοινότητας του από τη Σφακιανή κοινωνία. Επιλογικά ιδιαίτερο βάρος θα πρέπει να δοθεί στις εκδρομές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κυρίως του Γυμνασίου και των πρώτων τάξεων του Λυκείου, με την ενθάρρυνση διοργάνωσης εκδρομών στους τόπους των προγόνων μας από τους συλλόγους καθηγητών και γονέων και κηδεμόνων.

ΟΡΕΙΝΟΣ-ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο χειμερινός τουρισμός είναι η δραστηριότητα που συνδέεται με τα χιονοδρομικά κέντρα και γενικότερα με το σύνολο των τουριστικών ενεργειών που διεξάγονται κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Άλλες μορφές που συνδέονται με το χειμερινό τουρισμό είναι ο ορειβατικός τουρισμός και οι διακοπές στα ορεινά θέρετρα (ορεινός τουρισμός), που αποτελούν το σύνολο των δραστηριοτήτων που εκδηλώνονται στις ορεινές περιοχές και διεξάγονται σ'όλη τη διάρκεια του έτους. Τα αθλήματα αυτά είναι η χιονοδρομία, παγοδρομία, έλκηθροδρομία, χιονοσανίδα κ.α.

Οι τουρίστες αυτής της κατηγορίας τουρισμού προέρχονται από τάξεις με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, δεδομένου ότι τα χειμερινά σπορ απαιτούν σημαντικά έξοδα για τη διεξαγωγή τους. Πρόκειται για άτομα νεαρής ή μέσης ηλικίας, κυρίως εύποροι που ξοδεύουν τρεις φορές περισσότερο από το μέσο τουρίστα του παραθαλάσσιου τουρισμού. Συνήθως αφιερώνουν τα Σαββάτοκύριακα τους, αλλά και μέρος από τις κύριες ή δεύτερες διακοπές για να κάνουν χιονοδρομίες.

Ένα από τα κυριότερα έργα για ορεινή ανάπτυξη, αν φυσικά οι χώροι του συγκεκριμένου όγκου προσφέρονται, είναι στην εποχή μας και η κατασκευή χιονοδρομικών κέντρων μικρών ή μεγαλύτερων.

Όταν πρωτοεμφανίστηκαν τα Σκι στα Χανιά, το 1955, πολλοί έβγαλαν από τη καρέκλα του γραφείου ή του σπιτιού τους, το πόρισμα ότι τα Λευκά Όρη δεν είναι για σκι. Με τα χρόνια όμως αποδείχθηκε, πως ορισμένα μέρη του ορεινού όγκου της δυτικής Κρήτης είναι πολύ καλύτερα για να δημιουργηθούν χιονοδρομικές, μικρές ή μεγαλύτερες πίστες και για διασχίσεις χειμερινές με ορειβατικά χιονοπέδιλα, από πολλά βουνά της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Επιβεβαίωση των παραπάνω στάθηκε η οργάνωση του πρώτου, πανελλήνιας συμμετοχής, χιονοδρομικού αγωνίσματος στη Κρήτη, και συγκεκριμένα στη περιοχή Γαλάτης-Ψηλάφι, πάνω από τον Ομαλό.

Μετά από αυτή τη διοργάνωση, στην οποία συμμετείχε και η Εθνική Ομάδα της Χιονοδρομίας, ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Χανίων (ΕΟΣΧ) έφερε ειδικούς κατασκευής χιονοδρομικών κέντρων από την Αυστρία, οι οποίοι μετά από πολύμηνες μετρήσεις του ανέμου, του χιονιού κ.λ.π. κατάρτισαν μία ογκώδη μελέτη κατασκευής. Η μελέτη κατατέθηκε στον ΕΟΤ και εάν εγκρινόταν, η αποπληρωμή του κέντρου στους κατασκευαστές θα γινόταν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα από τις εισπράξεις αυτού, κατά το πρότυπο του αεροδρομίου των Σπάτων. Ο όρος όμως ήταν να αναλάβει τη προώθηση του έργου η τοπική αυτοδιοίκηση ή ο τοπικός φορέας (τότε δεν

ήταν Δήμος ή περιοχή) και φυσικά όχι ο ορειβατικός ή ο ίδιος ο ΕΟΤ. Ας σημειωθεί ότι το έργο προέβλεπε ελάχιστη επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον και θα επρόκειτο για το μόνο που τα εναέρια καθίσματα (LIFT) θα λειτουργούσαν όλο το χρόνο, καθώς θα προσέφερε το μοναδικό θέαμα των δύο πελάγων, φαραγγιών κ.λ.π. Τελικά αυτή η πρόταση δεν έγινε αποδεκτή από τους τότε αρμόδιους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης (κοινοτάρχες).

Τον ίδιο καιρό προετοιμαζόταν η πρόχειρη, κακότεχνη και μικρή αλλά σκανδαλώδη για τα ποσά που ξοδεύτηκαν, κατασκευή του δήθεν χιονοδρομικού κέντρου της Νίδας, των Ανωγείων.

Φυσικά υπάρχουν και άλλα σημεία κατάλληλα, λιγότερο ή περισσότερο, για χιονοδρομικά κέντρα, όπως στις κορυφές Κάστρο-Φανάρι πάνω από τ'Ασκούφου, μέσα από τις Γούρνες Αποκορώνου, μέσα από το Θέρισσο και αλλού. Παρ'όλαυτά αρκετοί ξένοι, χωρίς κανείς να τους το προτείνει αλλά που ανακάλυψαν μόνοι τους, διασχίζουν τα Λευκά Όρη με ορειβατικά σκι.

Γενικά η υπόθεση κατασκευής χιονοδρομικού κέντρου στα Λευκά Όρη, απαιτεί τη σύμπλευση αρκετών φορέων που δραστηριοποιούνται στη περιοχή (από το ΜΦΙΚ, τις αναπτυξιακές εταιρείες των Δήμων έως τον ΕΟΤ και τα διάφορα υπουργεία που είναι αρμόδια για τη διαχείριση και προστασία των Λευκών Ορέων). Έτσι προς το παρόν, όσο βρίσκονται σε εξέλιξη διάφορα προγράμματα προστασίας και ανάδειξης της περιοχής (LIFE, NATURA κ.α.) τόσο θα παραμένει θολό το τοπίο γύρω από τη κατασκευή χιονοδρομικού κέντρου. Δηλαδή κυρίως αν θα λειτουργεί μέσα ή έξω από τα όρια των προστατευόμενων περιοχών και δευτερευόντως αν θα έχει θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις για τη τοπική κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον.

Ο ορεινός-ορειβατικός τουρισμός περιλαμβάνει πεζοπορία σε μονοπάτια, δάση, περιοχές φυσικού κάλλους, αναβάσεις σε βουνά. Η υποδομή για τον ορειβατικό τουρισμό είναι δύο τύπων:

-Μονοπάτια, τα οποία απαιτούν χάραξη, συντήρηση και σήμανση και τα οποία περιγράφονται σε χάρτες.

-Καταλύματα για τη διανυκτέρευση των ορειβατών.

Ο ορεινός-ορειβατικός τουρισμός διαφέρει από το φυσιολατρικό-περιπατητικό, γιατί ο πρώτος περιλαμβάνει τη τουριστική δραστηριότητα της ανάβασης σε βουνά με τη χρησιμοποίηση ειδικού εξοπλισμού, ενώ στο περιπατητικό η τουριστική δραστηριότητα περιλαμβάνει το περπάτημα σε βατές προσπελάσιμες περιοχές χωρίς τη βοήθεια ειδικού εξοπλισμού.

Τα Σφακιά καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο μέρος των Λευκών Ορέων περιλαμβάνουν πλήθος ορειβατικών αναβάσεων σε περισσότερες από 20 κορυφές με υψόμετρο μεγαλύτερο των 2.000μ. Οι περισσότερες από αυτές πραγματοποιούνται από τη περιοχή της Ανώπολης προς τη κορυφή Πάχνες. Επίσης θα πρέπει να τονίσουμε, ότι οι Μαδάρες είναι ένα ορεινό συγκρότημα φιλόξενο και όχι απρόσιτο για παιδικές αναβάσεις και κατασκηνώσεις, σε πολλές κορυφές κι οροπέδια του.

ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΣ-ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η μορφή αυτή του τουρισμού, προσανατολίζεται στην επαφή-γνωριμία και την ανάδειξη των φυσικών πόρων μιάς περιοχής, μέσα από την ανάπτυξη μιας σειράς δραστηριοτήτων όπως επισκέψεις σε βιότοπους, βοτανολογικοί περίπατοι κ.α.

Με το φυσιολατρικό τουρισμό, ο επισκέπτης-τουρίστας έχει τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με τη χλωρίδα και πανίδα και τη γεωμορφολογία μιάς περιοχής, και να αποκτήσει την αντίστοιχη γνώση γι'αυτά.

Το Ε4 στη Κρήτη αρχίζει από το Καστέλι Κισσάμου και τελειώνει στη Ζάκρο Σητείας.

Δίνει τη δυνατότητα στους περιπατητές να γνωρίσουν τη Κρητική φύση, μιάς και περνά από παλιά μονοπάτια, εγκατελειμένους οικισμούς, μοναστήρια και βέβαια τα ψηλά βουνά της Κρήτης. Η χάραξη και η σηματοδότηση έγινε με πρωτοβουλία της Περιφέρειας Κρήτης, σε συνεργασία με τις κοινότητες των περιοχών που διασχίζει το Ε4 και όλους τους ορειβατικούς συλλόγους της Κρήτης.

Αναλυτικότερα τα Σφακιά έχουν το πυκνότερο δίκτυο διαδρομών του ευρωπαϊκού ορειβατικού μονοπατιού Ε4. Ιδιαίτερα προσφέρονται οι εξής: α) Σούγια-Αγία Ρουμέλη-Λουτρό-Χώρα Σφακίων-Κομητάδες-Βουβάς-Πατσιανός-Φραγκοκάστελο (παραθαλάσσια) και β) Ομαλός-Καταφύγιο Καλλέργη-Κατσιβέλι Μιτάτο-Ασκούφου-Ίμπρος-Ασφέντου-Καλλικράτης-Σκαλωτή (ορεινή). Παρατηρείται, κι εδώ όμως, έλλειψη ειδικών υποδομών όπως σταθμών ενημέρωσης χλωρίδας και πανίδας κ.α.

Επίσης ευοίωνες προοπτικές παρουσιάζει και ο τουρισμός παρατήρησης πουλιών. Μεγάλος αριθμός αρπακτικών πουλιών ίπταται καθημερινά πάνω από τα Λευκά Όρη. Ακόμα και σήμερα δεν έχει εκτιμηθεί η οικονομική αξία της άγριας ζωής. Συγκεκριμένα η παρατήρηση άγριων πουλιών (Bird watching) που ενδημούν στη περιοχή, προσελκύει όλο και περισσότερους λάτρεις σε όλο το κόσμο εκτός από την Ελλάδα, όπου δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί η αναγκαία υποδομή για το σκοπό αυτό. Υποδομή βέβαια, που δεν απαιτεί μεγάλες επενδύσεις αλλά εθελοντική συνεργασία, σε τοπικό επίπεδο και πρωτοβουλίες κυρίως από τη πλευρά της πολιτείας. Αυτό προϋποθέτει και το βασικότερο, την εκπαίδευση-ευαισθητοποίηση γύρω από τα είδη που κινδυνεύουν με εξαφάνιση και των σημαντικότερων απειλών (δηλητηριασμένα δολώματα, λαθροθηρία, αιχμαλωσία κ.α.) γι'αυτά. Την ενημέρωση γι'αυτό το θέμα στη Κρήτη, έχει αναλάβει το ΜΦΙΚ και η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, σε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ μέσω του προγράμματος "Προστασία περιβάλλοντος και Βιώσιμη ανάπτυξη", σε τρεις περιοχές της ορεινής Κρήτης (Άγιο Δίκαιο, Κουρταλιώτικο Φαράγγι και Θρυπτή). Σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη αυτού του είδους του θεματικού τουρισμού θ'αποτελούσε η εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος σε μέρος των Λευκών Ορέων.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Θρησκευτικός τουρισμός είναι η τουριστική δραστηριότητα που γίνεται για θρησκευτικούς λόγους, δηλαδή για τη παρακολούθηση θρησκευτικών εορτών και τη γνωριμία των θησαυρών που κρύβουν οι διάφοροι τόποι λατρείας και τα μοναστήρια, με απώτερο στόχο την ικανοποίηση του θρησκευτικού τους αισθήματος. Από παλιά οι άνθρωποι ταξίδευαν για θρησκευτικούς λόγους και πολλές

περιοχές οφείλουν την ανάπτυξη τους, σ'αυτή τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού όπως οι Αγίοι Τόποι, η Μέκκα κ.α.

Κρίνεται απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι στη σύγχρονη εποχή, είναι δυνατό να μην είναι το θρησκευτικό κίνητρο αυτό καθ'εαυτό, που προκαλεί τις θρησκευτικότουριστικές μετακινήσεις αλλά ακόμη και οι μη θρησκευόμενοι εκμεταλλεύονται τις θρησκευτικές εορτές, για να κάνουν τις δεύτερες ή μικρές διακοπές τους κατά τη διάρκεια τους.

Το μέγεθος της πελατείας του θρησκευτικού τουρισμού δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί, μιάς και οι περισσότερες θρησκευτικότουριστικές μετακινήσεις δεν καταγράφονται ή καταγράφονται σαν απλές τουριστικές μετακινήσεις. Το μέγεθος αυτό εξαρτάται κι είναι ανάλογο με τη θρησκευτικότητα των κατοίκων ενός τόπου και με το τρόπο που την εκδηλώνουν. Και είναι γνωστό ότι το θρησκευτικό συναίσθημα είναι πιο έντονο στις παραδοσιακές κοινωνίες και στις περιοχές της υπαίθρου, και ότι αυτό το συναίσθημα ενδυναμώνεται από τα ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις και το τρόπο ζωής.

Στα Σφακιά, οι λαϊκές τελετουργίες παρουσιάζουν διάφορες ιδιαιτερότητες σε σχέση με την υπόλοιπη Κρήτη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν για την επιστήμη της λαογραφίας το τάσσιμο ανθρωπόμορφων άρτων στον Άγιο Αντώνιο Θυμιανής, το πανηγύρι Αγίου Χαραλάμπου σε σπηλαιώδη ναό στη Χώρα Σφακίων κ.α. που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με προχριστιανικές-αρχαίες-ειδωλολατρικές εορτές.

Μεγάλη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στην αναγνώριση της περιοχής, ως σταθμού του Αποστόλου Πάυλου (με την ανάδειξη, κυρίως του ομώνυμου ναού του 10ου αιώνα στην Αγιά Ρουμέλη αλλά και άλλων, στους Καλούς Λάκκους και στους Κομητάδες), στη περιοδεία του των Εθνών, καθώς αποτελεί ένα τουριστικό προϊόν για τη χώρα μας πλέον (Βήματα του Αποστόλου Παύλου). Επίσης η εκκλησία του Αγίου Νικήτα στο Φραγκοκάστελο συγκαταλέγεται ανάμεσα στα μεγαλύτερα σύγχρονα πανεπαρχιακά ιερά των Σφακιανών, όπως και το μοναστήρι της Παναγίας της Θυμιανής, όπου το θρησκευτικό και το πατριωτικό στοιχείο συναιρούνται και ταυτίζονται (από τη Θυμιανή θεωρείται ότι ξεκίνησε η Επανάσταση του 1821 στη Κρήτη). Το ιερό στη προκειμένη περίπτωση δεν αποτελεί μόνο χώρο εκπλήρωσης των θρησκευτικών καθηκόντων αλλά προσλαμβάνει πολύ ευρύτερες διαστάσεις, ως τόπος συντήρησης και ανάδειξης της τοπικής ταυτότητας. Αν και το πανηγύρι είχε ακολουθήσει μία φθίνουσα πορεία, οι συλλογικές εκφράσεις της επαρχίας (πολιτιστικοί φορείς και αυτοδιοίκηση) προσπάθησαν να επαναφέρουν τη παλαιότερη αίγλη του, αναβιώνοντας μέχρι και προ πολλού ξεχασμένες συνήθειες, όπως είναι οι αθλητικοί αγώνες.

Η δημογραφική συρρίκνωση της επαρχίας αποτυπώνεται ακόμη και στις μεγάλες γιορτές, στα πανηγύρια όπου συρρέουν, εκτός από άτομα που διαμένουν μόνιμα στην επαρχία, Σφακιανοί που μετά τον εξωραϊσμό τους προσπάθησαν να διατηρήσουν δεσμούς με την ιδιαίτερη πατρίδα τους, αλλά και άτομα Σφακιανής καταγωγής που αναζητούν στις πατρογονικές παραδόσεις, στοιχεία πολιτιστικής ταυτότητας. Στη περίπτωση των Σφακίων παρατηρείται μία σημαντική ιδιαιτερότητα. Καθώς ο τόπος μαστιζόταν για αιώνες από προβλήματα και οικογένειες ακόμη αναγκάζονταν να φεύγουν, υπάρχουν σήμερα χιλιάδες άνθρωποι σε όλη τη Κρήτη (και έξω από αυτήν) που έλκουν (ή ισχυρίζονται πως έλκουν) τη καταγωγή από τα

Σφακιά. Απ'αυτούς επισκέπτονται τους ιερούς χώρους μόνο όσοι διατηρούν οικογενειακές μνήμες (2-3 γενιές πίσω) ή πολιτικοί που για ευνόητους λόγους λαμβάνουν μέρος σε τέτοια πανηγύρια. Ωστόσο μετά τη προσπάθεια ανασυγκρότησης της μνήμης μέσα από την αίγλη ενός ιερού, παρατηρείται κινητοποίηση των συλλογικών φορέων (σύλλογοι Σφακιανών της Αθήνας, του Ηρακλείου και των Χανίων), που δραστηριοποιούνται σε σημαντικό βαθμό και σε πολλές περιπτώσεις, προβάλλοντας ζητήματα του τόπου καταγωγής τους.

Τέλος οι εκκλησίες-βυζαντινά μνημεία, που όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα δεν είναι λίγες στα Σφακιά και οι πλείστες τοιχογραφημένες, έχουν αφεθεί στη τύχη τους με άμεσο ή μακρόχρονο αποτέλεσμα, τη φθορά αυτών από φυσικά αίτια (χρόνος, κλιματολογικές συνθήκες). Βέβαια αρκετές εκκλησίες έχουν ενταχθεί σε χρηματοδοτούμενα ευρωπαϊκά ή εγχώρια προγράμματα αναστήλωσης και προστασίας, πλην όμως αυτές αποτελούν ένα πολύ μικρό κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς των Σφακίων. Επιβάλλεται λοιπόν συντονισμός φορέων της περιοχής με τη πολιτεία και τους αρμόδιους εκπροσώπους της (Εφορείες Αρχαιοτήτων, ΕΟΤ κ.α.) για την διάσωση και ανάδειξη αυτών των πολύ σημαντικών μνημείων της περιοχής.

ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αθλητικός τουρισμός αποτελεί εναλλακτική μορφή με την οποία οι επισκέπτες, αναπτύσσουν παράλληλα με τη κύρια τουριστική τους δραστηριότητα και δευτερεύουσες, π.χ. αθλητικές αφού επιδίδονται και σε αγωνίσματα του μαζικού τουρισμού (θαλάσσιο σκι, αντισφαίριση, γκολφ κ.α.). Αντίστροφα και οι αθλητές πριν, ενδιάμεσα και μετά τα αγωνίσματα τους, αναπτύσσουν παράλληλα με τις αθλητικές δραστηριότητες και δευτερεύουσες π.χ. επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, τοπικές αγορές κ.α.

Οι φορείς που προωθούν το πλαίσιο ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού είναι η Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, οι περιφερειακές διευθύνσεις των Νομαρχιών και των ΟΤΑ (οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης) και οι τουριστικοί επιχειρηματίες.

Το παράδοξο που παρατηρούμε στον αθλητικό τουρισμό είναι ότι αν και ο χαρακτήρας είναι μαζικός, εντούτοις αποτελεί μία ευέλικτη μορφή εκδήλωσης σε σχέση με τις άλλες μορφές τουρισμού.

Στα Σφακιά, γενική διαπίστωση αποτελεί η παντελής έλλειψη αθλητικών υποδομών για την ικανοποίηση των αναγκών της Σφακιανής νεολαίας, πόσο μάλλον για την ικανοποίηση των επισκεπτών που εκδηλώνουν την συγκεκριμένη επιθυμία κατά τη διάρκεια των διακοπών τους. Συγκεκριμένα η περιοχή παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα (λόγω των κλιματολογικών φαινομένων που παρατηρούνται στη νότια Κρήτη) για την υποδοχή μεγάλων και μικρών αθλητικών οργανισμών της Ευρώπης, με σκοπό τη προετοιμασία τους για τα εκεί εγχώρια πρωταθλήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού αποτελεί η ελεύθερη Κύπρος (με κλιματολογικές συνθήκες ανάλογες της Κρήτης) με την φιλοξενία αγγλικών ομάδων ποδοσφαίρου κυρίως, για τη διεξαγωγή του σταδίου της χειμερινής τους προετοιμασίας εν όψει του υπολοίπου της σεζόν. Βέβαια στο νησί της Αφροδίτης πολλά από τα προαναφερόμενα ξενοδοχεία είναι αγγλικών συμφερόντων,

πράγματικότητα που θεωρείται προς αποφυγήν για την αειφορική τουριστική ανάπτυξη των Σφακίων. Στην αδυναμία του αθλοτουριστικού πακέτου της περιοχής συμβάλλει η έλλειψη ενός μεγάλου πρότυπου αθλητικού προπονητικού κεντρου για τη φιλοξενία αθλητικών οργανισμών όχι μόνο το χειμώνα αλλά καθ'όλη τη διάρκεια του έτους, δηλαδή και για τη θερινή προετοιμασία των ομάδων (μεγάλη κλιματολογική διαφορά μεταξύ οροπεδίων και παράκτιων περιοχών). Επίσης ως μειονέκτημα κρίνεται το γεγονός της αδυναμίας των αθλητικών συλλόγων της πόλης των Χανίων, να πρωταγωνιστήσουν στα εθνικά πρωταθλήματα. Ως άμεσο επακόλουθο έρχεται η αποφυγή διεξαγωγής φιλικών με μεγάλες ξένες ή εγχώριες ομάδες, κατά τη προετοιμασία τους στην υπόλοιπη Ελλάδα, λόγω της μεγάλης διαφοράς δυναμικότητας.

Μία από τις σημαντικότερες ενέργειες προώθησης του αθλητικού τουρισμού στα Σφακιά θα πρέπει γίνει για τον υπερμαραθώνιο "Τάλως η διάσχιση της Κρήτης". Πρόκειται για έναν αγώνα 500χλμ απόστασης και δώδεκα χιλιομέτρων ανάβασης, περνώντας από 4 Νομούς, 15 Δήμους και 65 χωριά της Κρήτης, με μοναδικό έπαθλο ένα δάφνινο στεφάνι προς τιμήν του ολυμπιακού πνεύματος. Βέβαια αυτή η προβολή θα πρέπει να γίνει με τη συνεργασία και των άλλων Δήμων που διαπερνάει ο υπερμαραθώνιος και κοινός στόχος να είναι η ετήσια διοργάνωση του, εν αντιθέσει με τώρα. Εν κατακλείδι προτείνεται ειδικότερα η ανάπτυξη του ποδηλατικού και του ιππικού τουρισμού για τους λόγους που αναφέρονται παρακάτω.

Όπως πολλά πράγματα, ιδέες, στάσεις ζωής που μας έρχονται από τη Δύση και καθιερώνονται στη χώρα μας, έτσι κι η ποδηλατική κουλτούρα της αναπτυγμένης Δύσης έχει αρχίσει να ριζώνει κι εδώ.

Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι το 30% περίπου των επισκεπτών-τουριστών, όλων των ηλικιών, από τις χώρες της Ευρώπης και της Β.Αμερικής, διαθέτει τη στοιχειώδη τουλάχιστον ποδηλατική παιδεία και επιθυμεί να συμπεριλάβει κατά τη διάρκεια των διακοπών του, και την εμπειρία μιάς ενδιαφέρουσας, οργανωμένης ποδηλατικής διαδρομής.

Επίσης το ίδιο περίπου ποσοστό διαθέτει και τη στοιχειώδη οικολογική συνείδηση, πράγμα που σημαίνει ότι το ποδήλατο γίνεται και ένα σύμβολο διαφορετικής προσέγγισης, της ιδέας της μετακίνησης και της στάσης μας απέναντι στη φύση.

Μία πολύ σημαντική δράση για τη προσέλκυση ποδηλατιστών θα είναι η χάραξη και σήμανση, σε συνεργασία με ορειβατικούς συλλόγους, των διαδρομών εκείνων του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4 που είναι προσπελάσιμες στο ποδήλατο.

Πρέπει να συνεργαστούν σύλλογοι, δήμοι, φορείς κι επαγγελματίες του χώρου, για τη χάραξη και σύνθεση ποδηλατικών διαδρομών και αναλυτικών χαρτών, που θα καλύπτουν όλα τα Σφακιά.

Θα πρέπει επίσης να διοργανωθεί ένα σεμινάριο (α) που θα αφορά την ανάπτυξη, οργάνωση και υλοποίηση του ποδηλατικού τουρισμού. Μέσα από ένα τέτοιο σεμινάριο θα μπορούσαν να καταρτιστούν θεωρητικώς αλλά και με εμπειρία πεδίου, όσοι νέοι και νέες θα ήθελαν να γίνουν οδηγοί ορεινής ποδηλασίας (ή υπεύθυνοι ποδηλατικών δραστηριοτήτων στη φύση) ή ν'ανοίξουν μιά ανάλογη επιχείρηση, που θ'αποτελεί και ποδηλατικό σταθμό ενός ευρύτερου δικτύου. Έτσι θα δημιουργηθεί και η απαραίτητη διδακτική ύλη για την επιμόρφωση και κατάρτιση, των μελλοντικά ενδιαφερομένων. Οι οποίοι νέοι εάν προέρχονταν από περιοχές μη

τουριστικές (ορεινές) και συνεπώς αναξιποίητες, αποκτούν ένα εργαλείο και μία δυνατότητα ήπιας ανάπτυξης που θα τους κρατήσει στο τόπο τους, και μάλιστα μέσω μίας δημιουργικής απασχόλησης.

Τέλος θα πρέπει να δημιουργηθεί μία ένωση-δίκτυο απ'όλους όσους ασχολούνται μ'αυτό το αντικείμενο, για να μπορέσουμε να ελέγχουμε τη σωστή και ήπια ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού στη Κρήτη, διότι έχουμε ν'αντιμετωπίσουμε το φαινόμενο-πρόβλημα του μαζικού ποδηλατικού τουρισμού, στα μεγάλα παραθεριστικά κέντρα και τις πόλεις του νησιού της δράσης πολυεθνικών εταιρειών οι οποίες δρουν ανεξέλεγκτα, χωρίς κανένα πλαίσιο νόμου, απρόσωπα και μονοπωλιακά, έχοντας προκαλέσει στο χώρο ήδη πολύ σοβαρή ζημιά (τα κέρδη απ'αυτές τους τις δραστηριότητες δε μένουν ούτε εν μέρει στο τόπο μας).

Εκτιμάται ότι ο τουρίστας θα προτιμήσει ένα μικρό γραφείο ποδηλατικού τουρισμού που ελέγχεται από ντόπιους κατοίκους, οι οποίοι εργάζονται με μικρές κι όχι πολυπληθείς ομάδες, έχουν τη δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας με τις τοπικές κοινωνίες και γνωρίζουν το τόπο τους και τα μυστικά του καλύτερα από αυτά που υπόσχονται τα προσφερόμενα πακέτα των ξενων εταιρειών.

Τι πρέπει να παίρνουμε υπόψη μας όταν χαράζουμε

μία ποδηλατική διαδρομή:

- α) την ασφάλεια των ποδηλατιστών
- β) την επιλογή διαδρομών με τη λιγότερη δυνατή κίνηση αυτοκινήτων
- γ) τη διάσχιση περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους
- δ) την επίσκεψη ιστορικών χωριών, μοναστηριών, γυναικείων συνεταιρισμών, εργαστηρίων χειροτεχνίας κ.α.
- ε) το καθορισμό του βαθμού δυσκολίας της διαδρομής ή τμημάτων αυτής
- στ) τη σωστή εκ των προτέρων ενημέρωση, προετοιμασία των ποδηλατιστών σε θέματα οδηγικής συμπεριφοράς και ασφάλειας

Στη περιοχή των Σφακίων, με βάση τα προαναφέρθεντα κριτήρια προτείνονται οι εξής ποδηλατικές διαδρομές προς αξιοποίηση για όλη τη διάρκεια του έτους:

- 1) Ασκύφου-Καλλικράτης-Ασφέντου
- 2) Μουρί-Καλοί Λάκκοι-Χώρα Σφακίων
- 3) Χώρα Σφακίων-Ανώπολη-Αράδενα-Άγιος Ιωάννης
- 4) Χώρα Σφακίων-Αργουλές (μόνο το χειμώνα)
- 5) Ασκύφου-Χώρα Σφακίων (ισχύει το ίδιο).

Ιππικός τουρισμός είναι ο τουρισμός κατά τη διάρκεια του οποίου, ο επισκέπτης έχει σαν κύρια δραστηριότητα την ιππασία. Απευθύνεται σε άτομα με υψηλό εισόδημα εξαιτίας του υψηλού κόστους συντήρησης των αλόγων και των υποδομών στέγασης τους.

Συνήθως τα κέντρα ιππασίας στη Κρήτη αποτελούν ολοκληρωμένα τουριστικά συγκροτήματα. Συγκεκριμένα λειτουργούν πλησίον των τουριστικά αναπτυγμένων περιοχών και προσφέρουν μία γκάμα υπηρεσιών όπως σίτιση, αναψυχή, διαμονή, ξενάγηση στους στάβλους και φυσικά ιππασία (κυρίως σε κλειστούς χώρους των κέντρων). Παρατηρείται επίσης η χρησιμοποίηση αλόγων αραβικών και κυρίως των Άλπεων, περιφρονώντας τα λιγοστά και σπάνια γεωργαλίδικα άλογα, που απαντώνται από αρχαιοτάτων χρόνων στη Κρήτη και συνάμα αποτελούν ενδημικό είδος γ'αυτήν.

Συνεπώς, τα Σφακιά με τον τεράστιο φυσικό και πολιτιστικό πλούτο τους, μπορούν να αποτελέσουν πρότυπο στην οργάνωση κι ανάπτυξη του συγκεκριμένου θεματικού τουρισμού, όντας και η μοναδική περιοχή που είναι τόσο αραιόκατοικημένη σε όλη την Ελλάδα. Βέβαια η δημιουργία μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων δεν αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου είδους τουρισμού, αλλά η χάραξη και σήμανση ιππικών διαδρομών που δε θα συμπίπτουν με τις αντίστοιχες πολιτιστικές, περιπατητικές, ποδηλατικές κ.α. Ειδικότερα προτείνεται η ανάπτυξη τέτοιων δράσεων κυρίως ανάμεσα των κορυφών των Λευκών Ορέων, και η δημιουργία ενός τέτοιου κέντρου πλησίον του εγκαταλειμμένου χωριού της Αράδενας, μεταξύ του τριγώνου Άγιος Ιωάννης-Πάχνες-Ανώπολη (στα πλαίσια της συνύπαρξης διαφόρων εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως με το τουρισμό περιπέτειας κ.α.).

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Αποτελεί μία από τις κυριότερες μορφές ήπιου τουρισμού, κυρίως σε χώρες που το συγκριτικό τους πλεονέκτημα είναι η θάλασσα. Περιλαμβάνει δραστηριότητες όπως θαλάσσιες περιηγήσεις και ναυταθλητισμό.

Στα Σφακιά ο θαλάσσιος τουρισμός γίνεται με τα πλοία της γραμμής που συνδέουν την Αγιά Ρουμέλη με το Λουτρό και τη Χώρα Σφακίων αλλά και με τη Σούγια Σελίνου και το ακριτικό νησί της Γαύδου και την ακατοίκητη Γαυδοπούλα.

Ήδη έχουν αρχίσει προσπάθειες από τη πολιτεία μέσα από τα επιχειρησιακά προγράμματα, για τη κατασκευή καταφυγίων τουριστικών σκαφών αλλά και αλιευτικών καταφυγίων κυρίως στη Χώρα Σφακίων, αλλά και στην Αγιά Ρουμέλη και το Λουτρό. Βέβαια μειονέκτημα στη συγκεκριμένη υπόθεση αποτελεί το μικρό μέγεθος των πλοιαρίων, που αδυνατούν ν'αποπλεύσουν με τη παραμικρή αντιξοότητα των καιρικών φαινομένων και ασφαλώς η αδυναμία ελλιμενισμού τους, λόγω φθορών που σημειώνονται στους λιμενίσκους των Σφακίων. Αυτό το πρόβλημα είναι εντονότερο το χειμώνα και αποτελεί μείζονος σημασίας η επίλυση του, για την άμβλυνση της εποχικότητας του τουρισμού στη περιοχή και τη προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών.

Η δημιουργία μαρίνας στη Χώρα, όπως έντονα έχει ζητηθεί από τουριστικούς φορείς των Χανίων, σκόπιμο θα ήταν να αποφευχθεί καθώς η περιοχή δεν έχει ούτε δύναται ποτέ ν'αποκτήσει κοσμοπολίτικο χαρακτήρα (μεγάλες τουριστικές μονάδες και υποδομές που συνάδουν με αυτές, όπως βιολογικός καθαρισμός κ.α.). Κάτι τέτοιο άλλωστε θ'αποτελούσε προσβολή και για τους ίδιους τους Σφακιανούς και την ιστορία της περιοχής τους.

Ιδιαίτερες προοπτικές επιτυχίας παρουσιάζει ο καταδυτικός τουρισμός στα Σφακιά, εξαιτίας της πλούσιας ναυτικής παράδοσης των Σφακιανών και της έντονης δράσης πειρατών, που χρησιμοποιούσαν τη περιοχή ως καταφύγιο αλλά και ως τόπο απόθεσης των λαφύρων τους.

Καταδυτικός τουρισμός ή τουρισμός καταδύσεων είναι ο τουρισμός που γίνεται για την άσκηση καταδύσεων σε λίμνες, ποτάμια και κυρίως στη θάλασσα. Για να επιχειρήσει κάποιος κατάδυση, πρέπει να παρακολουθήσει ένα κύκλο μαθημάτων σε σχολή καταδύσεων, που συνήθως αυτές εδρεύουν στις τουριστικές περιοχές και σε μεγάλες πόλεις. Υπάρχουν τέσσερα είδη καταδύσεως:

ελεύθερη, αυτόνομη, κατάδυση με σκάφος και νυχτερινή. Πρόκειται για ακριβό είδος ενασχόλησης (χόμπι), λόγω του υψηλού κόστους αγοράς ή ενοικίασης και συντήρησης του εξοπλισμού που απαιτείται για καταδύσεις.

Ο θαλάσσιος πλούτος της περιοχής δεν έχει ερευνηθεί σχεδόν καθόλου, και αυτό προκαλεί τις διάφορες καταδυτικές αποστολές για τον εντοπισμό ναυαγίων και αρχαίων κειμηλίων. Όμως η υπεύθυνη για τους βυθούς Εφορεία Ενάλιων Αρχαιοτήτων, με έδρα την Αθήνα, έχει χαρακτηρίσει τη θάλασσα νότια των Σφακίων ως μη προσπελάσιμη θαλάσσια ζώνη, προκαλώντας το τοπικό αίσθημα. Κι αυτό, αφού η εφορεία δεν έχει πραγματοποιήσει μέχρι σήμερα, έστω και κάποιο υποτυπώδη, έλεγχο για πιθανή ανεύρεση αρχαίων κειμηλίων.

Δηλαδή το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την αυτόνομη κατάδυση χρειάζεται άμεσα εκσυγχρονισμό. Ο παλιός νόμος περί αρχαιοτήτων που ισχύει τώρα, απαγορεύει τη κατάδυση σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Σημειωτέον ότι έχει κηρυχθεί τρεις φορές αντισυνταγματικός απ'το ΣτΕ (συμβούλιο της επικρατείας).

Μ'αυτό το τρόπο όμως μία μεγάλη πηγή εσόδων για τα Σφακιά, και για όλη τη Κρήτη βέβαια, χάνεται παρά τις υποσχέσεις που έχουν δοθεί κατά καιρούς από τις αρμόδιες αρχές και υπηρεσίες για αποχαρακτηρισμό περιοχών, εφόσον ασφαλώς έχει προηγηθεί ο απαραίτητος έλεγχος τους. Έτσι κατ'αυτό το τρόπο ο θαλάσσιος πλούτος των Σφακίων εξακολουθεί να παραμένει άγνωστη κι απαγορευτική λέξη, για αρκετούς επισκέπτες που "διψάνε" να το γνωρίσουν και η δημιουργία θαλάσσιου καταδυτικού πάρκου μένει "όνειρο θερινής νυκτός" για τη περιοχή.

Μία πρώτη ενέργεια προώθησης του θαλάσσιου τουρισμού όμως θ'αποτελούσε η έκδοση αδιάβροχου οδηγού ψαριών (που θα περιελάμβανε κοινά είδη ψαριών στα ρηγά νερά των Κρητικών θαλασσών), σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, για να γνωρίσουν οι επισκέπτες των Σφακιανών παραλιών το ενδιαφέρον που κρύβουν οι θάλασσες κάτω από την επιφάνεια τους.

ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Οικοτουρισμός είναι μία βιώσιμη μορφή φυσικού τουρισμού, που εστιάζεται κατά κύριο λόγο στην εμπειρία και την επιμόρφωση σχετικά με τη φύση και η οποία λαμβάνει μία τέτοια δεοντολογική μορφή διαχείρισης, ώστε να έχει μικρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, να μην είναι καταναλωτική και να προσανατολίζεται στη τοπική κοινότητα (έλεγχος, οφέλη και κλίμακα). Ο οικοτουρισμός λαμβάνει χώρα σε φυσικές περιοχές και θα πρέπει να συμβάλλει στη προστασία των περιοχών αυτών.

Στα πλαίσια αυτής της εναλλακτικής μορφής τουρισμού, συμπληρωμένης και από άλλες πτυχές όπως πολιτιστικός τουρισμός, επιστημονικός κ.α., το σπήλαιο μπορεί να παίξει κυρίαρχο ρόλο πόλου έλξης σε συνάρτηση με τη περιοχή στην οποία βρίσκεται. Ο σπηλαιολογικός τουρισμός αναπτύσσεται εκτενέστατα αμέσως παρακάτω.

Το υπάρχον καθεστώς όσον αφορά τη θεσμοθέτηση προστασίας των σπηλαίων, καθορίζεται ουσιαστικά από μία απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών, η οποία εντάσσει τα σπήλαια στη κατηγορία των μνημείων, υπάγοντας τα έτσι, στον ισχύοντα αρχαιολογικό νόμο.

Με την υπουργική αυτή απόφαση, βασικός υπεύθυνος φορέας για τα σπήλαια, καθίσταται η Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας, του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών. Επίσης δικαιοδοσία σε θέματα σπηλαίων έχει και το Παλαιοντολογικό Μουσείο της Αθήνας και τέλος ο ΕΟΤ, που έχει δικαίωμα να παρέμβει σε θέματα προστασίας των σπηλαίων (κακοτεχνίες, φθορές κ.λ.π.).

Τα προβλήματα αφορούν κυρίως, τη ρύθμιση κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για τη προστασία, αξιοποίηση και διαχείριση των σπηλαίων, το καθορισμό των αρμόδιων φορέων, το τρόπο επιλογής των σπηλαίων που είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν, με γνώμονα όμως τις δυναμικές σχέσεις μεταξύ τους και τις σχέσεις τους με το χώρο, την ιδιαίτερη φροντίδα που πρέπει να ληφθεί κατά τη διαδικασία αξιοποίησης, έτσι ώστε να προστατευτεί το σπάνιο οικοσύστημα που αντιπροσωπεύουν, τη κατανόηση της περιφερειακής διάστασης που πρέπει να προσδίδεται στο όλο θέμα της αξιοποίησης σπηλαίων, το τρόπο προβολής τους στην αγορά για τη καθιέρωση τους ως πόλους έλξης της τουριστικής μετακίνησης κ.λ.π.

Στο σημείο αυτό θα αποτολμηθεί η διατύπωση κάποιων προτάσεων για τη συστηματικότερη αξιοποίηση των σπηλαίων.

Α. Σκεπτικό Επιλογής Αξιοποιήσιμων Σπηλαίων

Η επιλογή σπηλαίων που είναι δυνατό να αξιοποιηθούν, θα πρέπει να ακολουθεί μίας συστηματικής καταγραφής όλων των ελληνικών καρστικών φαινομένων και των ειδικών χαρακτηριστικών τους, με βάση την αξιοποίηση των αρχείων της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας (ΕΣΕ), και άλλων διαθέσιμων στοιχείων.

Σε προηγούμενη ενότητα παρουσιάζονται οι καρστικοί σχηματισμοί των Σφακίων και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Η συγκέντρωση όλων των απαραίτητων στοιχείων είναι ουσιαστική, για τη διαμόρφωση ενός τρόπου επιλογής σπηλαίων ικανών για οικονομική αξιοποίηση όχι μόνο με τα κριτήρια που τα καθιστούν εκμεταλλεύσιμα/επισκέψιμα, αλλά και τη "δυναμική" τους θέση στο χώρο.

Η λογική που υποστηρίζεται δηλαδή, δεν είναι η κατά κόρον αξιοποίηση οποιουδήποτε σπηλαίου που παρουσιάζει κάποιο ενδιαφέρον, αλλά η εκμετάλλευση εκείνων που ικανοποιούν όλες τις συνθήκες, συμβάλλοντας συγχρόνως και στη τοπική οικονομία. Αυτό σημαίνει προσεκτική αξιολόγηση των σχέσεων απόστασης μεταξύ των σπηλαίων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και των τοπικών αναπτυξιακών συνθηκών των ενδιαφερομένων περιοχών.

Δηλαδή θα πρέπει να μελετηθεί προσεκτικά εάν αξίζει το κόπο να αξιοποιηθούν περισσότερα από ένα σπήλαια, συγκεντρωμένα στο ίδιο σχεδόν σημείο του χώρου, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι επιδράσεις που θα προκαλέσει αυτή η αξιοποίηση όχι μόνο βραχυχρόνια, αλλά και μακροχρόνια στο ίδιο το οικοσύστημα των σπηλαίων, αλλά και στο γενικότερο κοινωνικοοικονομικό σύστημα της περιοχής.

Αντίστοιχα θα πρέπει να μελετηθούν προσεκτικά οι αναπτυξιακές προοπτικές, με σύγχρονη ανάπτυξη πρωτοβουλίας και δραστηριότητας των τοπικών φορέων, που απορρέουν από οικονομική αξιοποίηση σπηλαίων σε περιοχές προβληματικές, οικονομικά μαραζωμένες.

Με βάση τα προαναφερόμενα, καθώς και το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των κυριότερων ελληνικών σπηλαιών-ενεργών ή μη-τοποθετείται χωρικά σε περιοχές χαμηλής τουριστικής συγκέντρωσης, θα μπορούσε να επιτευχθεί ένας προσδιορισμός περιοχών προτεραιότητας, όπου η τουριστική αξιοποίηση των υπαρχόντων αξιόλογων σπηλαίων θα διευκόλυνε ή θα ενίσχυε την ευρύτερη ανάπτυξη προβληματικών περιοχών, και τελικά μία ομαδοποίηση σε περιφερειακό επίπεδο των περιοχών σε συνάρτηση με τα σπήλαια που εμπεριέχουν, έτσι ώστε κάθε πιθανή αξιοποίηση να είναι συστηματικότερη.

Αυτό είναι δυνατόν να προωθηθεί στα πλαίσια μίας γενικότερης τουριστικής πολιτικής στο τομέα των σπηλαίων, που θα πρέπει να χαραρίζεται έχοντας σαν βάση δύο κύρια στοιχεία: το σπήλαιο ως φυσικό δημιούργημα υψίστης σημασίας και αυτονόητα τη προστασία του από κάθε ενδεχόμενο κίνδυνο, και τη θέση αυτού στο χώρο, ως τον αποδέκτη των οφελειών της αξιοποίησης.

Οι παραπάνω σκέψεις μπορούν να υλοποιηθούν μετά από συστηματική διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων κάθε περιοχής σε σχέση με τα αντίστοιχα σπήλαια, με πιθανή εκπόνηση τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων κ.λ.π. Ζωτικό στοιχείο είναι η ανάπτυξη δραστηριότητας και πρωτοβουλίας των τοπικών φορέων, έτσι ώστε να αξιοποιηθεί όσο το δυνατόν καλύτερα η περιφερειακή διάσταση που χαρακτηρίζει το θέμα των σπηλαίων, καθώς αυτά εγκλείουν τη δυνατότητα αντιμετώπισης τους ως τοπικά τουριστικά προϊόντα.

Τέλος είναι αναγκαία η ύπαρξη στατιστικών στοιχείων από την αξιοποίηση σπηλαίων και σε τοπικό επίπεδο, ώστε να είναι δυνατή η αξιολόγηση των ωφελειών και η συγκρότηση της μελλοντικής πολιτικής.

Β. Ένταξη του Σπηλαιίου σε Νέες ή μη Αναπτυγμένες μέχρι σήμερα Τουριστικές Δραστηριότητες

Η λειτουργία του σπηλαιίου ως πόλου έλξης τουριστών είναι ζωτικής σημασίας, έτσι ώστε τα σπήλαια θα μπορούσαν να ενταχθούν σε σύστημα φυσικών πάρκων και εθνικών βιοτόπων όπου αυτό είναι δυνατόν, κάτω από τη λογική μίας πολιτικής που αξιοποιεί λελογισμένα όλο το φυσικό πλούτο και τη μεγάλη ποικιλία των οικοσυστημάτων που διαθέτει η Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να μετατραπούν σε αίθρια μουσεία, με την ανάδειξη στο ευρύ κοινό του φυσικού κάλλους που διαθέτουν, και τη προβολή της σύνδεσης τους με ιστορικά γεγονότα ή με στοιχεία μυθολογίας ή λαϊκής παράδοσης, καθώς και των επιστημονικών ευρημάτων που πιθανά εγκλείουν.

Το σκεπτικό αυτό μπορεί να προκαλέσει όχι μόνο την ενεργοποίηση της τουριστικής ζήτησης του τουρίστα-καταναλωτή σαν άτομο, αλλά και συλλογικά οργανωμένων πληθυσμιακών ομάδων, όπως εκδρομικών συλλόγων, ορειβατικών συλλόγων, συλλόγων οργανισμών, σχολείων, πανεπιστημίων, επιστημόνων, μελετητών-με την αξιοποίηση των σπηλαίων από την εκπαιδευτική πολιτική-πληθυσμιακών ομάδων που συμμετέχουν σε προγράμματα κοινωνικού τουρισμού, συνεδρίων με τη μορφή συνεδριακών εκδρομών κ.λ.π. Έτσι οι περιοχές που διαθέτουν αξιοποιημένα σπήλαια, μπορούν να τροφοδοτούνται από μίας ήπιας μορφής εκδρομικό τουρισμό με δυνατότητα παραμονής λίγων ημερών, κατόπιν όμως κατάρτιση ολοκληρωμένων προγραμμάτων και εκτέλεσης των αναγκαίων έργων υποδομής, προτού γίνει οποιαδήποτε προσπάθεια προσέλκυσης τουριστών.

Με το τρόπο αυτό επιτυγχάνεται και η προσέλευση τέτοιας ποιότητας τουριστικού ρεύματος, ώστε να μειώνονται οι πιθανότητες μαζικής καταστροφικής "τουριστικής" αξιοποίησης των φυσικών αυτών μνημείων.

Διαδικασία Αξιοποίησης-Μέριμνα για τη Προστασία των Σπηλαίων

Οι πιθανότητες μαζικής καταστροφικής "τουριστικής" αξιοποίησης των σπηλαίων μειώνονται δραστικά και με το τρόπο αντιμετώπισης των θεμάτων προστασίας κατά τη διαδικασία της μετατροπής του σπηλαίου σε τουριστικό προϊόν, κατά τη διαδικασία διευθέτησης του δηλαδή, έτσι ώστε να είναι σε θέση να δεχθεί τους τουρίστες-καταναλωτές.

Η διαδικασία αυτή της αξιοποίησης απαιτεί εξερεύνηση, ακριβή και λεπτομερειακή αποτύπωση κάτοψης του σπηλαίου, ακριβή χαρτογράφηση του εσωτερικού του, διαμόρφωση του έτσι ώστε να είναι δυνατή η ξενάγηση, εξωραϊσμό του περιβάλλοντος χώρου, πιθανή ανέγερση και λειτουργία τουριστικού περιπτέρου, δημιουργία χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων, πιθανή ανέγερση και λειτουργία ξενώνα κ.λ.π.

Όλη αυτή η διαδικασία θα πρέπει να προσχεδιάζεται έτσι ώστε να προκαλείται η μικρότερη δυνατή ζημιά στο σπήλαιο. Έτσι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο τύπος του σπηλαίου. Καθώς κάθε σπήλαιο έχει ιδιαίτερο τύπο, δε μπορεί να γίνεται αντιγραφή διευθέτησης για όλα τα σπήλαια, ενώ θα πρέπει να μελετηθούν όλα τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν τα ήδη αξιοποιημένα σπήλαια, ώστε να μην επαναληφθούν τα ίδια λάθη.

Το ορθολογικό είναι η όλη διαδικασία της αξιοποίησης να ενταχθεί σε πρόγραμμα αξιοποίησης της περιοχής, και να είναι αποτέλεσμα όλων των απαιτούμενων μελετών στα πλαίσια του σκεπτικού που αναπτύχθηκε και προηγουμένως, για μιά συστηματική προσέγγιση του όλου θέματος. Πάντως πριν γίνει οποιαδήποτε ενέργεια, θα πρέπει να διερευνηθεί αν υπάρχουν αποφάσεις χαρακτηρισμού των σπηλαίων ως αρχαιολογικών χώρων ή χώρων άλλων επιστημονικών ερευνών, ώστε να επιτευχθεί εναρμόνιση της αξιοποίησης και με αυτές τις δραστηριότητες.

Όσον αφορά τα θέματα της προστασίας του χώρου του σπηλαίου από τις επιπτώσεις της τουριστικής αξιοποίησης, θα πρέπει να αξιοποιηθούν τα συμπεράσματα μελέτης από ομάδα ειδικών επιστημόνων, που θα γίνει για το λόγο αυτό, καθώς και η αντίστοιχη εμπειρία απ'το εξωτερικό.

Θέματα όπως ο κατάλληλος φωτισμός, για την αποφυγή ανάπτυξης μυκήτων και βακτηριδίων, λόγω φωτοσύνθεσης, στους σταλαγμίτες και σταλακτίτες με αποτέλεσμα τη τελική καταστροφή τους, η διευθέτηση της τουριστικής διαδρομής, έτσι ώστε ν'αποφευχθούν ουσιαστικές καταστροφές του διάκοσμου και της δόμησης του σπηλαίου, η αποφυγή συνωστισμού για τη προστασία της ισορροπίας του ζωντανού οικοσυστήματος και του μικροκλίματος του σπηλαίου κ.λ.π., μπορούν να επιλυθούν με τη χρήση ειδικών λαμπτήρων, ή ακόμη και με τη χρήση αν το επιτρέπουν οι συνθήκες, ειδικών ατομικών λαμπτήρων για κάθε επισκέπτη, με το περιορισμό των τεχνητών διαβάσεων και τη χρησιμοποίηση των φυσικών διαδρομών μέσα στο σπήλαιο-με ελαφρές τροποποιήσεις-με τη διευθέτηση του σπηλαίου σε χώρους διαφόρων χρήσεων (τουριστική χρήση, επιστημονική-εκπαιδευτική, πραγματοποίηση αθλητικής σπηλαιολογίας) κ.λ.π.

Ο συνωστισμός μπορεί ν'αποφευχθεί επίσης με την οργάνωση των επισκεπτών σε γκρουπ ατόμων περιορισμένου αριθμού, και με τη χρήση ειδικών ξεναγών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η χρήση εξειδικευμένων και κατάλληλα επιμορφωμένων ατόμων, γενικότερα στις θέσεις απασχόλησης που θα δημιουργηθούν από τη τουριστική αξιοποίηση κάθε σπηλαίου, θα συμβάλλει ουσιαστικά όχι μόνο στη προστασία του από πιθανές βλάβες που μπορεί να προξενήσει ένα "απαίδευτο" τουριστικό πλήθος, αλλά και στην ανάδειξη κάθε επίσκεψης στο σπήλαιο σε μορφωτική δραστηριότητα, η οποία συντελεί στην ανύψωση του πνευματικού επιπέδου του κάθε επισκέπτη.

Στο σημείο αυτό η χρησιμοποίηση της τεράστιας εμπειρίας της ΕΣΕ και των μελών φυσιολατρικών σωματείων μπορεί ν'αποβεί εξαιρετικά χρήσιμη.

Συμπεράσματα

Από τη γεωγραφική κατανομή των σπηλαίων στον εθνικό χώρο, διαπιστώνεται ένας σημαντικός συνωστισμός στη περιφέρεια Κρήτης και στη περιφέρεια του Ν.Αιγαίου. Επίσης παρατηρείται ότι η πλειονότητα των κυριότερων ελληνικών σπηλαίων τοποθετείται χωρικά σε περιοχές χαμηλών τουριστικών συγκεντρώσεων, γεγονός που αποτελεί ένδειξη για μικρής τάξεως τουριστική αξιοποίηση των φυσικών-τουριστικών αυτών πόρων.

Σε ότι αφορά τα Σφακιά, διαπιστώνεται ότι παρ'όλο το πλήθος των σπηλαίων και το πλήθος επίσης των σπηλαιολογικών αποστολών (κυρίως γαλλικών) που καταφθάνουν κάθε χρόνο, κανένα από αυτά δεν έχει αξιοποιηθεί τουριστικά. Τις μεγαλύτερες πιθανότητες για τουριστική αξιοποίηση, παρουσιάζει το σπήλαιο Δρακολάκκοι ή Δρακουλάκι στον Άγιο Ιωάννη και το σπήλαιο τ'Ασφέντου με τις προϊστορικές βραχογραφίες, σύμφωνα με το Σπηλαιολογικό Όμιλο Κρήτης (ΣΠΟΚ), εφόσον τηρηθούν μία σειρά από κανόνες που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Πάντως επιβάλλεται η διερεύνηση και μελέτη κι άλλων σπηλαίων προς τουριστική αξιοποίηση στη περιοχή, όχι βέβαια κοντά το ένα με το άλλο. Τέλος αξίζει ν'αναφέρουμε ότι στη περιοχή πολλές μικρές σπηλιές αποτελούν και ιερούς χώρους, αφιερωμένους στον Άγιο Αντώνιο, όχι μόνο τώρα αλλά από τα παλαιολιθικά χρόνια.

SWOT ANALYSEH

(Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats/ Πλεονεκτήματα-Μειονεκτήματα-Ευκαιρίες-Απειλές)

Με την ανάλυση γίνεται ο προσδιορισμός των κοινωνικο-οικονομικών και χωρικών χαρακτηριστικών της περιοχής και εντοπίζονται ως συνδυασμός:

- Των υφιστάμενων συγκριτικών πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων.
- Των διαμορφωμένων δυνάμεων και αδυναμιών με βάση τις παρατηρούμενες τάσεις ενδογενούς ανάπτυξης.
- Των διαφαινόμενων ευκαιριών και απειλών από το εξωτερικό περιβάλλον.

Πλεονεκτήματα

- 1.Άριστο κλίμα
- 2.Ισχυρή γεωγραφική θέση-Νησιωτικός χαρακτήρας

- 3.Υψηλό επίπεδο και επάρκεια φυσικών και ανθρωπογενών πόρων
- 4.Ισχυρό αναπτυξιακό περιβάλλον (Υπαρξη ευνοϊκών προϋποθέσεων για την ανάπτυξη βιολογικών καλλιεργειών, συμπληρωματικής απασχόλησης εκτός της γεωργίας και ύπαρξη αρωματικών και αυτοφυών φυτών).
- 5.Υψηλή τουριστική ζήτηση
- 6.Σχετική πληθυσμιακή σταθερότητα
- 7.Περιοχή Natura 2000
- 8.Η σχετική ομοιογένεια του χώρου σε συνθήκες συνάθροισης

Μειονεκτήματα

- 1.Χωρική συγκέντρωση υποδομών περιβάλλοντος και τουρισμού και δυσκολία διάχυσης στην ενδοχώρα.
- 2.Εποχικότητα
- 3.Αποσπασματικές και μεμονωμένες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες τουριστικής ανάπτυξης.
- 4.Απότομη διόγκωση ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας
- 5.Έλλειψη θεσμικού πλαισίου ρύθμισης των χρήσεων γης
- 6.Έλλειψη θεσμικού πλαισίου προστασίας και καθορισμού χρήσεων προστατευόμενων περιοχών φυσικού κάλλους.
- 7.Ανεπάρκεια υποδομών
- 8.Υστέρηση στην αξιοποίηση-απορρόφηση χρηματοδοτικών πόρων
- 9.Αποεπένδυση στον αγροτικό τομέα. Μείωση του συνολικού αγροτικού πληθυσμού και της απασχόλησης στη γεωργία-Απομάκρυνση των νέων για εύρεση εργασίας στις τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές της Χ.Σφακίων και του Φραγκοκάστελου.
- 10.Χαμηλή διασύνδεση πρωτογενούς παραγωγής με μεταποίηση.
- 11.Ο εθισμός στο καθεστώς των επιδοτήσεων
- 12.Προβληματική διάρθρωση συλλογικών φορέων
- 13.Απόσταση από τις αγορές
- 14.Χαμηλή ενσωμάτωση νέας τεχνολογίας στη παραγωγή
- 15.Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και πληροφόρησης αγροτών (Έλλειψη πληροφόρησης και δραστηριοποίησης συνεταιρισμών σχετικά με τους κανονισμούς της αγροτικής πολιτικής της Ε.Ε.).
- 16.Η χαμηλή παραγωγικότητα, καθώς και ο μικρός βαθμός εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού.
- 17.Η ποικιλία προϊόντων χαμηλής αποδοτικότητας αλλά συνήθως υψηλότερης ποιότητας.
- 18.Περιορισμένη ανάδειξη των φαραγγιών και σπηλαίων.
- 19.Κανένα ξενοδοχείο ή τουριστικό κατάλυμα στα Σφακιά δε πληρεί τις προϋποθέσεις για την υποδοχή ΑΜΕΑ (ατόμων με ειδικές ανάγκες).

Ευκαιρίες

- 1.Θετικό χρηματοδοτικό περιβάλλον
- 2.Υπό διαμόρφωση το θεσμικό πλαίσιο διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών.
- 3.Ποικιλία και συνθετότητα δραστηριοτήτων-Τάσεις ανάπτυξης του εναλλακτικού ή θεματικού τουρισμού
- 4.Προώθηση κρητικής διατροφής και γαστρονομίας ως τουριστικού πόρου.
- 5.Τάσεις αύξησης του εσωτερικού τουρισμού
- 6.Αυξανόμενη σημασία και διεύρυνση των νέων τεχνολογιών (διαδίκτυο) στο τουρισμό.

7. Τάση διασύνδεσης κι αλληλεξάρτησης των τομέων παραγωγής.
8. Ανάπτυξη νέων μεθόδων παραγωγής-προστασίας ζωικών και φυτικών κεφαλαίων.
9. Ανάδειξη της ταυτότητας (image) της περιοχής

Απειλές

1. Ισχυρός ανταγωνισμός σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο
2. Εγκατάλειψη της υπαίθρου και συγκέντρωση σε κέντρα τουριστικής ανάπτυξης.
3. Συρρίκνωση της μεταποίησης και του αγροτικού τομέα-τριτογενεοποίηση της οικονομίας (Η πλήρης απελευθέρωση των κανόνων εμπορίας στη παγκόσμια αγορά, η τάση μείωσης των δαπανών για τον αγροτικό τομέα από την Ε.Ε., η αποσυσχέτιση των επιδοτήσεων από τις παραγωγικές επιδόσεις, δυσκολίες προσαρμογής στις νέες συνθήκες γεωργικής εκμετάλλευσης).
4. Αλλοίωση της οικιστικής δομής
5. Υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος (Υπερβόσκηση βοσκοτόπων, παράνομη λαθροθηρία κ.α.)
6. Χαλάρωση κοινωνικού ιστού, ηθών και παραδοσιακών προτύπων.
7. Διατήρηση της εποχικότητας της απασχόλησης και συνεπώς της ανεργίας.
8. Υπερσυγκέντρωση χρήσεων σε περιοχές-θύλακες-Μακροχρόνια υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας και απώλεια και απώλεια της ελκυστικότητας και της ανταγωνιστικότητας τους.
9. Μαζικοποίηση των διαφόρων μορφών εναλλακτικού τουρισμού
10. Εκμετάλλευση και αγορά αγροτικής γης από "αστούς" και αστικοποίηση του οικιστικού ιστού και των γεωργικών εκτάσεων.
11. Μη ορθολογιστική χρήση υδάτινων πόρων

ΔΙΑΦΘΩΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Η ΟΤΔ και οι συνεργαζόμενοι εταίροι με τη πρόταση που υπέβαλαν, αποσκοπούσαν στην εφαρμογή ενός προγράμματος βιώσιμης ανάπτυξης που θα ενίσχυε τις αγροτικές περιοχές που φθίνουν και θα τους έδινε τη δυνατότητα αναστροφής από την ακολουθούμενη καθοδική πορεία, προωθώντας ενέργειες ενίσχυσης και εκσυγχρονισμού των παραδοσιακών τομέων της αγροτικής οικονομίας και συμπλήρωσης των παραδοσιακών δραστηριοτήτων με νέες.

Παρεμβάσεις στις τεχνικές υποδομές-έργα

Στην ευρύτερη περιοχή έχουν υλοποιηθεί έργα που χρηματοδοτούνται από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους. Τα έργα ανάλογα με τη πηγή χρηματοδότησης ταξινομούνται ως εξής:

- Έργα που χρηματοδοτήθηκαν απ'το ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ (1994-1999)-βελτιώσεις οδικού δικτύου, έργα ύδρευσης, αρδευτικά, έργα αποχέτευσης, αναπλάσεις κτιρίων, διαμορφώσεις πλατειών και χώρων αναψυχής.
- Έργα που χρηματοδοτήθηκαν απ'το ΕΑΠΤΑ 2-αρδευτικά, έργα διαχείρισης αποβλήτων.
- Έργα που χρηματοδοτήθηκαν απ'το Υπουργείο Γεωργίας-διανοίξεις δρόμων, δεξαμενές νερού.
- Έργα που χρηματοδοτήθηκαν από το πρόγραμμα Τουρισμός-Πολιτισμός του ΕΟΤ-μονοπάτια Λευκών Ορέων και κέντρο πληροφόρησης.

Επίσης ο ΟΑΔΥΚ έχει στόχο τη τοπική ανάπτυξη και την ανάπτυξη της υπαίθρου και στα πλαίσια αυτά έχει υλοποιήσει σε συνεργασία με ΟΤΑ (οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης), φυσικά και νομικά πρόσωπα μία σειρά προγράμματα, τα οποία αφορούν:

Αγροτική ανάπτυξη για ορεινές και προβληματικές περιοχές

Interreg I,
Leader I,
Leader II,
Leader +

Απασχόληση-κατάρτιση

Leonardo da Vinci, Εκπαίδευση Αγροτικών Στελεχών, Καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, Equal

Προστασία περιβάλλοντος

Life, Προστασία απειλούμενων βιοτόπων δυτικής Κρήτης

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Recite Roc Nord και Thermie

Μικρομεσαίες επιχειρήσεις

KYE (κέντρο υποδοχής επενδύσεων) στα Χανιά

Έρευνα και τεχνολογία

Κοινωνία της Πληροφορίας,

Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών (G.I.S.)

Stride, Ποιοτικός έλεγχος και ορθολογική χρήση υδάτινου δυναμικού..

Εκτίμηση της "φέρουσας ικανότητας" συγκεκριμένων περιοχών της περιφέρειας Κρήτης ως προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Η Φέρουσα Ικανότητα Τουριστικής Ανάπτυξης είναι μία καινούρια σχεικά έννοια και παράμετρος της τουριστικής ανάπτυξης. Ως Φ.Ι.Τ.Α. ορίζεται: ο αριθμός των χρηστών και το είδος των δραστηριοτήτων που μπορεί να δέχεται μία περιοχή, χωρίς να υποβαθμίζεται το επίπεδο των τοπικών υποσυστημάτων (τοπική ισορροπία) και χωρίς να κινδυνεύει η ικανότητα της να υποστηρίζει τουριστικές δραστηριότητες ή να απειλείται η δυνατότητα αναψυχής των επισκεπτών.

Η μέτρηση της Φέρουσας ικανότητας ήταν μία πρόκληση, καθώς αφενός είναι έννοια σύνθετη, πολυδιάστατη και δυναμική, αφετέρου είναι μέγεθος δύσκολα μετρήσιμο, γεγονός που αποδεικνύεται από το ότι δεν υπάρχει ακόμα μία κοινώς παραδεκτή και ευρέως χρησιμοποιούμενη μεθοδολογία μέτρησης της.

Η ανάλυση έγινε σε 40 περιοχές της Κρήτης, οι οποίες επιλέχθηκαν σε συνεννόηση με την αρμόδια διεύθυνση του ΕΟΤ και σε σχέση με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την αρχική αξιολόγηση των επιπέδων τουριστικής προσφοράς.

Κατηγοριοποίηση περιοχών βάσει της Φ.Ι.Τ.Α.:

- Περιοχές που έχουν περιθώρια τουριστικής ανάπτυξης:
Αμάρι, Οροπέδιο Λασιθίου, Αβδού, Βάμος, Οροπέδιο Ασκύφου
- Περιοχές που δέχονται απειλές:

Ανώγεια, Χώρα Σφακίων, Ζαρός, Ρέθυμνο, Χανιά, Παλιόχωρα, Κουρνάς, Σούγια, Σαμαριά, Φαλάσαρνα, Άγιος Νικόλαος, Σητεία, Μακρύγιαλος, Ιεράπετρα

- Περιοχές που βρίσκονται σε οριακό σημείο:

Ελαφονήσι, Πλατανιάς, Γεωργιούπολη, Πλακιάς, Αγία Γαλήνη, Μάταλα, Αγία Πελαγία, Γάζι, Κοκκίνη Χάνι, Γούβες, Χερσόνησος, Μάλια, Τσούτσουρας, Λέντας, Ελούντα, Βάϊ

Προσδιορισμός των προτεραιοτήτων και των αξόνων παρέμβασης των δημόσιων φορέων.

Οι τομείς συμμετοχής και δράσης των δημόσιων φορέων αφορούν, κατά προτεραιότητα:

- Το στρατηγικό σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης. Πρόκειται για τη διαδικασία:

α. καταγραφής και αξιολόγησης των τουριστικών πόρων των Σφακίων και επιλογής εκείνων που θα αποτελέσουν το τουριστικό της προϊόν.

β. κατάστρωσης ενός λεπτομερούς και μακρόπνοου σχεδίου δράσης με στοχοθετημένες προτάσεις και άξονες παρέμβασης.

- Τη διαμόρφωση του ευρύτερου θεσμικού πλαισίου λειτουργίας της τουριστικής αγοράς.

- Τη δημιουργία βασικών υποδομών και τουριστικών εγκαταστάσεων.

- Την αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού της επαρχίας.

- Τη συστηματική προβολή και προώθηση (marketing) του τουριστικού προϊόντος.

- Την επόπτευση κι έλεγχο της τουριστικής αγοράς με σκοπό τη διασφάλιση της υψηλής ποιότητας υπηρεσιών και προϊόντων.

ΜΕΣΑ ΠΡΟΒΟΛΗΣ

Αν και υπάρχουν καταγεγραμμένες και μετρήσιμες ανάγκες δεν είναι πρακτικά δυνατόν, κυρίως λόγω των περιορισμένων οικονομικών πόρων, να γίνει προβολή όλων των επιμέρους στοιχείων της τουριστικής προσφοράς και προς όλες τις κατευθύνσεις. Έτσι για τη τελική επιλογή των μέσων λήφθηκαν υπόψη:

α. Οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι, μέσα από το ΠΕΠ Κρήτης δεν είναι απεριόριστοι. Πρέπει να επιλεγούν τα πιο αποτελεσματικά μέσα που θα εξυπηρετήσουν τους στρατηγικούς στόχους του Δήμου Σφακίων, οι οποίοι επικεντρώνονται 1) στη προβολή του τουριστικού προϊόντος των Σφακίων σε ενιαίο και συνεκτικό πρόγραμμα και 2) στην ενημέρωση των κατοίκων με σκοπό τη δημιουργία συλλογικής συνείδησης ελέγχου-αυτοπροστασίας από πρακτικές που δεν επιτρέπουν την αναβάθμιση του σημερινού προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος.

β. Η ανάγκη προσαρμογής των δράσεων προβολής του τουριστικού προϊόντος προς συγκεκριμένες ομάδες-στόχους, όπως αυτές θα προσδιοριστούν μετά από την έρευνα που επιβάλλεται να γίνει για τη τμηματοποίηση της τουριστικής αγοράς των Σφακίων.

γ. Οι κατευθύνσεις στις οποίες θα κινηθεί η τουριστική προβολή για την εξυπηρέτηση των στόχων της μακροπρόθεσμης στρατηγικής.

δ. Οι τάσεις τουριστικής προβολής και τα ενδεδειγμένα μέσα που χρησιμοποιούνται τόσο στην Ελλάδα όσο και σε ανταγωνιστικούς προορισμούς.

Βάσει των παραπάνω καταλήγουμε στους

εξής άξονες:

ΑΞΟΝΑΣ 1: Έντυπη και ηλεκτρονική προβολή

ΑΞΟΝΑΣ 2: Δημόσιες σχέσεις

ΑΞΟΝΑΣ 3: Ειδικές δράσεις προβολής

ΑΞΟΝΑΣ 4: Υποστηρικτικές ενέργειες-Τεχνική στήριξη

Προτού όμως προχωρήσουμε στην ανάλυση των δράσεων πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η επιτυχία της τουριστικής προβολής εξαρτάται από 3 πολύ σημαντικούς παράγοντες:

(α) Τη συνέχεια: η τουριστική προβολή πρέπει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται σε βάθος χρόνου και να υπάρχει μία διαρκής επανάληψη.

(β) Τη συμπληρωματικότητα των μέσων, η οποία αφορά τις προτεινόμενες δράσεις μεταξύ τους όσο αυτών με εκείνες που υλοποιούνται από άλλους φορείς.

(γ) Το συντονισμό που αφορά την ανάγκη ύπαρξης ενός συντονιστικού οργάνου, ενός φορέα που θα αναλάβει τη συνολική ευθύνη για την εφαρμογή του παρόντος και των μελλοντικών marketing plan, από τον οποίον φυσικά δε μπορεί ν'απουσιάζει ο ιδιωτικός τομέας.

ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

- Δημιουργία θεματικών εντύπων
- Δημιουργία δικτυακού τόπου
- Δημιουργία και αναπαραγωγή CD-ROM
- Ταξίδια εξοικείωσης-Φιλοξενίες
- Συμμετοχή σε εξειδικευμένες εκθέσεις
- Συνεντεύξεις Τύπου
- Δελτία Τύπου
- Direct mailing
- Διοργάνωση Work Shop & Road Show
- Ανάδειξη, αξιοποίηση και προβολή των πολιτιστικών εκδηλώσεων
- Δημιουργία λογότυπου
- Δημιουργία χάρτας γραφικών
- Επιλογή συνθήματος
- Προμήθεια αρχείου φωτογραφικού υλικού
- Δημιουργία-Αναβάθμιση γραφείων πληροφόρησης πυλών εισόδου
- Δημιουργία κέντρων ενημέρωσης επισκεπτών
- Σήμανση οδικού δικτύου

- Δημιουργία εντύπου για επαγγελματίες
- Ημερίδες ευαισθητοποίησης
- Αρθρογράφηση στο τοπικό Τύπο
- Ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά σποτ

Οι προτεινόμενες δράσεις προβολής έχουν ως βασική πηγή χρηματοδότησης, το ΠΕΠ Κρήτης.

Όμως οι ανάγκες μιάς τέτοιας προσπάθειας είναι πολύ μεγαλύτερες, κατά συνέπεια θα πρέπει ν'αξιοποιηθούν όλες οι ευκαιρίες από άλλα προγράμματα π.χ. επιχειρησιακά υπουργείων, και κυρίως να ζητηθεί η συνδρομή του ιδιωτικού τομέα, ο οποίος όμως πρέπει να πεισθεί για τις προθέσεις και τους στόχους της Πολιτείας για να συμμετάσχει ενεργά.

Τέλος ορισμένες από τις δράσεις μπορούν να υλοποιηθούν χωρίς κόστος.

Συνοψίζοντας επισημαίνονται τα εξής:

- Η προβολή είναι μία εξελικτική διαδικασία που επιβάλλεται από τους νόμους της αγοράς και δε σταματά ποτέ. Εάν η προσπάθεια αυτή σταματήσει, η αποτυχία είναι δεδομένη.
- Το μαρκετινγκ πλαν είναι ένα σχέδιο, μιά δημόσια επένδυση της του Δήμου δύσκολα μετρήσιμη από πλευράς αποτελεσμάτων.
- Οι στόχοι πρέπει να υπακούουν σε πολιτικές και στρατηγικές συγκεκριμένες, και τα μέσα πρέπει να είναι αυστηρά επιλεγμένα διότι και οι πόροι δε μας περισσεύουν και τα λάθη του παρελθόντος δε πρέπει να επαναληφθούν, μιάς και ο χρόνος που χάνεται είναι πράγματι πολύτιμος.
- Τα αποτελέσματα είναι συνήθως μεσομάκροπρόθεσμα και είναι δύσκολο να εντοπιστούν και να προσδιοριστούν χρονικά.
- Η προβολή δε μπορεί να επέμβει στο ίδιο το προϊόν και να το διαμορφώσει όσον αφορά την απόδοση, τη ποιότητα, το χρόνο, το κόστος. Αυτά είναι υπόθεση των επιχειρηματιών.
- Τα Σφακιά με τη διαφήμιση τους πρέπει να κάνουν επένδυση για τη μελλοντική τους ανάπτυξη.

Όλα όσα ανφέραμε θα μείνουν κενό γράμμα αν δε μιλήσουμε ξεκάθαρα, αν δε παραμείνουμε υπεύθυνοι, αν δε δεσμευτούμε, αν δε κάνουμε δηλαδή το επόμενο βήμα.

Η επιτυχία του σχεδιασμού ή της εφαρμογής είναι υπόθεση όλων των εμπλεκομένων με το τουρισμό και όχι μόνο του Δήμου που καλείται να σχεδιάσει και να χρηματοδοτήσει μια τέτοια πρωτοβουλία.

Έτσι επιβάλλεται η συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου τομέα όπου η Πολιτεία θα βάζει τους κανόνες του παιχνιδιού, θα έχει τη πρωτοβουλία και ο ιδιωτικός τομέας θα οδηγεί τη κούρσα και θα διοικεί. Επίσης, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, χρειάζεται η ίδρυση και λειτουργία-σε περιφερειακό επίπεδο-εργαλείων-μέσων υλοποίησης και εφαρμογής.

Προτείνεται λοιπόν:

1. Η θεσμοθέτηση του Περιφερειακού Συμβουλίου Τουρισμού που θα:
 - θα παράγει πολιτική
 - θα δίνει κατευθύνσεις

- θα διαχειρίζεται κρίσεις

2. Η ίδρυση φορέα τουριστικού μαρκετινγκ που:

- θα προβάλλει

- θα φιλοξενεί

- θα υποδέχεται

- θα σχεδιάζει

- θα υλοποιεί

3. Η ίδρυση παρατηρητηρίου τουρισμού που:

- θα συγκεντρώνει αξιόπιστα στοιχεία

- θα παρακολουθεί συγκεκριμένα μεγέθη

- θα μετρά την ικανοποίηση, την ωφέλεια, την απόδοση

- θα είναι ένα σύγχρονο και αποδοτικό εργαλείο στην υπηρεσία της Κρήτης.

Πρόταση για τους άξονες και τις μορφές κινητοποίησης των φορέων του ιδιωτικού τομέα και των αναγκαίων κοινών δράσεων, των δημόσιων και των ιδιωτικών φορέων.

Οι τομείς παρέμβασης των ιδιωτικών φορέων συναρτάται με το είδος και το ρόλο των φορέων αυτών.

A. Συλλογικοί φορείς, όπου ανήκουν ο

ΣΕΤΕ, οι Ενώσεις Ξενοδόχων και Ξενοδοχειακών Καταλυμάτων των Νομών της Κρήτης, ο Σύνδεσμος Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων Κρήτης, τα Επιμελητήρια, ο Παγκρήτιος Σύλλογος Διευθυντών Ξενοδοχείων, η Παγκρήτια Ομοσπονδία Τουριστικών Αυτοεξυπηρετούμενων Διαμερισμάτων και η Ελληνική Ακαδημία Γεύσης.

B. Ιδιωτικοί φορείς εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΚΕΚ, ΙΕΚ, Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών).

Γ. Ομάδες εργαζομένων όπου ανήκουν

οι Ενώσεις ξενοδοχουπαλλήλων, ο Σύλλογος Ξεναγών και ο Σύνδεσμος Ξενοδοχοϋπαλλήλων Κρήτης.

Δ. Επιχειρηματίες του τουρισμού. Οι

τουριστικές επιχειρήσεις πέραν του επιχειρηματικού κέρδους (απόλυτα θεμιτό και επιβεβλημένο), θα πρέπει να επιδιώκουν και να συμβάλλουν διαρκώς και με μεγαλύτερη ένταση σε παράγοντες, που αποδεδειγμένα δημιουργούν ευνοϊκό περιβάλλον και συμβάλλουν ενεργά στις επιχειρηματικές τους επιδιώξεις: σεβασμός στους τοπικούς πόρους, ενδογενής ανάπτυξη, ενθάρρυνση τοπικού πληθυσμού, δημιουργία νέων προϊόντων, εκσυγχρονισμός υποδομών.

Ε. ΜΚΟ (μη κυβερνητικές οργανώσεις)

περιβάλλοντος και πολιτιστικοί σύλλογοι. Η διεθνής και ελληνική πρακτική έχουν να επιδείξουν πολλά και επιτυχημένα παραδείγματα ανάληψης κοινών δράσεων (θεσμοθετημένων και μη), το ίδιο συμβαίνει και στη Κρήτη με πιο χαρακτηριστική περίπτωση, τις Αναπτυξιακές Εταιρείες (Δημοτική επιχείριση ανάπτυξης και τεχνικών έργων Σφακίων, Εταιρεία Προστασίας Λευκών Ορέων, Ορεινό Δίκτυο Δήμων Λευκών Ορέων, ΟΑΔΥΚ), τις Συνεταιριστικές Τράπεζες, το Σύνδεσμο Ελαιοκομικών Δήμων Κρήτης (ΣΕΔΗΚ), το Δίκτυο Προϊόντων Κρητικής Διατροφής και φυσικά την Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης (βλ. παραρτήματα) η οποία παρά το έλλειμμα που εμφανίζει από

πλευράς αποτελέσματος, εντούτοις παραμένει ο κοινός παρονομαστής δημόσιων, συλλογικών και ιδιωτικών φορέων.

Οι τομείς που στη παρούσα φάση είναι δυνατή αλλά και αναγκαία η συνεργασία είναι οι παρακάτω:

- Αναπτυξιακός σχεδιασμός
 - Προβολή-προώθηση.Κρίνεται επιβεβλημένη η συνεργασία μεταξύ των ΝΕΤΠ (νομαρχιακές επιτροπές τουριστικής προβολής) των τεσσάρων Νομών, στο πλαίσιο ενός άτυπου δικτύου. Επίσης απαιτείται συστηματική και μεθοδική εμπλοκή και συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (ξενοδοχειακών και λοιπών τουριστικών επιχειρήσεων) στη προβολή του νησιού ως "Κρήτη ενιαίος τουριστικός προορισμός". Προς τη κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να εργαστούν οι συλλογικοί φορείς των επιχειρήσεων και κυρίως οι σύλλογοι και οι σύνδεσμοι ξενοδόχων του νησιού αλλά και οι μεμονωμένοι επιχειρηματίες, οι οποίοι θα πρέπει ν'αξιοποιήσουν στο έπακρο τους σχετικούς χρηματοδοτικούς πόρους
- Κατάρτιση
 - Ιδιωτικές επενδύσεις
 - Δράσεις κοινωφελούς χαρακτήρα.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

Η βασική φιλοσοφία του προγράμματος δράσης είναι: ο εντοπισμός και η υλοποίηση ενοτήτων έργων και δράσεων χωρικού και οριζόντιου χαρακτήρα, που θα συμβάλλουν αποδεδειγμένα στην αλλαγή της εικόνας των Σφακίων ως τουριστικού προορισμού και θα δημιουργήσουν βάσιμες προοπτικές για το μέλλον του τουρισμού της.

ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΝΑ ΑΞΟΝΑ

ΑΞΟΝΑΣ 1. Βασικές υποδομές:

- Βελτίωση δρόμου Ασκύφου-Ταύρης
- Ολοκλήρωση οδικού άξονα Βρύσες-Χώρα Σφακίων
- Έργο ανάπλασης παραλίας Χώρας Σφακίων
- ΝΟΑΚ (νότιος οδικός άξονας Κρήτης)/ βελτίωση οδικού δικτύου Σφακιά-Ροδάκινο-Ακούμια-Κόκκινος Πύργος-Τυμπάκι

ΑΞΟΝΑΣ 2. Τουριστικές υποδομές:

- Κατασκηνωτικό κέντρο Καλλικράτη
- Δημιουργία κέντρων πληροφόρησης τουριστών στις πύλες εισόδου (Ασκύφου, Αγιά Ρουμέλη και Αργουλές)
- Διεθνής Ποδηλατικός Γύρος Κρήτης
- Αξιοποίηση φαραγγιών και σπηλαίων υψηλής δυσκολίας (για ειδικές ομάδες επισκεπτών)/ Δημιουργία χωρικού συστήματος επιτόπιας προβολής, εξοπλισμός προσπέλασης και υλοποίηση ενιαίων προγραμμάτων προβολής από κοινού με άλλους δήμους (φαράγγια Κλάδου, Τρυπητής, Ελιγιάς και σπήλαιο Δρακολάκκοι)
- Αξιοποίηση φαραγγιών, σπηλαίων με εύκολη πρόσβαση με τις ίδιες άνωθεν ενέργειες.

ΑΞΟΝΑΣ 3. Ανθρωπογενές-Πολιτιστικό-Φυσικό περιβάλλον:

- Ανάδειξη φρουρίου Φραγκοκάστελου
- Δημιουργία ενιαίου αρχαιολογικού χάρτη της Κρήτης
- Προβολή-προώθηση λαϊκών τελετουργιών της περιοχής
- Ανάδειξη-προβολή της διαδρομής "Οι δρόμοι της ελιάς".

ΑΞΟΝΑΣ 4. Ανθρώπινοι πόροι: κατάρτιση-ευαισθητοποίηση ανθρώπινου δυναμικού, επιμόρφωση τοπικού πληθυσμού και στελεχών δημόσιων φορέων, πολιτιστική-περιβαλλοντική εκπαίδευση.

ΑΞΟΝΑΣ 5. Προβολή-επικοινωνία:

- Χωρικό σύστημα προβολής στα σημεία ανάπτυξης του θεματικού τουρισμού
- Εκπόνηση σχεδίου μαρκετινγκ πλαν, εξειδικευμένα για τη τουριστική αγορά των Σφακίων.

ΑΞΟΝΑΣ 6. Θεσμικό περιβάλλον (ζώνες οικιστικού ελέγχου-έχουν αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα-προγραμματικές συμβάσεις κ.α.:

- Θεσμοθέτηση προτύπου ορεινού συμπλέγματος (ΠΟΣ) Ανώπολης-Αράδενας
- Θεσμοθέτηση ΠΟΣ Ασκύφου
- Θεσμοθέτηση Ε4 ως περιοχής ειδικής χωρικής παρέμβασης
- Υλοποίηση ομάδων έργων προστασίας, αποκατάστασης και οικοτουριστικής αξιοποίησης περιοχών Natura 2000 (Ασφέντου-Καλλικράτης, Λευκά Όρη και παράκτια ζώνη, Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς)
- Εκπόνηση διαχειριστικών σχεδίων γι'αυτές τις περιοχές (έχει γίνει για τη περιοχή Ασφέντου-Καλλικράτη).

ΑΞΟΝΑΣ 7. Μελέτες (χωροταξικές-πολεοδομικές, μελέτες ήπιας τουριστικής αξιοποίησης, μέτρησης φέρουσας ικανότητας, επικοινωνιακής στρατηγικής, προγράμματα ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης μικροζωνών, έρευνες πεδίου).

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ

Από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα, ότι οι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς που άμεσα ή έμμεσα δραστηριοποιούνται στο τουρισμό και εδρεύουν στο νησί είναι πολυάριθμοι, με τους περισσότερους να έχουν κοινούς καταστατικούς σκοπούς οι οποίοι είναι σε γενικές γραμμές οι εξής:

- Συμμετέχουν στη χάραξη της τουριστικής πολιτικής.
 - Ασκούν συνδικαλιστική δύναμη και συμμετέχουν στο σχεδιασμό.
 - Διαχειρίζονται και υλοποιούν τουριστικά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία.
 - Ασκούν παρεμβατική πολιτική στη λήψη αποφάσεων και διαδραματίζουν το ρόλο των κοινωνικών εταίρων.
 - Υλοποιούν δράσεις κατάρτισης και εκπαίδευσης για τα μέλη τους.
 - Πραγματοποιούν έργα τουριστικής προβολής.
 - Εκπονούν μελέτες για τη τουριστική ανάπτυξη.
- Αντιμετωπίζουν και διάτερα προβλήματα όπως:
- Αδυναμία συντονισμού.
 - Έχουν κοινά πεδία ενδιαφέροντος και πολλές φορές αλληλόεπικαλύπτονται.

- Έχουν πολλά προβλήματα λειτουργίας λόγω έλλειψης χρηματοοικονομικών πόρων, υλικοτεχνικής υποδομής και εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού.
- Είναι εμφανής η αδυναμία συνεργασίας μεταξύ τους, σε πολλά ζητήματα λόγω αλληλόσυγκρουόμενων συμφερόντων.
- Αργούν να λάβουν αποφάσεις ή να αναλάβουν πρωτοβουλίες λόγω της φύσης της λειτουργίας τους (δημόσιοι φορείς, γραφειοκρατικές διαδικασίες).

Το έλλειμμα του συνδυασμού των παραπάνω κλήθηκε να καλύψει, με την ίδρυση της η Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης, η οποία όμως μέχρι τώρα δεν έχει διαδραματίσει το πρωτεύοντα πράγματι ρόλο της (όπως και το ορεινό δίκτυο Δήμων Λευκών Ορέων που περιλαμβάνει τους Δήμους Ανατολικού Σελίνου, Μουσούρων, Θερίσου, Κεραμειών, Αρμένων, Φρε, Κρυονερίδας, Γεωργιουπόλεως, Σφακιών, Λαππαίων, Φοίνικα και τη κοινότητα Ασή Γωνιάς), με συνέπεια να καταγράφεται έλλειμμα σε ένα τόσο καίριο κλάδο με ξεχωριστά προβλήματα αλλά και τεράστια περιθωρία (ποιοτικής κατά βάση) βελτίωσης.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ-ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ

Διαπιστώνουμε ότι οι εξωγενείς παράμετροι που έχουν επηρεάσει καθοριστικά τη πορεία της περιοχής, δημιουργούν πολλούς περιορισμούς σχετικά με τις αναπτυξιακές προοπτικές.

Παράλληλα γίνεται σαφές ότι η ανάπτυξη στη περιοχή δε μπορεί να μη λάβει υπόψη της τις τάσεις στο Νομό Χανίων, με δεδομένο τον υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης.

Είναι λοιπόν προφανές ότι οι λύσεις για να είναι βιώσιμες και να διαρκέσουν στο χρόνο δε θα πρέπει να περιορίζονται στην αντιμετώπιση επιμέρους προβλημάτων με βάση το χθες, αλλά στη δημιουργία των προϋποθέσεων "βλέποντας" προς το μέλλον, να είναι καινοτόμες, να παρακολουθούν αλλά να μην αντιγράφουν τις εξελίξεις.

Μόνο τότε μέσα σ'ένα θετικό περιβάλλον, οι δραστηριότητες σε κρίση θα μπορούν να μετεξελιχθούν και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα.

Η υλοποίηση των προτεινόμενων έργων και δράσεων αναμένεται να επιφέρει άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις σε πολλούς τομείς όπως στη τοπική οικονομία, στην απασχόληση, στους τομείς του τουρισμού, του πολιτισμού, του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Τέτοιες δράσεις είναι:

- Τάλως/ Η διάσχιση της Κρήτης-Προβολή και προώθηση του υπερμαραθώνιου (500χλμ και 12 χλμ ανάβαση περνώντας από 4 Νομούς, 15 Δήμους και 65 χωριά της Κρήτης) μέσω της διαδημοτικής συνεργασίας.
- Ανάδειξη-προβολή της διαδρομής "Δρόμοι του τυριού"
- Θεσμοθέτηση περιοχής Φραγκοκάστελου ως ΠΕΤΑ (περιοχή ελεγχόμενης τουριστικής ανάπτυξης)
- Ανέγερση μουσείου-ναυπηγείου με σκοπό τη γνωριμία με τον οικονομικό χαρακτήρα της περιοχής κατά τους παρελθόντες αιώνες.

- Αναδάσωση σε ορισμένες περιοχές, αφού πρωτίστως ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα (χαρακτηρισμός των ως προστατευόμενες).
- Κατάρτιση μελετών σκοπιμότητας σχετικά με τη προώθηση στην αγορά των τοπικών προϊόντων ποιότητας.
- Σεμινάρια κατάρτισης παραγωγών και προσωπικού στην εισαγωγή και εφαρμογή των συστημάτων διασφάλισης της ποιότητας (HACCP, ISO 9002 κ.α.).
- Οικιστική αναβάθμιση περιοχών με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον σε εφαρμογή ολοκληρωμένου σχεδίου οικιστικής ανάπτυξης.
- Αναβίωση παραδοσιακών καφενείων.
- Παραδοσιακοί παραγωγικοί χώροι (τυροποιεία, κούμοι).
- Δημιουργία μονάδων παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων (ξυλογλυπτικής, αγγειοπλαστικής, υφαντικής κ.α.).
- Δημιουργία ιστοσελίδας και δικτυακού τόπου.
- Τοπικά κέντρα οργάνωσης, πληροφόρησης και προώθησης του εναλλακτικού τουρισμού.
- Δημιουργία εκθετηρίων-πωλητήριων παραδοσιακών προϊόντων αγροτικής παραγωγής-οικοτεχνίας και χειροτεχνίας.
- Δημιουργία φυλακίων προστασίας περιοχών ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.
- Δημιουργία παρατηρητηρίων θέασης.
- Κέντρο πληροφόρησης Αράδενας με θέμα τα αρπακτικά πουλιά.
- Προβολή ΕΔΛΟ μέσω παραγωγής κι εκτύπωσης θεματικών φυλλαδίων, εντύπων σε πολλές γλώσσες.
- Εγκατάσταση συστήματος προστασίας σε επικίνδυνα σημεία του οδικού δικτύου που συνδέονται με τα ορεινά οικιστικά κέντρα.
- Βελτίωση του δρόμου Ανώπολη-Μουρί-Καβρός και του δρόμου Χώρα Σφακίων-Γεωργίτση , για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στους εγκαταλειμμένους παραδοσιακούς αυτούς οικισμούς.
- Εξειδίκευση στη διαχείριση-λειτουργία του θεματικού τουρισμού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ-Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- 1.1 Η έννοια του τουρισμού.....
- 1.2 Η τυπολογία του τουρισμού.....
- 1.3 Τα κυριότερα πρότυπα που διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά στον ελλαδικό χώρο...
- 1.4 Κρήτη, Νομός Χανίων.....
- 1.5 Υφιστάμενη κατάσταση του τουρισμού στη Κρήτη.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ-ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ Η ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- 2.1 Η ανάγκη για τη δημιουργία εναλλακτικού τουρισμού.....
- 2.2 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....
- 2.3 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....
- 2.4 Χαρακτηριστικές περιπτώσεις ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού στην υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΦΑΚΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

- 3.1 Τα κυριότερα χαρακτηριστικά.....
- 3.2 Η προσπελασιμότητα.....
- 3.3 Δημογραφικές τάσεις.....
- 3.4 Μορφωτικό επίπεδο.....
- 3.5 Θέση Σφακίων σε σχέση με τις κυριότερες αγορές.....
- 3.6 Πρωτογενής τομέας.....
 - 3.6.1 Γεωργικές ειδικεύσεις.....
 - 3.6.2 Αναδιάρθρωση καλλιεργειών.....
 - 3.6.3 Βιολογική γεωργία-κτηνοτροφία.....
 - 3.6.4 Ορεινά οικοσυστήματα-κτηνοτροφία.....
 - 3.6.5 Ανθρωπος και βουνό.....
 - 3.6.6 Παραγόμενα προϊόντα.....
 - 3.6.7 Δάση.....
 - 3.6.8 Εθνικός Δρυμός Λευκών Ορέων.....
 - 3.6.9 Αλιεία.....
 - 3.6.10 Απασχόληση.....

3.6.11 Χρήσεις κάλυψης γης ευρύτερης περιοχής.....	
3.7 Δευτερογενής τομέας.....	
3.8 Τριτογενής τομέας.....	
3.8.1 Σε σχέση με το τουρισμό και το ξενοδοχειακό δυναμικό.....	
3.9 Υποδομές.....	
Α. Τεχνικές.....	
Β. Κοινωνικές.....	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ-ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

4.1 Φυσικό περιβάλλον.....	
4.1.1 Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.....	
4.1.1.1 ΑΠΕ στη Κρήτη.....	
4.1.1.2 Μορφές των ΑΠΕ.....	
4.1.1.3 Πλεονεκτήματα των ΑΠΕ.....	
4.1.1.4 Η ενεργειακή κατάσταση στην Ελλάδα.....	
4.1.1.5 Η ενεργειακή κατάσταση στη Κρήτη.....	
4.1.1.6 ΑΠΕ στα Σφακιά.....	
4.1.2 Χλωρίδα.....	
4.1.3 Πανίδα.....	
4.1.3.1 Προστατευόμενες περιοχές.....	
4.1.4 Φαράγγια.....	
4.1.5 Σπήλαια.....	
4.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον.....	
4.2.1 Αρχαιολογικοί χώροι.....	
4.2.2 Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία.....	
4.2.3 Διατηρητέα και νεότερα μνημεία.....	
4.2.4 Παραδοσιακοί οικισμοί.....	
4.2.5 Τοποθεσίες ιστορικού ενδιαφέροντος.....	
4.2.6 Λαογραφικά στοιχεία.....	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ-ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ

- 5.1 Θεσμικό υπόβαθρο της τουριστικής ανάπτυξης στον ορεινό χώρο.....
- 5.2 Θεσμικό πλαίσιο προστασίας της φύσης.....
- 5.3 Θεσμικό πλαίσιο χωροταξίας.....
- 5.4 Θεσμοθετημένες χρήσεις γης και όροι δόμησης.....
- 5.5 Προοπτικές για το θεσμικό πλαίσιο.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΣΦΑΚΙΑ

- 6.1 Τουρισμός περιπέτειας.....
- 6.2 Γυμνιστικός τουρισμός.....
- 6.3 Κυνηγετικός τουρισμός.....
- 6.4 Αγροτουρισμός.....
- 6.5 Πολιτιστικός τουρισμός.....
- 6.6 Εκπαιδευτικός ή μορφωτικός τουρισμός.....
- 6.7 Ορεινός ή χειμερινός τουρισμός.....
- 6.8 Φυσιολατρικός ή περιπατητικός τουρισμός.....
- 6.9 Θρησκευτικός τουρισμός.....
- 6.10 Αθλητικός τουρισμός.....
- 6.11 Θαλάσσιος τουρισμός.....
- 6.12 Οικοτουρισμός.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ-SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

- 7.1 Πλεονεκτήματα.....
- 7.2 Μειονεκτήματα.....

7.3 Ευκαιρίες.....

7.4 Απειλές.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ-ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ-ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

9.1 Εκτίμηση φέρουσας ικανότητας συγκεκριμένων περιοχών της Περιφέρειας Κρήτης ως προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....

9.2 Προσδιορισμός των προτεραιοτήτων και των αξόνων παρέμβασης των δημοσίων φορέων.....

9.3 Μέσα προβολής.....

9.4 Δράσεις σχεδίου τουριστικής προβολής της Περιφέρειας Κρήτης.....

9.5 Πρόταση για τους άξονες και τις μορφές κινητοποίησης των φορέων του ιδιωτικού τομέα και των αναγκαίων κοινών δράσεων, των δημοσίων και των ιδιωτικών φορέων.....

9.6 Πρόγραμμα δράσης.....

9.7 Αξιολόγηση των τουριστικών φορέων.....

9.8 Τουριστικό-παραγωγικό σύστημα και οι φορείς του.....

9.9 Αναλυτική παρουσίαση προτεινόμενων αναπτυξιακών παρεμβάσεων-Εκτίμηση αναμενόμενων επιπτώσεων.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

10.1 Οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές του Νομού Χανίων.Η εφαρμογή των ολοκληρωμένων προγραμμάτων στην ορεινή ζώνη του Νομού.....

10.2 Ευκαιρίες ανάπτυξης από το πρόγραμμα Leader.....

10.3 Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης.....

10.4 Χάρτης.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

11.1 Τουρισμός και ανάπτυξη ορεινών όγκων.....

- 11.2 Υιοθεσία και φροντίδα ευπαθών περιοχών.....
- 11.3 Προοπτικές ανάπτυξης για τις ορεινές περιοχές των Σφακίων.....
- 11.4 Πατσιανός-Ο τουρισμός κάνει τη διαφορά.....
- 11.5 Τα Λευκά Όρη σε διεθνή έκθεση ορειβατικού τουρισμού.....
- 11.6 Να σώσουμε τη Μαδάρα.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγοραστάκης Γιώργος, "Περιβάλλον και Τοπική Ανάπτυξη", Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων, Αγροτικός Αύγουστος, Χανιά 2003
- Βαρβαρέσος Στέλιος, Τουρισμός-Έννοιες-Μεγέθη, Δομές, Δομές, Εκδόσεις Προπομπός (2000)
- Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης, Μελέτη τουριστικής και οικολογικής αξιοποίησης των ορεινών όγκων της Κρήτης (2000)
- Λυράκης Ιωάννης: Μηχανικός Παραγωγής και Διοίκησης, Τυποποίηση αγροτικών προϊόντων.Πιστοποίηση αυτών, Συνέδριο Αγροτουρισμός-Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Μηλιά (26-27-28 Σεπτεμβρίου 2003)
- ΜΦΙΚ, Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Ασφέντου-Καλλίκρατη (2004)
- ΜΦΙΚ, "Νότιο Αιγαίο-Κρήτη-Κύπρος / Συνεργασία για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (1996)
- ΜΦΙΚ-Πανεπιστήμιο Κρήτης, Κώστας Γρίβας, Γιάννης Ιωαννίδης, Μιχάλης Προμπονάς, Πέτρος Λυμπεράκης, Ορεινές περιοχές-Προβλήματα και προτάσεις διαχείρισης (1998)
- ΟΑΔΥΚ, Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη περιοχής ΝΔ όγκου Λευκών Ορέων(Νοέμβριος 1998)
- ΟΑΔΥΚ, Ολοκληρωμένο Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Ζώνης Δήμου Σφακίων, Δήμου Μουσούρων, Δημοτικού Διαμερίσματος Θερίσου και Κοινότητας Ασή Γωνιάς (Αύγουστος 2002)
- Πλατάκης Ελευθέριος, Καρστικές μορφές της Κρήτης
- Ρίγγας Χρήστος, Περιφερειολόγος-Οικονομολόγος, Σημειώσεις "Αειφορία & Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού" (2003)
- Σαββόπουλος Κ. Οδυσσέας, Υπεύθυνος ποδηλατικού τουρισμού-Εμψυχωτής Αναπήρων, "Ορεινή ποδηλασία", Συνέδριο Αγροτουρισμός-Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Μηλιά (26-27-28 Σεπτεμβρίου 2003)
- Τριανταφύλλου Β. Μαρία, Ελληνικά Σπήλαια και Τουριστική Ανάπτυξη, Δελτίο Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας, Τόμος XX (1989-1992)
- Faure Paul, Ιερά σπήλαια της Κρήτης
- Fennel David, Οικοτουρισμός (1991)
- Ψιλάκης Νίκος, Λαϊκές Τελετουργίες στη Κρήτη (2005)
- Ασφαριωτάκης Άγγελος, "Ιος Τάλως"/ Ηδιάσχιση της Κρήτης, 18-29 Ιουλίου 2000, περιοδικό Oxygen, τεύχος 2, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2000
- Εταιρεία Αναπτυξιακών Μελετών, " Το marketing plan της Περιφέρειας Κρήτης", περιοδικό Τουρισμός & Οικονομία, τεύχος Ιανουαρίου 2004
- Καρακώστα Νεκταρία, "Κατάδυση", Ελεύθερος Τύπος, ένθετο "Κυνήγι και Ψάρεμα", τεύχος 33, Ιούνιος 2003
- Κατσαϊτης Άρης, "Τα κυριότερα πρότυπα που διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά στον ελλαδικό χώρο", Ειδικό θέμα, περιοδικό Τουρισμός & Οικονομία, τεύχος Μαρτίου 2002
- Δρα Οικονομάκη Κωνσταντίνου, "Αρωματικά και Φαρμακευτικά Φυτά", περιοδικό Γεωσκόπιο, τεύχος 2, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2003
- Εφημερίδα Κήρυξ, "Να σώσουμε τη Μαδάρα", 4 Δεκεμβρίου 2005
- Κώνστας Γιώργος, "Απούσες οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας στο Νομό Χανίων", εφημερίδα Χανιώτικα Νέα, 25 Μαρτίου 2004

- Μπαλωμενάκη Ελευθερία, "Φαράγγι της Σαμαριάς/ Επίσκεψη στα προβλήματα", εφημερίδα Χανιώτικα Νέα, 12 Αυγούστου 2003
 - Δήμος Πλατανιά, "Οδηγός Ψαριών", εφημερίδα Χανιώτικα Νέα, 29 Ιουλίου 2003
 - Πλυμάκης Αντώνης, "Ανάπτυξη ορεινών όγκων", εφημερίδα Χανιώτικα Νέα, 1 Ιανουαρίου 2003
 - Ροσμαράκη Αγγελική, "Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Φύση 2000 για τη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος", εφημερίδα Χανιώτικα Νέα, 17 Απριλίου 2003
 - "Τα φαράγγια των Χανίων", έκδοση της ΝΕΤΠ Χανίων
 - Πολιτιστικές διαδρομές, τουριστικό έντυπο, Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης
 - Μοναστήρια και Κάστρα, τουριστικό έντυπο, Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης
 - Χανιά-Κρήτη/ 12 μήνες Τουρισμός, τουριστικό έντυπο, Ν.Ε.Τ.Π. (νομαρχιακή επιτροπή τουριστικής προβολής) Χανίων
 - Ευρωπαϊκό Ορειβατικό Μονοπάτι Ε4-Νομός Χανίων, ενημερωτικός οδηγός, Ε.Ο.Σ.Χ. (Ελληνικός ορειβατικός σύλλογος Χανίων)
 - Αρπακτικά πουλιά/ Κίνδυνοι-Απειλές, ενημερωτικό φυλλάδιο, ΜΦΙΚ και Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία (ΕΟΕ)
 - Τα μεγάλα αρπακτικά πουλιά της Κρήτης, ενημερωτικό φυλλάδιο, ΜΦΙΚ και ΕΟΕ
 - Διαχείριση ειδών προτεραιότητας σε τρεις περιοχές ειδικής προστασίας στη Κρήτη, ενημερωτικό φυλλάδιο, Πρόγραμμα Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. "Προστασία περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη"
 - Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας στη Κρήτη, οδηγός για τους επενδυτές, τη τοπική και νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)-Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ)-Ενεργειακό Κέντρο Περιφέρειας Κρήτης
 - ΟΑΔΥΚ, ενημερωτικό έντυπο
 - Διεύθυνση Γεωργίας Χανίων, Αγροτουριστικά καταλύματα έως και το 1999
 - Δ/ση Γεωργίας Χανίων, Βιοκτηνοτρόφοι Νομού Χανίων/ Συμβάσεις από 31.07.2002 έως 03.02.2004
 - Δ/ση Γεωργίας Χανίων, Βιοκαλλιεργητές Νομού Χανίων έτους 2003
 - Δ/ση Σχεδιασμού και Ανάπτυξης, Περιφέρεια Κρήτης, Υπαγωγές επενδύσεων Αναπτυξιακού Νόμου 2601/98 από 15.04.1998 ως 31.12.2003
 - 13η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Χανίων, Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά Μνημεία Δήμου Σφακίων
 - 7η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, Διατηρητέα-Νεότερα Μνημεία Νομού Χανίων
 - Ε.Σ.Υ.Ε. (εθνική στατιστική τμηρεσία Ελλάδος), παράρτημα Χανίων
 - Ν.Ε.Λ.Ε. (νομαρχιακή επιτροπή λαϊκής επιμορφώσεως) Χανίων
 - Ν.Ε.Τ.Π. Χανίων, Hotels and Appartments suitable for disabled, 14 Μαρτίου 2003
 - Υπουργείο Γεωργίας ή Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Διεύθυνση Ζωϊκής Παραγωγής, Βιολογική Κτηνοτροφία, Ιούλιος 2002
- ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*
- ΕΟΤ-Υπουργείο Ανάπτυξης, Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης 2000-2006, Οκτώβριος 2003

